

LESZEK ZYGNERPaństwowa Uczelnia Zawodowa im. I. Mościckiego w Ciechanowie
<https://orcid.org/0000-0001-9892-7426>

Wprowadzenie stanu wojennego w województwie ciechanowskim

Artykuł przedstawia przygotowania i realizację operacji wprowadzenia stanu wojennego w województwie ciechanowskim w świetle materiałów archiwalnych Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Ciechanowie oraz Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Ciechanowie. Ponadto w pracy zostały wykorzystane dokumenty osób internowanych w ośrodku odosobnienia w Iławie i Kwidzynie. Poza przygotowaniem do wprowadzenia stanu wojennego ze strony milicji i wojska, przedstawionymi w kontekście przygotowań w skali całego kraju, szczegółowo opisany został przebieg akcji „Azalia”, akcji „Jodła”, akcji „Klon” oraz działania wojskowych grup operacyjnych, a także pełnomocników Komitetu Obrony Kraju na terenie województwa ciechanowskiego.

Słowa kluczowe: stan wojenny, 1981 r., przygotowania, wprowadzenie, województwo ciechanowskie, historia Polski XX w.

W grudniu 2021 r. minęło 40 lat od wprowadzenia w Polsce stanu wojennego, który ówczesne władze PRL traktowały jako „zniweczenie kontrrewolucyjnego zamachu na socjalistyczne państwo”¹, podejmując walkę z własnym narodem, a przede wszystkim z liczącym miliony działaczy ruchem solidarnościowym, którego powstanie i istnienie od kilkunastu miesięcy łamało monopol partii na władzę i wydawało się nie do pogodzenia z zasadami peerelowskiego ustroju,

¹ G. Majchrzak, *Tajemnice stanu wojennego*, Warszawa 2016, s. 9, 11.

niepokojąc również władze ZSRR, oczekujące od polskich towarzyszy „przygotowania kontrofensywy i odzyskania utraconych pozycji w klasie robotniczej i w narodzie”². Nic więc dziwnego, że badania nad tym wyjątkowym i zarazem dramatycznym okresem w powojennych dziejach Polski cieszą się od lat zainteresowaniem historyków, politologów oraz przedstawicieli innych dyscyplin naukowych³, którzy dysponując dość bogatym zasobem źródeł ciągle jeszcze odkrywają nowe lub szerzej nieznane dokumenty i w coraz pełniejszym świetle dokonują oceny stanu wojennego. Dzięki tym badaniom wiemy – co podkreślił między innymi Antoni Dudek⁴ – że wprowadzenie stanu wojennego na całym obszarze Polski miało dość podobny przebieg wynikający ze ścisłej realizacji założeń kierownictwa MSW i MON. Już w pierwszych godzinach decydująca rola przypadła funkcjonariuszom SB i MO, którzy w ramach akcji „Jodła” zatrzymali w poszczególnych województwach od 90 do 100 procent osób przewidzianych do internowania, głównie działacze NSZZ „Solidarność”. Z kolei akcja „Azalia” polegająca na blokadzie łączności – przeprowadzona we współpracy funkcjonariuszy SB, MO i LWP – w większości wypadków skutecznie wyeliminowała możliwość szerszej koordynacji ewentualnych protestów. Znaczące rezultaty przyniosła też akcja „Klon” polegająca na prowadzeniu przez SB rozmów ostrzegawczych z wytypowanymi osobami celem ich lojalizacji lub pozyskania do współpracy. Stąd ówczesny szef MSW gen. Czesław Kiszczak na posiedzeniu Biura Politycznego KC PZPR w dniu 22 grudnia 1981 r. z nieukrywaną satysfakcją informował zgromadzonych, że akcja internowania w zasadzie została zakończona i objęła około pięć tysięcy osób. Z kilkoma tysiącami osób przeprowadzono rozmowy profilaktyczne, z których znaczna część zobowiązała się do lojalności. Wszczęto ponadto postępowania karne przeciw szczególnie aktywnym organizatorom akcji protestacyjnych i zajęć ulicznych. Została też rozbita zasadnicza struktura NSZZ „Solidarność”. Zdaniem ministra nastąpił przełom, a „zdecydowana większość społeczeństwa pogodziła się ze stanem wojennym”, sama zaś „Solidarność nie jest już zdolna zagrozić władzy ludowej”⁵. Okazało się, że zarówno czynnik całkowitego zaskoczenia, jak i rozmiary operacji wprowadzenia stanu wojennego przyniosły efekty pożądane przez obóz władzy. Bitwa z narodem prowadzona siłami MSW i MON została wygrana i to w stylu Blitzkriegu. Jednak już wtedy, na tym samym posiedzeniu Biura Politycznego KC PZPR, główny strateg stanu wojennego, czyli gen. Wojciech Jaruzelski, stwier-

² Wyrażnie mówi o tym uchwała Biura Politycznego KC KPZR nr P 213/38 z 3 września 1980 r., <http://bukovsky-archives.net/pdfs/poland/pol80-7.pdf> [dostęp: 21.04.2022]. Zob. także W. Bukowski, *Moskiewski proces. Dysydent w archiwach Kremla*, Warszawa 1998, s. 544.

³ Starsze badania dotyczące stanu wojennego omawiają m.in.: A. Dudek, *Wstęp*, [w:] A. Dudek (red.), *Stan wojenny w Polsce 1981–1983*, Warszawa 2003, s. 8–16; W. Polak, *Stan wojenny – pierwsze dni*, Gdańsk 2006, s. 8–16. Nowszy wykaz literatury zawiera m.in. praca: W. Polak, S. Galij-Skarbińska, M. Damazyn, *Nikczemność i honor. Stan wojenny w stu odsłonach*, Kraków 2001, s. 562–579.

⁴ A. Dudek, dz. cyt., s. 18.

⁵ *PZPR a Solidarność 1980–1981. Tajne dokumenty Biura Politycznego*, wyd. T. Kozłowski, Warszawa 2013, s. 820.

dził: „Wygraliśmy pierwszą bitwę, ale nie wygraliśmy kampanii (na co potrzeba kilka miesięcy), ani wojny”⁶. Jak pokazała przyszłość, mimo dalszej fali internowań, represji sądowych, a nawet zabójstw politycznych oraz całej palety szykan stosowanych przez komunistów wobec działaczy „Solidarności” i przedstawicieli środowisk opozycyjnych, wojna z narodem została ostatecznie przez władze PRL przegrana, a w tym kontekście samo wprowadzenia stanu wojennego – użyję tu określenie Andrzeja Paczkowskiego – można uznać za „wygraną bitwą przegranej wojny”⁷.

Pisząc o wydarzeniach jakie rozegrały się w Polsce prawie pół wieku temu warto przypomnieć podkreślaną przez historyków tezę, że co prawda stan wojenny był przedsięwzięciem na skalę ogólnopolską, a decyzja o jego wprowadzeniu zapadła na centralnych szczeblach władzy, to jednak większość historii stanu wojennego toczyła się na poziomie lokalnym, w przestrzeni codziennego życia wielkich aglomeracji miejskich oraz w tysiącach mniejszych miejscowości, prowincjonalnych miasteczek i wsi, milionów domostw i mieszkających w nich ludzi⁸. Niewątpliwie więc pełna ocena tego wydarzenia nie może się ograniczać jedynie do poziomu ogólnokrajowego z wykorzystaniem zachowanej dokumentacji KC PZPR, MSW, MON czy WRON, ale wymaga szerokich badań w wymiarze regionalnym w oparciu o zachowane źródła, które dla wielu badaczy lubujących się w pisaniu syntez historycznych czy dokonujących oceny stanu wojennego głównie z perspektywy „centrali” pozostają słabo rozpoznane. Jak w wypadku wielu innych momentów dziejowych fascynacja badaczy historią wielkich wydarzeń przyćmiewa charakterystyczną dla małych zbiorowości ludzkich historię lokalną (regionalną). I jeżeli nawet przyjąć, że informacje na temat tego co działo się w okresie stanu wojennego na „prowincji”, zazwyczaj wybiórcze, trafiały do „centrali” – co znajduje potwierdzenie w różnego rodzaju zachowanych sprawozdaniach słanych do Warszawy – to jednak pełna ocena ówczesnej sytuacji w terenie wymaga przede wszystkim szczegółowej analizy dokumentacji wytworzonej przez terytorialne organy władzy, a także miejscowy aparat bezpieczeństwa i wojsko. Idąc tym śladem w niniejszej pracy, która w części stanowi rozwinięcie wcześniejszego szkicu na temat akcji „Jodła” na terenie województwa ciechanowskiego⁹, chciałem omówić przygotowania oraz wprowadzenie stanu wojennego na terenie wspomnianego województwa w oparciu o zachowane materiały Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Ciechanowie oraz Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Ciechanowie, przechowywane obecnie w Archiwum Instytutu

⁶ Tamże, s. 827.

⁷ A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zła”. Strategia i taktyka obozu władzy lipiec 1980–styczeń 1982*, Kraków 2002, s. 272.

⁸ T. Ruzikowski, *Stan wojenny w Warszawie i województwie stołecznym 1981–1983*, Warszawa 2009, s. 9.

⁹ L. Zygnier, M. Zygnier, *Akcja „Jodła” w województwie ciechanowskim – przygotowania i przebieg w świetle materiałów Służby Bezpieczeństwa* (materiały pokonferencyjne oddane do druku).

Pamięci Narodowej w Warszawie, które w dotychczasowych pracach były wykorzystywane sporadycznie¹⁰.

Przygotowania do wprowadzenia stanu wojennego w kontekście ogólnopolskim

Przygotowania do wprowadzenia stanu wojennego na terenie województwa ciechanowskiego podejmowane przez wojsko, milicję i służby specjalne – podobnie jak we wszystkich innych województwach – wynikały z rozkazów i dyrektyw szefów poszczególnych resortów, zależnych bezpośrednio od władz zwierzchnich PRL¹¹, które już podczas strajków sierpniowych 1980 r. przygotowywały projekty aktów prawnych dotyczących ochrony bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w czasie stanu wojennego oraz rozważały użycie siły przeciwko rodzącemu się wówczas niezależnemu od władz ruchowi związkowemu i ogólnonarodowemu ruchowi demokratycznemu określanemu później mianem „ruchu solidarnościowego”¹². Działaniami tymi miał kierować specjalny Zespół Koordynujący Działania Władz Centralnych przy Likwidowaniu Strajku, który powstał w Biurze Politycznym KC PZPR (tzw. komisja Kani), a podlegać mu miały wszystkie jednostki MSW. Ponadto 16 sierpnia 1980 r. powołano w resorcie spraw wewnętrznych Sztab MSW do Kierowania Operacją „Lato 80”, któremu przewodził wiceminister gen. Bogusław Stachura, zaś w Sztapie Generalnym Wojska Polskiego wprowadzono nadzwyczajne dyżury oficerskie oraz oddelegowano do MSW kilkunastoosobową grupę operacyjną¹³. To właśnie na posiedzeniu Sztabu Operacji „Lato 80” w dniu 26 sierpnia 1980 r. pojawiły się propozycje siłowego zakończenia protestów na Wybrzeżu, które zakładały uruchomienie przy wykorzystaniu jednostek Marynarki Wojennej portów w Gdańsku i Świnoujściu, blokadę Stoczni Gdańskiej przez Zmotoryzowane Odwoły Milicji Obywatelskiej z „jednoczesnym ultimatywnym wezwaniem” strajkujących do jej opuszczenia, rozpoczęcie akcji propagandowej wśród stoczniowców i mieszkańców Trójmiasta

¹⁰ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej: AIPN) BU 01218/73-77 (Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Ciechanowie); BU 1414/155-158 (Wojewódzki Sztab Wojskowy Ciechanów). Brak odniesienia do tych źródeł np. w pracy na temat stanu wojennego na Mazowszu, w tym w województwie ciechanowskim – T. Ruzikowski, *Mazowsze, Warmia i Mazury*, [w:] A. Dudek (red.), dz. cyt., s. 285–350. Natomiast odnajdujemy odniesienia do nich m.in. w artykule Leszka Pszczółkowskiego [Mohort], *Stan wojenny w Ciechanowie*, „Reduta. Ciechanowskie Pismo Historyczne” 2013, nr 3(1), s. 3–8, czy w niepublikowanej pracy magisterskiej Mikołaja Zygnera, *Internowanie działaczy opozycji z terenu województwa ciechanowskiego w okresie stanu wojennego*, Toruń 2019 (mps Biblioteka UMK).

¹¹ Trzy kolejne akapity tej pracy nawiązują do publikacji: L. Zygnier, M. Zygnier, *Akcja „Jodła”* (w druku).

¹² L. Kowalski, *General ze skazą. Biografia wojskowa gen. armii Wojciecha Jaruzelskiego*, Warszawa 2001, s. 394.

¹³ A. Paczkowski, *Solidarność wobec perspektywy rozwiązania siłowego*, [w:] W. Polak, P. Ruchlewski, J. Kufel (red.), *Czas przełomu. Solidarność 1980–1981*, Gdańsk 2010, s. 36; L. Kowalski, dz. cyt., s. 397.

o rzekomej dobrej woli władz i zrzuconiu odpowiedzialności za zerwane negocjacje ze strajkującymi na „elementy antysocjalistyczne”, aresztowanie czołowych opozycjonistów i „doprowadzenie do wniesienia aktów oskarżenia” przeciwko nim, a także przywrócenie blokady łączności telefonicznej w Wybrzeżem¹⁴. Co ważne, dzień wcześniej (25 sierpnia) w Biurze Politycznym KC KPZR w Moskwie utworzona została specjalna komisja, która miała monitorować rozwój sytuacji w kraju i podjąć stosowne działania „na wypadek okazania wojskowej pomocy PRL”¹⁵. Natomiast na 29 sierpnia zaplanowano mobilizację dwóch dywizji pancernych Białoruskiego Okręgu Wojskowego, jednej dywizji pancernej Nadbałtyckiego Okręgu Wojskowego i jednej dywizji strzelców zmotoryzowanych Zakarpackiego Okręgu Wojskowego, które w ciągu 5–7 dni mogły osiągnąć pełną gotowość bojową w razie zaostrzenia sytuacji w Polsce¹⁶.

Jak się okazało w sierpniu 1980 r. – w przeciwieństwie do wydarzeń grudniowych sprzed 10 lat – do żadnej zbrojnej konfrontacji w Polsce nie doszło, co niewątpliwie było zasługą ówczesnego I sekretarza PZPR Edwarda Gierka, który opowiedział się za „mniejszym złem”, czyli realizacją politycznych postulatów strajkujących robotników, zwłaszcza kluczowego z nich, jakim była zgoda na utworzenie niezależnych związków zawodowych¹⁷, ale z planów siłowego rozwiązania konfrontacji z niezależnym ruchem związkowym nie zrezygnowano. Dlatego dwa miesiące później – dokładnie 22 października 1980 r. – w Sztapie Generalnym Wojska Polskiego odbyła się dyskusja nad projektami aktów prawnych dotyczących „ochrony bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w czasie stanu wojennego” oraz rozpoczęto prace planistyczne nad wprowadzeniem na terytorium Polski „stanu wojennego” (Konstytucja PRL nie przewidywała „stanu wyjątkowego”). Stan prac gen. Wojciech Jaruzelski przedstawił 12 listopada 1980 r. na posiedzeniu Komitetu Obrony Kraju¹⁸, natomiast Stanisław Kania na posiedzeniu Biura Politycznego KC PZPR w dniu 26 listopada proponował „natychmiast podjąć wszystkie przygotowania do osiągnięcia stanu gotowości do konfrontacji” (zastrzegając, że „ani słowo z tego, o czym mówimy, nie może wyjść poza salę”, bo to sprawa wagi państwowej, która dotyczy losu narodu)¹⁹, choć etap właściwych prac planistycznych zakończono dopiero w marcu następnego roku²⁰. W pierwszych miesiącach 1981 r. znane już były wykazy osób przewi-

¹⁴ G. Majchrzak, dz. cyt., s. 10.

¹⁵ *Teczka Susłowa. Dokumenty*, Warszawa 1993, s. 13. Chodzi tu o uchwałę Biura Politycznego KC KPZR nr P 210/P z 25 sierpnia 1980 r., <http://bukovsky-archives.net/pdfs/poland/pol80-1.pdf> [dostęp: 20.04.2022].

¹⁶ L. Pawlikowicz, *Militarne aspekty „kryzysu polskiego” 1980–1981. Pierwsze cztery miesiące – radziecka interwencja czy stan wojenny?*, [w:] A. Czwołk, W. Polak, *Stan wojenny. Fakty, hipotezy, interpretacje. Zbiór studiów*, Toruń 2008, s. 36.

¹⁷ G. Majchrzak, dz. cyt., s. 9.

¹⁸ L. Pawlikowicz, dz. cyt., s. 39–40. Zob. także A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zła”*, s. 96–98; R. Terlecki, *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2007, s. 261.

¹⁹ *PZPR a Solidarność...*, dz. cyt., s. 302–303.

²⁰ A. Paczkowski, *Solidarność wobec perspektywy...*, dz. cyt., s. 39; L. Kowalski, *Komitet Obrony Kra-*

dzianych do internowania w ramach akcja „Wiosna”²¹, a uzupełniono je jesienią 1981 r., kiedy przygotowano również listy osób przewidzianych do rozmów profilaktyczno-ostrzegawczych oraz plany blokady łączności wojewódzkiej i między-miastowej²². Z kolei na posiedzeniu Komitetu Obrony Kraju 13 września 1981 r. zapewniano, że przygotowania do wprowadzenia stanu wojennego są w końcowej fazie i jego ogłoszenie jest możliwe w ciągu 48 godzin od podjęcia decyzji politycznej²³. Moment jego wprowadzenia ciągle jednak przesuwano, z jednej strony prowadząc intensywną działalność operacyjną, a z drugiej chcąc wywołać w coraz bardziej sfrustrowanym i niepewnym przyszłości społeczeństwie przekonanie, że odpowiedzialność za wprowadzenie stanu wyjątkowego leży po stronie „Solidarności”.

Pisząc o przygotowaniach do konfrontacji zbrojnej z niezależnym ruchem związkowym nie można zapominać, że już od września 1981 r. w MSW oraz w poszczególnych komendach wojewódzkich MO trwały intensywne prace operacyjne nad przejęciem kontroli nad NSZZ „Solidarność” poprzez przygotowanie stosownej obsady związku na szczeblu zakładów pracy oraz poszczególnych regionów, które – dodajmy – kontynuowano również po wprowadzeniu stanu wojennego, celem stworzenia lojalnej wobec władzy „neo-Solidarności”²⁴. Nadal trwały prace nad uaktualnieniem list osób wytypowanych do internowania (akcja „Wrzos”) i do rozmów ostrzegawczych (akcja „Klon”), a w MSW zakończono prace planistyczne nad przejęciem kontroli nad łącznością (akcja „Malwa”)²⁵. Według stanu z 16 października 1981 r. na terenie całego kraju do internowania wytypowano 4277 osób, a do rozmów ostrzegawczych przewidziano 3839 osób²⁶. Na posiedzeniu KC PZPR 18 października 1981 r. Stanisław Kania został pozbawiony dotychczasowej funkcji I sekretarza partii, a na jego miejsce powołano gen. Wojciecha Jaruzelskiego, ówczesnego premiera i ministra obrony narodowej. W tym samym czasie przedłużono o dwa miesiące zasadniczą służbę wojskową rocznika, który w listopadzie miał iść do cywila, a także wyrażono zgodę na wy-

ju (MON – PZPR – MSW), Warszawa 2011, s. 396.

²¹ A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zła”...*, dz. cyt., s. 136–139; K. Osiński, P. Rybarczyk, *Kryzys bydgoski 1981 r. Przyczyny, przebieg, konsekwencje*, t. 1: *Monografia*, Bydgoszcz–Gdańsk–Warszawa 2013, s. 324–330.

²² W. Polak, *Czas ludzi niepokornych. Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” i inne ugrupowania niezależne w Toruniu i Regionie Toruńskim (13 XII 1981–4 VI 1989)*, Toruń 2003, s. 38.

²³ R. Terlecki, *Solidarność 1980–1989. Polska droga do wolności*, Warszawa 2018, s. 106. Zob. także L. Kowalski, *Komitet Obrony Kraju...*, dz. cyt., s. 415–416.

²⁴ G. Majchrzak, *Próba stworzenia „neo-Solidarności”*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 7–8, s. 69–79; tenże, *Działania SB wobec NSZZ „Solidarność” w latach 1980–1982*, [w:] W. Polak, P. Ruchlewski, J. Kufel (red.), dz. cyt., s. 680. Jak wynika z analizy dostępnych materiałów SB, działania te dotyczyły również województwa ciechanowskiego. Szczegółowe omówienie tego zagadnienia przekracza jednak ramy niniejszego artykułu i wymaga oddzielnych, szczegółowych badań, a w przyszłości oddzielnej publikacji na temat działalności operacyjnej SB w środowisku solidarnościowym na terenie województwa ciechanowskiego.

²⁵ R. Terlecki, *Miecz i tarcza komunizmu...*, dz. cyt., s. 281.

²⁶ A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zła”...*, dz. cyt., s. 229.

danie broni osobistej grupie pracowników politycznych i państwowych, których lista – według danych MSW – obejmowała 7768 osób²⁷. Natomiast 23 października 1981 r. gen. Florian Siwicki – powołując się na uchwałę nr 220/81 Rady Ministrów z tego samego dnia – podpisał zarządzenie w sprawie trybu powoływania i działania terenowych grup operacyjnych²⁸, które odpowiedzialny za sprawy wojskowe w MSW płk Bronisław Pawlikowski nieprzypadkowo uznał za „początek wpełzania w stan wojenny”²⁹. Informację o włączeniu „sił zbrojnych w realizację niektórych procesów” gen. Wojciech Jaruzelski jeszcze w tym samym dniu, którym został wybrany na I sekretarza KC PZPR przekazał pierwszym sekretarzom komitetów wojewódzkich, a następnego dnia powiadomił o tym Leonida Breżniewa w rozmowie telefonicznej, zapewniając go przy okazji, że „walcząc o zdrowe siły narodu, które zbłądziły i wstąpiły do «Solidarności», będziemy je przeciągnąć na naszą stronę, jednocześnie atakując przeciwnika, i to, naturalnie, tak atakując, żeby to przyniosło rezultaty”³⁰. Od początku było więc jasne, że wojskowe grupy operacyjne, poza tym co podawano w mediach – że miały pomóc lokalnej administracji w zaprowadzeniu ładu, ukróceniu nadużyć, uporządkowaniu dostaw podstawowych produktów, przywróceniu dyscypliny pracy itp. – prowadziły działania polegające na rozpoznaniu sytuacji politycznej w terenie, spenetrowaniu lokalnych środowisk opozycyjnych, a przede wszystkim przygo-

²⁷ L. Kowalski, *General ze skazq...*, dz. cyt., s. 422.

²⁸ AIPN BU 1414/157, Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej Nr Pf. 30/oper. z dnia 23 października 1981 r., Warszawa 23 X 1981 r., k. 1–4v. Warto tu zauważyć, że historycy piszący o powstaniu terenowych grup operacyjnych powołują się na decyzję Rady Ministrów z 26 października 1981 r. (por. L. Kowalski, *General ze skazq...*, dz. cyt., s. 425; A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zła”...*, dz. cyt., s. 238), co jednak nie zgadza się z treścią przytoczonego tu dokumentu, który wyraźnie powołuje się na decyzję Rady Ministrów z 23 października 1981 r. Natomiast inne zachowane dokumenty mówią o działaniu kierowników wspomnianych grup od 25 października 1981 r. (zob. np. AIPN BU 1414/156, Opinia dowódcy WGOK ppłk. Ryszarda Wilińskiego dotycząca mjr. Jana Jabłeckiego za okres od 25.10.81 do 6.10.82, b. m. d., k. 12; tamże, Opinia dowódcy WGOK ppłk. Ryszarda Wilińskiego dotycząca kpt. Benedykta Grabowskiego za okres od 25.10.81 do 6.10.82, b. m. d., k. 13; tamże, Opinia dowódcy WGOK ppłk. Ryszarda Wilińskiego dotycząca mjr. Tadeusza Osiaka za okres od 25.10.81 do 6.10.82, b. m. d., k. 15; tamże, Opinia dowódcy WGOK ppłk. Ryszarda Wilińskiego dotycząca kpt. Józefa Pawelca za okres od 25.10.81 do 6.10.82, b. m. d., k. 16; tamże, Opinia dowódcy WGOK ppłk. Ryszarda Wilińskiego dotycząca mjr. Ryszarda Wróblewskiego za okres od 25.10.81 do 6.10.82, b. m. d., k. 17; tamże, Opinia dowódcy WGOK ppłk. Ryszarda Wilińskiego dotycząca kpt. Eugeniusza Sygockiego za okres od 25.10.81 do 6.10.82, b. m. d., k. 18; tamże, Opinia pełnomocnika KOK województwa ciechanowskiego płk. Tadeusza Galeckiego dotycząca Ryszarda Wilińskiego za okres od 25.10.1981–6.10.1982 r., b. m. d., k. 19; tamże, Opinia dowódcy WGOK ppłk. Ryszarda Wilińskiego dotycząca kpt. Tadeusza Jędrzejczaka za okres od 25.10.81 do 6.10.82, b. m. d., k. 20), natomiast w sprawozdaniu z działalności tychże grup jest mowa o okresie od 26 października do 20 listopada 1981 r. (AIPN BU 1414/158, Sprawozdanie z realizacji zadań przez terenowe grupy operacyjne działające na obszarze województwa ciechanowskiego za okres od dnia 26.10 do 20.11.1981 r., k. 1). Wynika z tego, że TGO przystąpiły do wykonywania swych zadań w terenie od 26 października, ale na mocy rozporządzenia wydanego trzy dni wcześniej. (por. L. Kowalski, *Komitet Obrony Kraju...*, dz. cyt., s. 423).

²⁹ A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zła”...*, dz. cyt., s. 239.

³⁰ W. Bukowski, *Moskiewski proces...*, dz. cyt., s. 565. Stenogram rozmowy telefonicznej: <http://bukovsky-archives.net/pdfs/poland/pol81-5.pdf> [dostęp: 20.04.2022].

towaniu się do zarządzania w warunkach stanu wojennego na poziomie zakładowym, lokalnym i regionalnym³¹. Temu służyła również uchwała gen. Wojciecha Jaruzelskiego jako przewodniczącego Komitetu Obrony Kraju z 13 listopada 1981 r. w sprawie przeprowadzenia badań i kompleksowej kontroli realizacji zadań w zakresie obronności w zakładach pracy³², a także późniejsze zarządzenie głównego inspektora obrony terytorialnej gen. Tadeusza Tuczapskiego z 20 listopada 1981 r. w sprawie powołania i określenia zasad działania terenowych grup operacyjnych w miastach wojewódzkich i w większych aglomeracjach miejskich³³. Natomiast aktami prawnymi, które już bezpośrednio włączały siły zbrojne w przygotowania do operacji wprowadzenia stanu wojennego były: uchwała Komitetu Obrony Kraju z 7 grudnia 1981 r., podpisana przez gen. Wojciecha Jaruzelskiego, w sprawie powołania pełnomocników-komisarzy Komitetu Obrony Kraju (późniejszych „komisarzy stanu wojennego”) oraz działań wojewódzkich komitetów obrony w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa i obrony państwa, a także wydane tego samego dnia zarządzenie ministra obrony narodowej, podpisane przez gen. Floriana Sawickiego, w sprawie wzmocnienia siłami wojska struktury organów kierowania i zarządzania w państwie³⁴. Dodajmy, że terenowe grupy operacyjne wraz z MO i ORMO krótko przez 13 grudnia 1981 r. prowadziły wzmożone akcje przeciwko „elementowi kryminalnemu” oraz działania antyspekulacyjne pod kryptonim „Element” oraz „Pierścień”, które poza efektem propagandowym (w większości zakończyły się sukcesami w walce z przestępczością pospolitą) miały za cel dezinformację opozycji, odwrócenie uwagi społeczeństwa od zintensyfikowanych już wówczas przygotowań wojska i milicji oraz całkowite zaskoczenie przedstawicieli opozycji operacją wprowadzenia stanu wojennego³⁵, co – jak pokazała przyszłość – w pełni się udało.

Jesienią 1981 r. jasne było również, że strona radziecka – w przeciwieństwie do roku 1980 – nie była już zainteresowana dłużej zbrojną interwencją w Polsce, lecz uważała, że kryzys wewnętrzny w kraju powinien być rozwiązany rękoma

³¹ L. Kowalski, *General ze skazq...*, dz. cyt., s. 425–426; tenże, *Komitet Obrony Kraju...*, dz. cyt., s. 424; A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zla”...*, dz. cyt., s. 239.

³² AIPN BU 1414/157, Uchwała nr 7/81 Komitetu Obrony Kraju z dnia 13 listopada 1981 r., Warszawa 13 XI 1981 r., k. 25–26v.

³³ Ibidem, Zarządzenie Głównego Inspektora Obrony Terytorialnej nr PE 70 z dnia 20.11.1981 r. w sprawie powołania i określenia zasad działania terenowych grup operacyjnych w miastach, Warszawa 20 XI 1981 r., k. 90–93. W zarządzeniu tym jest mowa wprost, że grupy te mają być zorganizowane do 25 listopada 1981 r. i właśnie ta data jest podawana przez historyków jako początek ich faktycznego „wyruszenia w teren”. Por. L. Kowalski, *General ze skazq...*, dz. cyt., s. 425; A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zla”...*, dz. cyt., s. 238.

³⁴ AIPN BU 1414/157, Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej nr 038/Oper. z dnia 7 grudnia 1981 r. w sprawie wzmocnienia siłami wojska struktury organów kierowania i zarządzania w państwie, Warszawa 7 XII 1981 r., k. 27–31; tamże, Uchwała nr 8/81 Komitetu Obrony Kraju z dnia 7 grudnia 1981 r. w sprawie powołania pełnomocników-komisarzy Komitetu Obrony Kraju oraz działania wojewódzkich komitetów obrony w sytuacji zagrażającej bezpieczeństwu i obronności państwa, Warszawa 7 XII 1981 r., k. 34–38. Zob. także A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zla”...*, dz. cyt., s. 262; L. Kowalski, *Komitet Obrony Kraju...*, dz. cyt., s. 425.

³⁵ G. Majchrzak, *Tajemnice stanu wojennego...*, dz. cyt., s. 171.

samych Polaków, co zdecydowanie wybrzmiało w czasie rozmowy szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego gen. Floriana Sawickiego z marsz. Władimirem Kuligowem 11 grudnia 1981 r.³⁶ Następnego dnia w godzinach przedpołudniowych gen. Wojciech Jaruzelski odbył krótką rozmowę telefoniczną z Michaiłem Susłowem, sekretarzem KC KPZR i zarazem przewodniczącym „polskiej komisji” w Biurze Politycznym KC KPZR, a także z ówczesnym ministrem obrony ZSRR marsz. Dmitrijem Ustinowem³⁷, w czasie której zapewne uzyskał ostateczną zgodę na wprowadzenie stanu wojennego. Natomiast o godzinie 15.48/16.00 w komendach wojewódzkich MO odczytano szyfrogram nadesłany z MSW zaczynający się od słów: „Ogłaszam hasło SYNCHRONIZACJA”. W szyfrogramie polecono rozpoczęcie poszczególnych elementów operacji wprowadzenia stanu wojennego, a więc akcji o kryptonim „Azalia” (12 grudnia – godz. 23.30), akcji „Jodła” (12 grudnia godz. 24.00) i akcji „Klon” (od 13 grudnia)³⁸, po czym miało powiadomić o zaistniałej sytuacji wojewodów oraz władze partyjne szczebla wojewódzkiego (13 grudnia godz. 4.00), a dwie godziny później oficjalnie ogłosić w pierwszym programie radia wprowadzenia stanu wojennego na terenie całego kraju³⁹. W tym samym czasie wyznaczone wcześniej oddziały wojskowe uczestniczyły w przejściu cywilnych węzłów łączności oraz obiektów Polskiego Radia i Telewizji, a także około 250 obiektów strategicznych na terenie całego kraju oraz przystąpiły do „ochrony” ważniejszych linii komunikacyjnych kolejowych i drogowych. Natomiast gen. Florian Siwicki zarządził „stan gotowości bojowej zagrożenia wojennego” dla całych sił zbrojnych PRL w miejscach ich stałej dyslokacji⁴⁰.

Przygotowania ciechanowskiego aparatu bezpieczeństwa

Opisane pokrótce działania poprzedzające wprowadzenia stanu wojennego w Polsce znajdują swoje odzwierciedlenie w dokumentach dotyczących sytuacji w województwie ciechanowskim⁴¹. Wynika z nich jasno, że zaraz po powołaniu Sztabu MSW do kierowania operacją „Lato-80” oraz wydaniu specjalnej dyrekty-

³⁶ W. Polak, *Związek Sowiecki jako inspirator wprowadzenia stanu wojennego w Polsce*, [w:] *Stan wojenny*, s. 67–69.

³⁷ W. Jaruzelski, *Stan wojenny dlaczego...*, przy współpracy M. Jaworskiego i W. Łozińskiego, Warszawa 1992, s. 402. Zob. także W. Bukowski, *Moskiewski proces*, s. 568 nn.

³⁸ Dodajmy, że wcześniejsze kryptonimy akcji internowania działaczy opozycji („Wrzos”), zmieniony na „Jodła”, oraz akcji przejścia łączności („Malwa”), zmieniony na „Azalia”, wprowadzono krótko przed ogłoszeniem operacji wprowadzenia stanu wojennego, co wiązało się z ucieczką na Zachód płk. Ryszarda Kuklińskiego, a podstawą ich wprowadzenia była decyzja nr 0044/81 kierownika Sztabu MSW z 1 grudnia 1981 r.

³⁹ A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zła”*, s. 270–271; R. Terlecki, *Miecz i tarcza*, s. 284.

⁴⁰ *Notatka o działalności jednostek WP w okresie specjalnym (z 13.12.1981 r.)*, [w:] *586 dni stanu wojennego 1981–1983 w dokumentach Sztabu Generalnego WP*, wydał i opracował E.J. Nalepa, Piotrków Trybunalski 2021, s. 79–80.

⁴¹ Fragment tej części pracy dotyczący przygotowań do akcji „Jodła” w województwie ciechanowskim nawiązuje do wcześniejszej publikacji: L. Zygnier, M. Zygnier, *Akcja „Jodła”* (w druku).

wy ministra z 16 sierpnia 1980 r. dotyczącej działalności jednostek resortu spraw wewnętrznych na wypadek „zagrożenia bezpieczeństwa i porządku publicznego prowokacyjną działalnością zorganizowanych grup antysocjalistycznych i żywołowych wystąpień”⁴², odbyła 19 sierpnia 1980 r. w Ciechanowie narada szefostwa KWMO z naczelnikami i kierownikami poszczególnych wydziałów, którzy po zapoznaniu się ze wspomnianą dyrektywą złożyli pod nią podpisy⁴³. Natomiast 27 sierpnia 1980 r., zgodnie z decyzją nr 01/80 kierownika Sztabu KWMO w Ciechanowie płk. Bazylego Białokozowicza, został powołany Zespół Rozpoznania i Działań Operacyjno-Politycznych w składzie: kierownik – mjr Stanisław Westwalewicz (naczelnik Wydziału III „A”), zastępca kierownika – kpt. Adam Jackowiak (naczelnik Wydziału III), członkowie – kpt. Zenon Tarwacki (naczelnik Wydziału II), mjr Adam Sobolewski (naczelnik Wydziału IV), ppłk Marian Ciećko (naczelnik Wydziału „B”), ppłk Ryszard Leński (naczelnik Wydziału „T”), mjr Jerzy Szymański (naczelnik Wydziału Paszportów), mjr Stanisław Orłowski (naczelnik Wydziału Śledczego) i kpt. Wiesław Jasiński (kierownik Samodzielnej Sekcji d/s Przystępczości Gospodarczej)⁴⁴. Celem działania zespołu było rozpoznanie sytuacji w zakładach pracy, instytucjach i różnych środowiskach na terenie województwa, a także rozpracowanie środowisk opozycyjnych, księży zaangażowanych w ruch oazowy, „sympatyków grup antysocjalistycznych” oraz ich związków z miejscowym duchowieństwem⁴⁵. Kilka miesięcy później kierownik Sztabu KWMO w Ciechanowie wydał decyzję nr 06/80 z 10 listopada 1980 r. w sprawie podwyższonej gotowości do użycia sił i środków w jednostkach i ogniwach organizacyjnych KWMO⁴⁶. Natomiast do akcji mobilizacyjnej „rozwiniecia batalionu manewrowego KWMO i posterunków MO na terenie województwa” w związku z planowanym wprowadzeniem stanu wojennego przystąpiono po otrzymaniu decyzji nr 20A kierownika Sztabu MSW z 26 stycznia 1981 r.⁴⁷ Z kolei nazajutrz po naradzie („międzyresortowej grze operacyjnej”), która odbyła się 16 lutego 1981 r. w gmachu Inspektoratu Obrony Terytorialnej i Wojsk Obrony Wewnętrznej celem omówienia stanu przygotowań „na wypadek konieczności wprowadzenia stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa”⁴⁸, dyrektor Biura Śledczego MSW płk Tadeusz Kwiatkowski w piśmie adresowanym do komendanta wojewódzkiego MO w Ciechanowie informował, że operacja o kryptonimie „Wiosna” rozpocznie się na przekazane przez ministra lub kierow-

⁴² AIPN BU 01218/73, Dyrektywa Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 16 sierpnia 1980 r., Warszawa 16 VIII 1980 r., k. 14–23.

⁴³ Tamże, k. 23.

⁴⁴ Na temat wymienionych tu oficerów SB zob. P. Piotrowski (red.), *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, Warszawa 2008, s. 98–101.

⁴⁵ AIPN BU 01218/77, Plan pracy Zespołu Rozpoznania i Działań Operacyjno-Politycznych Sztabu KWMO w Ciechanowie w ramach operacji „LATO-80”, Ciechanów 30 VIII 1980 r., k. 35–41.

⁴⁶ AIPN BU 01218/73, Pismo kierownika Sztabu KWMO, Ciechanów 11 XI 1980 r., k. 60–61.

⁴⁷ Tamże, Szyfrogram kierownika Sztabu KWMO w Ciechanowie, Ciechanów 27 XI 1981 r., k. 74–75.

⁴⁸ Zob. A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zła”...*, dz. cyt., s. 136–137; R. Terlecki, *Miecz i tarcza komunizmu...*, dz. cyt., s. 268–269.

nika sztabu MSW hasło: „należy przystąpić do operacji «Brzoza 81»”, w dalszej zaś części komunikatu zostanie podany dzień oraz godzina tejże operacji, a także odpowiedni artykuł dekretu o stanie wojennym i data jego ogłoszenia, które miały się znaleźć na decyzjach w sprawie internowania⁴⁹.

Jak się wkrótce okazało z planów wprowadzenia stanu wojennego wiosną 1981 r. zrezygnowano, co nie oznacza oczywiście, że zaniechano dalszych prac nad jego przygotowaniem. Były one kontynuowane w kolejnych miesiącach wspomnianego roku, a kierownik Sztabu KWMO w Ciechanowie płk. Bazyli Białokozowicz meldował, że w dniu 25 listopada 1981 r. dokonano kompleksowej oceny gotowości do działań jednostek organizacyjnych KWMO w Ciechanowie na wypadek wprowadzenia stanu wojennego, określone w planie „PM-77”, oraz przeprowadzono specjalne ćwiczenia dowódczo-sztabowe o kryptonimie „Jesień-81” w celu „osiągnięcia pełnej gotowości przez Batalion manewrowy KWMO, jednostki organizacyjne KWMO i podległe jednostki terenowe do prowadzenia bojowych działań przeciwdywersyjnych”⁵⁰. W ramach tych przygotowań zajmowano się obsadą kadrową, organizacją wyżywienia i zakwaterowania oraz zabezpieczenia materiałowo-technicznego Batalionu Manewrowego KWMO, zabezpieczeniem broni i amunicji magazynowanej przez KWMO i podległe jej jednostki terenowe, organizacją systemu łączności, stanem prac nad zajęciem zakładów pracy na wypadek zorganizowania wieców i akcji strajkowych, a także ochroną kompleksów gospodarki narodowej, ze szczególnym uwzględnieniem magazynów żywności i paliw, budynków władz politycznych i administracyjnych oraz budynków podlegających resortowi spraw wewnętrznych, ochroną członków rodzin funkcjonariuszy i emerytów MO i SB oraz członków rodzin „kierowniczego aparatu partyjnego i administracyjnego”, a także współpracą z zakładami karnymi w zakresie udzielania pomocy „w razie wypadków nadzwyczajnych”.

Z analizy materiałów operacyjnych KWMO w Ciechanowie wynika, że co najmniej od przełomu 1980/1981 r. w miejscowych strukturach SB trwały intensywne prace w ramach akcji „Gotowość” na wypadek „poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa” i przygotowywano listy osób zakwalifikowanych do izolacji (internowania)⁵¹, bądź do przeprowadzenia z nimi rozmów ostrzegawczych⁵², a także typowano osoby przewidziane do pozbawienia łączności tele-

⁴⁹ AIPN BU 01218/73, Pismo do komendanta wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr J-0045/81/M, Warszawa 17 II 1981 r., k. 82–83.

⁵⁰ Tamże, Szyfrogram do Szefa Sztabu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Ciechanów 27 XI 1981 r., k. 74–75.

⁵¹ AIPN BU 01218/76, Wykaz osób przewidzianych do internowania na wypadek „PZ”, Mława 25 III 1981 r., k. 13; tamże, Wykaz osób przewidzianych do internowania, [brak miejsca i daty], k. 85; AIPN BU 01218/75, Wykaz osób przewidzianych do izolacji – internowania, Ciechanów 15 VI 1981 r., k. 16–17 AIPN BU 01218/77, Wykaz osób przewidzianych do internowania na wypadek poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa, [brak miejsca] 10 XII 1981 r., k. 88–89.

⁵² AIPN BU 01218/75, Wykaz osób przewidzianych do przeprowadzenia rozmów ostrzegawczych na wypadek poważnego zagrożenia, Ciechanów 11 VI 1981 r., k. 14–15; AIPN BU 01218/76, Wykaz

fonicznej⁵³. Wszystkie te listy zmieniały się w ciągu miesięcy, a pierwsze indywidualne wnioski dotyczące poszczególnych osób pochodzą z początku grudnia 1980 r., przy czym wiele osób w nich wymienionych wraz ze zmieniającą się sytuacją społeczno-polityczną w kraju i w województwie, a także prowadzonymi działaniami operacyjnymi SB wśród działaczy „Solidarności” oraz środowisk opozycyjnych, było przekwalifikowanych z grupy przeznaczonych do izolacji do grupy osób, z którymi miano prowadzić rozmowy ostrzegawcze, i na odwrót. Warto zwrócić uwagę, że w okresie tym intensywnie inwigilowano miejscowy „aktyw solidarnościowy”. W ocenie sytuacji operacyjno-politycznej z początku lipca 1981 r. podkreślano, że Wydział III „A” KWMO w Ciechanowie w tym okresie posiadał 20 tajnych współpracowników wśród członków NSZZ „Solidarność”. Trzech z nich wchodziło w skład zarządów Międzyzakładowych Komitetów Założycielskich (w całym województwie było ich sześć), a dwunastu innych miało bezpośredni dostęp do członków tychże prezydiów. Natomiast pozostali tajni współpracownicy posiadali możliwość oddziaływania na szczeblach organów zakładowych związku. Ponadto wydział posiadał kontakt operacyjny w MKZ Mława, który – jak czytamy w dokumentacji SB – w sposób pozytywny oddziaływał na „Solidarność” w rejonie mławskim⁵⁴. Mimo to ilość osobowych źródeł informacji oceniano ciągle jako niewystarczającą. Dlatego planowano w najbliższym czasie pozyskać kolejnych tajnych współpracowników: po jednym z zarządu MKZ „Solidarność” w Ciechanowie i w Mławie, w Komitecie Zakładowym w Fabryce Sprzętu Oświetleniowego i Urządzeń Technicznych „Polam” w Pułtusku, a także wywodzących się spośród pracowników Centralnego Biura Konstrukcji Obrabiarek i Zakładu Robotów Obrabiarkowych w Ciechanowie, Rejonu Energetycznego w Mławie oraz Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Pułtusku⁵⁵. Tak głęboka inwigilacja środowiska NSZZ „Solidarność” na terenie województwa ułatwiała funkcjonariuszom SB kwalifikację poszczególnych działaczy związkowych i opozycjonistów uznanych za zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa, z wyraźnym zaznaczeniem, kto winien być internowany, a kogo wystarczy poddać lojalizacji w czasie rozmów ostrzegawczych. Były i takie osoby dla których przygotowano zarówno indywidualne

osób wytypowanych do przeprowadzenia rozmów ostrzegawczych lub profilaktycznych, Mława 25 VI 1981 r., k. 28–31; AIPN BU 01218/77, Wykaz osób do przeprowadzenia rozmów ostrzegawczych i profilaktycznych w wypadku poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa, Mława 20 VII 1981 r., k. 32–34.

⁵³ AIPN BU 01218/75, Wykaz osób przewidzianych do wyłączenia telefonu na wypadek poważnego zagrożenia, Ciechanów 11 VI 1981 r., k. 13; AIPN BU 01218/77, Wykaz telefonów domowych członków Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność”, Mława 23 VI 1981 r., k. 13–14.

⁵⁴ Potwierdzenie tej opinii znajdujemy w pracy dyplomowej st. sierż. Jana Szpary, Operacyjna ochrona NSZZ „Solidarność” Regionu Mazowsze Oddział Mława w latach 1980–1981 przed wpływem elementów antysocjalistycznych, Legionowo 1987, s. 44–46 mps (AIPN BU 001708/3073).

⁵⁵ AIPN BU 01218/77, Plan pracy Wydziału III „A” KWMO w Ciechanowie na okres 07.07.81–31.12.81 r., Mława 8 VII 1981 r., k. 20, 24–25.

wnioski o izolację, jak i plany przeprowadzenia rozmowy ostrzegawczej, i to czasami noszące tę samą datę⁵⁶. Zdarzały się też sytuacje wyjątkowe, że z różnych względów – na przykład usunięcia kogoś z NSZZ „Solidarność” – stwierdzano, iż dana osoba nie ma już żadnych możliwości oddziaływania na nastroje i postawy innych i dlatego wnoszono, aby zaniechano jej izolacji⁵⁷.

Na podstawie przebadanych akt SB ustalono, że wśród osób przewidywanych do ewentualnego internowania („izolacji prewencyjnej”) w pierwszej fazie przygotowani do wprowadzenia stanu wojennego, a więc w okresie do marca 1981 r., znaleźli się działacze „Solidarności”, zwłaszcza rolniczej, a także inni opozycjoniści z terenu województwa ciechanowskiego oraz figuranci spraw operacyjnych związanych z ich negatywną postawą wobec władz państwowych, utrzymywaniem kontaktów z „elementami antysocjalistycznymi” z Warszawy czy Gdańska, rozsiewaniem antypaństwowych poglądów podważających kierowniczą rolę PZPR i sojusz Polski z ZSRR, czy kolportażem literatury bezdebitowej. Do wytypowanych wówczas przez organa bezpieczeństwa osób należeli: Edmund Gutkowski (rolnik z Radzanowa)⁵⁸, Stanisław Adamczyk (mieszkaniec Ciechanowa, posiadający gospodarstwo rolne w Mierzanowie koło Gruduska)⁵⁹, Wojciech Ostrowski (zatrudniony w Spółdzielni Transportu Wiejskiego Oddział w Mławie)⁶⁰,

⁵⁶ IPN BU 01218/76, Plan rozmowy ostrzegawczej jaka zostanie przeprowadzona z Rutkowskim Władysławem, zam. Kraszewo Garzuły [!] gm. Raciąż, Mława 23 XI 1981 r., k. 73–74 (plan podpisał inspektor Wydziału IV KWMO w Ciechanowie, mł. chor. Mieczysław Nowakowski); tamże, Wniosek o izolację osoby na wypadek poważnego zagrożenia (Władysław Rutkowski), Mława 23 XI 1981 r., k. 75 (wniosek podpisał naczelnik Wydziału IV KWMO w Ciechanowie, mjr Adam Sobolewski).

⁵⁷ Tamże, Notatka informacyjna zastępcy naczelnika Wydziału IV KWMO w Ciechanowie, kpt. Jana Maścianicy w sprawie Andrzeja Kołakowskiego, figuranta sprawy operacyjnego sprawdzenia kryptonim „Krytykant”, Mława 25 IX 1981 r., k. 36.

⁵⁸ Tamże, Wniosek o izolowanie Edmunda Gutkowskiego w przypadku poważnego zagrożenia bezpieczeństwa Państwa, Ciechanów 1 XII 1980 r., k. 6–7. Podstawą do jego izolacji była działalność na rzecz tworzenia NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych, antypaństwowe poglądy, kolportaż literatury bezdebitowej oraz kontakty ze środowiskiem warszawskich i gdańskich opozycjonistów.

⁵⁹ Tamże, Wniosek o izolowanie Stanisława Adamczyka w przypadku poważnego zagrożenia bezpieczeństwa Państwa, Ciechanów 12 I 1981 r., k. 8–9. Podstawą do jego izolacji była działalność na rzecz tworzenia NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych, głoszenie antypaństwowych poglądów na terenie Ciechanowa i gminy Grudusk, posiadanie literatury bezdebitowej oraz kontakty ze środowiskiem opozycjonistów z Warszawy, Gdańska i innych miejscowości. Ponadto zaznaczono, że jest on obecnie figurantem sprawy operacyjnej – chodziło o sprawę operacyjnego sprawdzenia „Rzemieślnik” (AIPN BU 0904/675) – a w 1945 r. był skazany przez Sąd Wojskowy w Jeleniej Górze na 4 lata więzienia. Na jego temat zob. B. K. Gołąb, *Adamczyk Stanisław*, [w:] G. Waligóra i in. (red.), *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976–1989*, t. 2, Warszawa 2012, s. 15–16.

⁶⁰ AIPN BU 01218/76, Wniosek o internowanie Wojciecha Ostrowskiego na wypadek poważnego zagrożenia, Mława 25 III 1981 r., k. 10. Podstawą do jego izolacji była wroga postawa w stosunku do ustroju PRL oraz członków PZPR, nakłanianie pracowników do podjęcia akcji strajkowej w sierpniu 1980 r. oraz próba założenie NSZZ „Solidarność” w jego miejscu pracy i przejścia przywództwa tego związku, co jednak nie zostało zaakceptowane przez załogę. Podkreślano, że w opinii współpracowników uchodzi on za osobę zdolną do wszystkiego, którą cechuje bezkompromisowość, zacietrzewienie i aspołeczny stosunek do spraw kraju. Ponadto wyraża on publicz-

Jerzy Grzegorz Macewicz (mieszkaniec Raciąża)⁶¹, Janusz Cedler (mieszkaniec Działdowa)⁶², Ryszard Guzek (mieszkaniec Mławy)⁶³, Edward Franciszek Ossowski (rencista z Turzy Wielkiej gm. Działdowo)⁶⁴, Anna Czerwińska (nauczycielka w Zespole Szkół Rolniczych w Gródkach)⁶⁵, Tadeusz Olszewski (aptekarz z Gru-

nie poglądy, że „z partyjniakami należy zrobić porządek” oraz zerwać niekorzystny dla Polski sojusz ze Związkiem Radzieckim. Rozpracowywany w ramach sprawy krypt. „Kombinator”.

⁶¹ AIPN BU 01218/77, Wniosek o izolowanie Jerzego Grzegorza Macewicza w przypadku poważnego zagrożenia bezpieczeństwa Państwa, Mława 12 I 1981 r., k. 10–11. Według mjr. Stanisława Westwalewicza, naczelnika Wydziału III „A” KWMO w Ciechanowie, podstawą do internowania wymienionego był fakt jego kontaktów z działaczami KOR (m.in. Jackiem Kuroniem), powielanie i kolportaż ulotek o treściach antysocjalistycznych i antyradzieckich, znana powszechnie nieprzejednana postawa wobec członków PZPR, a także awanturniczy charakter, który w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa państwa może uzewnętrznić się w działalności naruszającej zasady porządku i bezpieczeństwa. Rozpracowywany w ramach sprawy krypt. „Antagonista”.

⁶² Tamże, Wniosek o izolowanie Janusza Cedlera w przypadku poważnego zagrożenia bezpieczeństwa Państwa, Mława 12 I 1981 r., k. 92–93. We wniosku podkreślono, że wymieniony jest wrogo ustosunkowany do obecnej rzeczywistości społeczno-politycznej, przygotowywał antypaństwowe i antyradzieckie ulotki, które zamierzał rozrzucić w pociągach na terenie Śląska i Wybrzeża, a także jest sympatykiem Radia Wolna Europa oraz utrzymuje kontakty listowne z członkami KOR-u. Rozpracowywany w ramach sprawy krypt. „Niepoprawny”.

⁶³ AIPN BU 01218/75, Wniosek o zastosowanie izolacji – internowania Ryszarda Guzka, Ciechanów 29 I 1981 r., k. 5–6. We wniosku naczelnik Wydziału III KWMO w Ciechanowie, kpt. Adam Jankowski, podkreślał, że wymieniony w 1979 r. usiłował nawiązać kontakt z rozgłośnią „Deutsche Welle” w celu umożliwienia mu wyjazdu za granicę i podjęcia tam pracy, podkreślając w swoim liście, że jest represjonowany przez władze PRL za swoje poglądy antykomunistyczne (w związku z tym jest objęty sprawą operacyjnego rozpracowania krypt. „FALA”). W sprawie tej kontaktował się również z Ambasadą RFN w Polsce. W swoim codziennym postępowaniu gloryfikuje zachodni styl życia i wychwala stosunki panujące w krajach kapitalistycznych.

⁶⁴ Tamże, Wniosek o zastosowanie izolacji – internowania Edwarda Franciszka Ossowskiego, Ciechanów 29 I 1981 r., k. 7–8. We wniosku przypomniano, że wymieniony brał czynny udział w wydarzeniach grudniowych 1970 r. w Gdańsku doznając urazu głowy i z tego tytułu korzysta z renty inwalidzkiej III grupy. W miejscu zamieszkania rozpowszechniał „tendencyjne” wiadomości na temat wydarzeń grudniowych. W 1972 r. został skazany na karę pozbawienia wolności za czynną napaść na funkcjonariusza MO. W 1979 r. próbował nawiązać kontakt z Radiem Wolna Europa (w związku z tym jest figurantem SOR krypt. „KORESPONDENT”). Jako osoba podejmująca permanentnie działania godzące w porządek prawny PRL, a także przejawiająca skłonności do awanturnictwa i eksponowania swojej postawy antysocjalistycznej, w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa państwa powinien być izolowany.

⁶⁵ Tamże, Wniosek o zastosowanie izolacji – internowania Anny Czerwińskiej, Ciechanów 29 I 1981 r., k. 9–10. We wniosku zaznaczono, że jako studentka UMK w Toruniu przechowywała w swoim pokoju literaturę bezdebitową, działała w duszpasterstwie akademickim oraz uczestniczyła w kursach samokształceniowych propagujących elementy antysocjalistyczne. W 1980 r. kontaktowała się z Jackiem Kuroniem przekazując mu dane na temat działań SB wobec toruńskich opozycjonistów. Ze względu na swoją działalność opozycyjną została objęta SOR krypt. „FASADA”. Z danych operacyjnych wynikało, że nadal utrzymywała kontakty z członkami grup antysocjalistycznych. Na jej temat zob. W. Polak, *Najtrudniejsze egzaminy. Niezależne Zrzeszenie Studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika na tle wydarzeń w kraju i regionie (1980–1982)*, Toruń 2001, s. 187; tenże, *Czas ludzi niepokornych*, s. 53. Dodajmy, że w 1981 r. zamieszkała ona w Toruniu, gdzie pracowała jako sekretarz redakcji „Wolnego Słowa”, biuletynu informacyjnego Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Toruniu, i tam właśnie – na mocy decyzji komendanta wojewódzkiego MO w Toruniu nr 220/OEA/81 – została internowana 2 stycznia 1981 r., przebywając w ośrodku odosobnienia w Fordonie i w Goldapi do 5 marca 1981 r. AIPN Po 161/1, Wykaz alfabetyczny osób internowanych w okresie stanu wojennego, k. 20, poz. 1215. Po zwolnieniu z ośrodka odosobnie-

duska)⁶⁶, a także Andrzej Kołakowski (zatrudniony w Zakładzie Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego „Hortex” w Płońsku)⁶⁷. W czerwcu 1981 r. – po wcześniejszym przeprowadzeniu z niektórymi osobami rozmów profilaktycznych, a także uaktualnieniu danych na temat ich działalności opozycyjnej – dokonano korekty oraz uzupełnienia wcześniej przygotowanych list osób do internowania. W uaktualnionych wykazach nadal figurowali: Ryszard Guzek, Tadeusz Olszewski, Edward Ossowski, Stanisław Adamczyk oraz Wojciech Ostrowski⁶⁸. Natomiast do nowo wytypowanych osób, co do których zasadności izolacji na wypadek wprowadzenia stanu wojennego nie miał wątpliwości zatwierdzający wnioski mjr Stanisław Orłowski, naczelnik Wydziału Śledczego KWMO w Ciechanowie, należeli następujący działacze „Solidarności”: Stanisław Kudlicki (zamieszkały w Lutocinie, właściciel fermy kurzej w miejscowości Seroki, członek Prezydium WKZ NSZZ „Solidarność” w Ciechanowie oraz GKZ NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych w Lutocinie)⁶⁹, Roman Kejza (pracownik Cukrowni im. Marcellego Nowotki w Ciechanowie, przewodniczący Komisji Zakładowej „Solidarności”, członek MKZ NSZZ „Solidarność” w Ciechanowie)⁷⁰, Henryk Mierzwiński (rolnik

nia z Gołdapi – jak wynikało z rozpoznania operacyjnego SB – zamieszkała w domu swoich rodziców w miejscowości Raczyny w województwie ciechanowskim. AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 25 VI 1982 r., k. 15.

⁶⁶ AIPN BU 01218/75, Wniosek o zastosowanie izolacji – internowania Tadeusza Olszewskiego, Ciechanów 10 II 1981 r., k. 11–12. Podstawą do jego internowania były jego działania na terenie gminy Grudusk na rzecz utworzenia komórki NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych. Jako przewodniczący Zarządu Oddziału Miejskiego PAX w Mławie w swoich wystąpieniach krytykował władzę PRL, nazywając ich przedstawicieli „łobuzami”. Ponadto zgłosił swój akces do NSZZ „Solidarność” przy Przedsiębiorstwie Przemysłu Farmaceutycznego „CEFARM” w Olsztynie, a w swojej aptece w Grudusku rozwieszał napisy popierające stronę solidarnościową w sporze z władzami. Został objęty SOR krypt. „MEDYK”.

⁶⁷ AIPN BU 01218/76, Wykaz osób przewidzianych do internowania na wypadek „PZ”, Mława 25 III 1981 r., k. 13 (w zachowanych materiałach brak indywidualnego wniosku w sprawie jego internowanie).

⁶⁸ AIPN BU 01218/75, Wykaz osób przewidzianych do izolacji – internowania, Ciechanów 15 VI 1981 r., k. 16–17.

⁶⁹ AIPN BU 01218/76, Wniosek o izolację osoby na wypadek poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa (Stanisław Kudlicki), Mława 23 VI 1981 r., k. 15–16. W uzasadnieniu wniosku o jego izolację naczelnik Wydziału IV KWMO w Ciechanowie, mjr Adam Sobolewski, wskazał, że wymieniony jako działacz „Solidarności” cieszy się dużym autorytetem oraz posiada znaczne możliwości oddziaływania na członków związku. Choć w zasadzie unika jawnych wystąpień, to jednak poprzez oddane mu osoby starał się zainspirować strajk okupacyjny w pomieszczeniach SKR i Urzędu Gminy w Lutocinie w okresie „kryzysu bydgoskiego”. Zawoził też wybranych członków związku do Bydgoszczy, gdzie trwał strajk okupacyjny Komitetu Wojewódzkiego ZSL. Jako członek PZPR nie podjął żadnych kroków w kierunku przeciwdziałania masowemu występowaniu rolników z szeregów gminnej organizacji partyjnej, a swoją przynależność partyjną traktuje jako swego rodzaju zabezpieczenie na wypadek niepomyślnych dla niego wydarzeń politycznych w kraju. Ponadto z informacji agenturalnych Wydziału IV wynikało, że utrzymuje on bliżej nieustalone kontakty z działaczami KOR z Warszawy.

⁷⁰ Tamże, Wniosek o izolację osoby na wypadek poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa (Roman Kejza), Mława 23 VI 1981 r., k. 17–20. W uzasadnieniu jego wniosku o izolację mjr Adam Sobolewski pisał, że jako przewodniczący Komisji Zakładowej „Solidarności” w swoim zakładzie pracy jawnie występuje przeciwko członkom PZPR oraz członkom związków branżowych, rozbija

z Raciąża, członek NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych)⁷¹, Ireneusz Gallera (zatrudniony w Wojewódzkim Związku Kółek i Organizacji Rolniczych w Ciechanowie, członek MKZ NSZZ „Solidarność” w Ciechanowie)⁷², Zygmunt Pesta (rolnik z miejscowości Chrapoń koło Lutocina, przewodniczący Koła Wiejskiego NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych)⁷³, Zygmunt Klejment (zatrudniony w Wojewódzkim Zakładzie Unasienniania Zwierząt w Ciechanowie, sekretarz WKZ NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych w Ciechanowie)⁷⁴, Józef Buks (rolnik z Zaborowa koło Naruszewa)⁷⁵ oraz Wiesław Kaczmarczyk (hodow-

„zwartość kolektywu pracowniczego”, we wszystkim widzi prowokację władz bądź kierownictwa zakładu, a także podejrzewany był o kontakty z przedstawicielami KPN. Był rozpracowywany w ramach sprawy krypt. „Radykał”.

⁷¹ Tamże, Wniosek o izolację osoby na wypadek poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa (Henryk Mierzwiński), Mława 23 VI 1981 r., k. 21. W uzasadnieniu jego wniosku o izolację mjr Adam Sobolewski pisał, że jest on aktywnym działaczem NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych na terenie Raciąża. Uchodzi za człowieka żądnego władzy i chciałby dokonać zmian personalnych we władzach gminnych oraz w systemie zarządzania gospodarką narodową. W swoich wystąpieniach na zebraniach zdecydowanie krytykuje istniejącą rzeczywistość społeczno-polityczną w kraju, atakuje SB i MO przytaczając nieprawdziwe fakty. Przedstawia siebie jako oficera Wojska Polskiego, który zna kulisy szeregu posunięć rządowych w zakresie gospodarki i polityki. Utrzymuje bliski kontakt z Władysławem Rutkowski, przewodniczącym GKZ NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych w Raciążu, emerytowanym nauczycielem, znanym z „postaw wichrzycielskich”.

⁷² Tamże, Wniosek o izolację osoby na wypadek poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa (Ireneusz Gallera), Mława 23 VI 1981 r., k. 22–23. W ocenie naczelnika Wydziału IV KWMO w Ciechanowie jako działacz „Solidarności” wymieniony zyskał dużą popularność i dość szerokie grono zwolenników. W sierpniu 1980 r. zachęcał do organizowania strajków, a następnie agitował wśród rolników za likwidacją spółdzielni kółek rolniczych i wstępowaniem do „Solidarności”. Z racji swego przygotowania wojskowego posiada dobrą znajomość spraw wojskowo-obronnych oraz działania armii na wypadek poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa. A ponieważ często kieruje się emocjami i jest zwolennikiem radykalnych działań może on wykorzystać swoją wiedzę wojskową w „niepożądanym społecznie kierunku”.

⁷³ Tamże, Wniosek o izolację osoby na wypadek poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa (Zygmunt Pesta), Mława 23 VI 1981 r., k. 24. W uzasadnieniu wniosku o jego izolację podkreślano, że już w przeszłości był karany za prowadzenie działalności antysocjalistycznej (1947). Obecnie zaś zajmuje negatywne stanowisko wobec ustroju PRL i linii politycznej PZPR. Aktywnie uczestniczył w organizowaniu rolniczej „Solidarności”. Jest pod silnym wpływem działaczy z GKZ NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych w Lutocinie (Stanisława Kudlickiego i Waldemara Pawłowskiego). Jako ochotnik uczestniczył w strajku okupacyjnym budynku Wojewódzkiego Komitetu ZSL w Bydgoszczy. W przypadku poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa zdolny jest do podjęcia „wrogiej lub szkodliwej politycznie działalności”. Był rozpracowywany w ramach sprawy krypt. „Uległy”.

⁷⁴ Tamże, Wniosek o izolację osoby na wypadek poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa (Zygmunt Klejment), Mława 23 VI 1981 r., k. 25–26. W uzasadnieniu wniosku o izolację mjr Adam Sobolewski napisał, że wymieniony posiadając szereg kontaktów z pracownikami służby rolnej oraz rolnikami z terenu niemal całego województwa, aktywnie uczestniczył w zakładaniu kół rolniczych „Solidarności” w rejonie Ciechanowa oraz gmin Opinogóra i Gołymin. Obecnie jest łącznikiem między WKZ i działaczami MKZ w Ciechanowie, a także władzami regionalnymi „Solidarności”. Prezentuje poglądy sprzeczne z aktualną polityką rządu i partii, dostarcza różnego rodzaju materiały propagandowe, literaturę bezdebitową oraz utrzymuje kontakty z działaczami KOR-u z Warszawy. Był rozpracowywany w ramach sprawy krypt. „Sabotaż”.

⁷⁵ Tamże, Wniosek o izolację osoby na wypadek poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa (Józef Buks), Mława 23 VI 1981 r., k. 27. W uzasadnieniu wniosku o jego izolację pisano, że jest

ca drobiu z Lutocina)⁷⁶. Jesienią 1981 r. na listach pojawiło się pięć kolejnych osób związanych z „Solidarnością”. Byli to: Andrzej Nawrocki (rolnik zamieszkały w Sokólniku koło Gruduska, wiceprzewodniczący WKZ NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych w Ciechanowie i przewodniczący GKZ w Grudusku)⁷⁷, Andrzej Wojdyło (zatrudniony w Oddziale Wojewódzkim Stowarzyszenia PAX w Ciechanowie, rzecznik prasowy MKZ NSZZ „Solidarność” w Ciechanowie)⁷⁸, Jan Sławomir Cegiełka (zamieszkały w Kuczborku, pracownik Fabryki Maszyn Żniwnych w Żurominie, przewodniczący MKZ NSZZ „Solidarność” w Żurominie)⁷⁹, Zygmunt Wojciech Kopka (rolnik z miejscowości Skwary koło Naruszewa, przewodniczący GKZ NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych w Naruszewie)⁸⁰, a także Władysław Rutkowski (emerytowany nauczyciel, posiadający

on organizatorem „Solidarności” na terenie gminy Dzierżążnia, Naruszewo i Bulkowo. Zajmuje się kolportażem ulotek oraz różnego rodzaju nielegalnych wydawnictw. Na zebraniach wiejskich ostro krytykował władze rządowe, kółka rolnicze oraz SB i MO. W wypadku zagrożenia bezpieczeństwa państwa może być inspiratorem i wykonawcą różnego rodzaju negatywnych wystąpień, gdyż w swoim środowisku uchodzi za pieniacza, mającego skłonność do rozsiewania sensacji i wywoływania zamieszek, aby uzyskać poklask słuchaczy. Był rozpracowywany w ramach sprawy krypt. „Krytykant”.

⁷⁶ Tamże, Wykaz osób przewidzianych do internowania, [brak miejsca i daty], k. 85 (Wiesław Kaczmarczyk jest tylko wymieniony w cytowanym wykazie, gdyż nie zachował się indywidualny wniosek o jego izolację, choć z wykazu wynika, że taki wniosek został sporządzony, podobnie jak dla innych wymienionych osób).

⁷⁷ Tamże, Wniosek o izolację osoby na wypadek poważnego zagrożenia (Andrzej Nawrocki), Ciechanów 17 IX 1981 r., k. 32–33. W uzasadnieniu wniosku o jego izolację zastępca naczelnika Wydziału IV KWMO w Ciechanowie kpt. Jan Maścianica pisał, że jako działacz „Solidarności” publicznie występuje przeciwko członkom PZPR, porównuje PZPR do NSDAP, nawołuje do nieplacenia podatków i niedostarczania produktów rolnych oraz stosowania oporu wobec władzy, a także domaga się ograniczenia zatrudnienia w administracji i aparacie partyjnym. W swojej działalności jest bardzo aktywny, bezkompromisowy i zdecydowany na wszystko, a ze względu na tupet i wrogie nastawienie do ustroju PRL może w wypadku poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa podburzać rolników do podejmowania negatywnych działań.

⁷⁸ Tamże, Wniosek o izolację osoby na wypadek poważnego zagrożenia (Andrzej Wojdyło), Mława 19 IX 1981 r., k. 34–35. We wniosku tym kpt. Jan Maścianica pisał, że wymieniony głosi poglądy na temat ograniczania przez państwo działalności Kościoła i ludzi wierzących oraz intensywnej penetracji ciechanowskiej „Solidarności” przez SB. Angażuje się na rzecz NSZZ „Solidarność”, emocjonalnie podchodzi do działalności KOR i KPN oraz posiada kontakty w członkami tych organizacji. Był objęty aktywnym zainteresowaniem SB w ramach kwestionariusze ewidencyjnego krypt. „Rzecznik”.

⁷⁹ Tamże, Wniosek o izolację osoby na wypadek poważnego zagrożenia (Jan Sławomir Cegiełka), Mława 14 X 1981 r., k. 37–38. W ocenie kpt. Jana Maścianicy z Wydziału IV, Jan Cegiełka w swojej działalności związkowej ślepo podporządkowany jest wszelkim zarządzeniom Regionu Mazowsze oraz MKZ w Płocku (z tytułu zatrudnienia w Fabryce Maszyn Żniwnym w Żurominie – filia płockiej FMŻ). Prezentuje publicznie poglądy antyrządowe i antysocjalistyczne. W okresie nasilenia napięć społecznych był rzecznikiem organizowania strajków oraz prowadził agitację na rzecz tworzenia NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych w Kuczborku. Z jego rozpracowania operacyjnego wynikało, że w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa państwa będzie on bezkompromisowym wykonawcą poleceń „Solidarności” Regionu Mazowsze, a w miejscu swego działania będzie w stanie skupić i podporządkować sobie grupę kilkudziesięciu działaczy o podobnych mu poglądach.

⁸⁰ Tamże, Wniosek o izolację osoby na wypadek poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa (Zygmunt Wojciech Kopka), Płońsk 12 XI 1918 r., k. 58. We wniosku podkreślono, że wymieniony

gospodarstwo rolne w miejscowości Kraszewo Gaczułty, przewodniczący NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych w Raciążu)⁸¹. Natomiast następne trzy nazwiska osób zakwalifikowanych do internowania dopisał 10 grudnia 1981 r. zastępcę naczelnika Wydziału III „A” por. Zbigniew Grodzicki. Poza wymienionym już wcześniej Ireneuszem Gallerą na liście tej widnieją: Bolesław Szerypo (zatrudniony w Fabryce Sprzętu Oświetleniowego i Urządzeń Technologicznych „Polam” w Pułtusk, przewodniczący Komitetu Zakładowego NSZZ „Solidarność”, konsultant Regionu Mazowszu na terenie województwa ciechanowskiego), Jan Jędrzejewski (zatrudniony w Kombinacie Budowlanym w Ciechanowie, sekretarz KZ NSZZ „Solidarność”) oraz Kazimierz Gogoliński (zamieszkały w Nidzicy, kierowca Oddziału PKS w Mławie – Placówka Terenowa w Działdowie, członek Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” w Działdowie)⁸².

Ostatecznie – jak wynika z późniejszych dokumentów – Służba Bezpieczeństwa zakwalifikowała do internowania 13 osób zamieszkałych na terenie województwa ciechanowskiego, w tym trzy osoby z władz regionalnych NSZZ „Solidarność” oraz osiem osób z władz zakładowych, a ponadto brano pod uwagę internowanie jeszcze innych osób, które w czasie przeprowadzanej z nimi rozmowy ostrzegawczej nie będą chciały podpisać oświadczeń o lojalności wo-

był organizatorem „Solidarności” na terenie gminy Naruszewo. Na spotkaniach wiejskich otwarcie krytykuje działalność władz gminnych oraz sekretarza Komitetu Gminnego PZPR, domagając się jego rezygnacji, co publicznie wyraził na sesji Gminnej Rady Narodowej. Mając skłonność do wywoływania skandali i do demagogii, w wypadku poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa może być inspiratorem i wykonawcą różnych negatywnych wystąpień.

⁸¹ Tamże, Wniosek o izolację osoby na wypadek poważnego zagrożenia (Władysław Rutkowski), Mława 23 XI 1981 r., k. 75. We wniosku podkreślono, że jako działacz „Solidarności” w sposób szczególnie ostry atakuje przedstawicieli władz, członków PZPR oraz istniejącą w kraju rzeczywistość społeczno-polityczną. Domagając się zmiany naczelnika gminy oraz prezesów GS był jednym z organizatorów planowanego zajęcia budynku Urzędu Gminy i Miasta Raciąż oraz tamtejszego budynku GS w dniu 28 października 1981 r. Utrzymuje kontakty z innymi członkami „Solidarności” prezentującymi postawę ekstremalną i wichrzycielską. Był figurantem sprawy operacyjnego sprawdzenia krypt. „Pułkownik”.

⁸² AIPN BU 01218/77, Wykaz osób przewidzianych do internowania na wypadek poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa, [brak miejsca] 10 XII 1981 r., k. 88–89. W krótkim uzasadnieniu potrzeby izolacji wymienionych osób por. Zbigniew Grodzicki zwracał uwagę, że Bolesław Szerypo, ciesząc się popularnością w Pułtusk i w swoim zakładzie pracy, podejmuje wiele działań o negatywnym wydźwięku: był inicjatorem akcji strajkowej w styczniu 1981 r., kolportuje wydawnictwa bezdebitowe, udziela poparcia członkom KOR-u i KPN-u, jest fanatycznym wykonawcą zaleceń NSZZ „Solidarność” Regionu Mazowsze, publicznie szkaluje organa MSW, krytykuje realia polityczno-społeczne PRL oraz neguje sojusz Polski z ZSRR (kontrolowany w ramach sprawy o krypt. „Bolek”). Z kolei wobec Jana Jędrzejewskiego pojawiły się zarzuty tworzenia wśród załogi Kombinatu Budowlanego w Ciechanowie atmosfery niezadowolenia wobec zarządzania gospodarką narodową, negowania wszelkich posunięć władz państwowych i partyjnych, prezentowania zdecydowanie wrogiego stanowiska wobec ZSRR, prowokowania do bojkotu decyzji dyrekcji zakładu, a także wpływania na obniżenie dyscypliny pracy (był figurantem sprawy operacyjnego sprawdzenia krypt. „Wywrotowiec”). Natomiast Kazimierz Gogoliński w ocenie SB charakteryzuje się wąskimi horyzontami politycznymi, ślepo wierzy w słuszność wszystkich akcji podejmowanych przez „Solidarność”, kolportuje wrogie ulotki oraz nawołuje do bojkotu w związku z regulacją płac wśród kierowców.

bec władz⁸³. Z kolei z dokumentów zgromadzonych w teczkach internowanych wiemy, że dla każdej z osób wytypowanych do izolacji przygotowano imienny nakaz zatrzymania i doprowadzenia oraz decyzję o internowaniu z datą 13 grudnia 1981 r., i powołaniem się na art. 42 dekretu z 12 grudnia 1981 r. o ochronie bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w czasie obowiązywania stanu wojennego⁸⁴, podpisane przez ówczesnego komendanta wojewódzkiego MO w Ciechanowie, ppłk. Stanisława Koebecke.

Poza dokumentacją osób zakwalifikowanych do internowania w materiałach archiwalnych KWMO w Ciechanowie dotyczących stanu wojennego zachowało się sporo materiałów dotyczących planów przeprowadzenia rozmów ostrzegawczych na wypadek poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa z wytypowanymi osobami, w tym trzy listy zbiorcze z czerwca i lipca 1981 r. W wykazie osób przewidzianych do przeprowadzenia rozmów ostrzegawczych z 11 czerwca 1981 r., podpisanym przez naczelnika Wydziału III kpt. Adama Jackowiaka, wymieniono 10 osób. Byli to: Romuald Budny z Mławy (przewodniczący Sekcji Oświaty i Wychowania przy MKZ NSZZ „Solidarność” w Mławie, organizator strajku młodzieży w związku z „kryzysem bydgoskim”), Elżbieta Cybulska z Działdowa (kolporterka wydawnictw antysocjalistycznych), wspomniana już Anna Czerwińska z Gródek (utrzymywała kontakty z czołowymi działaczami opozycji, a także działała w środowisku toruńskich opozycjonistów), Olaf Kaniowski z Ciechanowa (podjął próbę założenia nielegalnego związku młodzieżowego oraz rozpowszechniał „fałszywe i tendencyjne wiadomości na temat incydentu bydgoskiego”), Roman Jan Krauze z Mławy (przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność” w Zespole Szkół Zawodowych nr 2 w Mławie, organizator strajku młodzieży w związku z „kryzysem bydgoskim”), Aldona Łaszczuk z Pułtuska (autorka plakatów skierowanych przeciwko organom MO i SB), Elżbieta Przychodni z miejscowości Świercze Koty (aktywna działaczka duszpasterstwa akademickiego), Klaus Semmler z Żuromina (wiceprzewodniczący MKZ NSZZ „Solidarność” w Żurominie, nauczyciel w miejscowym Zespole Szkół Zawodowych, który na lekcjach historii podważał podstawy statutowe PZPR), Cezary Wojciech Świdnicki z Pułtuska (autor ulotek o treściach antyradzieckich) i Eugeniusz Zakrzewski z Ciechanowa (związany z Kołem Weteranów Ligi Oborny Kraju przy Zarządzie Wojewódzkim w Ciechanowie, organizator imprez nawiązujących do czasów Polski międzywojennej)⁸⁵. Z kolei w wykazie z 25 czerwca 1981 r., przygotowanym przez naczelnika Wydziału IV mjr. Adama Sobolewskiego, wymieniono 11 osób.

⁸³ AIPN BU 01218/73, Szyfrogram kierownika Sztabu KWMO w Ciechanowie płk. Bazylego Białokozowicza do Centralnego Stanowiska Kierowania w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, Ciechanów 15 XII 1981 r., k. 80.

⁸⁴ *Dekret Rady Państwa z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym* (art. 43), [w:] *Stan wojenny w Polsce. Dokumenty i materiały archiwalne 1981–1983*, wyd. T. Walichnowski i in., Warszawa 2001, s. 36.

⁸⁵ AIPN BU 01218/75, Wykaz osób przewidzianych do przeprowadzenia rozmów ostrzegawczych na wypadek poważnego zagrożenia, Ciechanów 11 VI 1981 r., k. 14–15.

Byli to: Kazimierz Borowski (rolnik z Nasielska, wiceprzewodniczący WKZ NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych), Waldemar Pawłowski (pracownik Urzędu Gminy w Lutocinie, przewodniczący Zarządu Gminnego NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych), Władysław Makowiecki (rolnik z Chromakowa, przewodniczący Koła Wiejskiego NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych), Zygmunt Kapela (rolnik z Lutocina, członek Zarządu Gminnego NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych), Aleksander Miron Zaręba (rolnik z Głodowa, przewodniczący Prezydium WKZ NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych w Ciechanowie), Andrzej Jan Nawrocki (rolnik z miejscowości Sokólnik, wiceprzewodniczący Prezydium WKZ NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych w Ciechanowie), Benedykt Pszczółkowski (rolnik z miejscowości Pszczółki Górne, wiceprzewodniczący Prezydium WKZ NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych w Ciechanowie), Czesław Bachanek (rolnik z miejscowości Gotardy, członek Koła Wiejskiego NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych), Edmund Michalski (rolnik z miejscowości Szyszki, członek NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych), Teresa Obrębska (rolniczka z miejscowości Brzeście Nowe, członek NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych) oraz Ireneusz Sosnowski (rolnik z miejscowości Brzeście, członek NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych)⁸⁶. Natomiast w wykazie z 20 lipca 1981 r. opracowanym przez zastępcę naczelnika Wydziału III „A” por. Zbigniewa Grodzickiego do rozmów ostrzegawczych wytypowano siedem osób i jedną osobę do rozmowy profilaktycznej. Jediną osobą, z którą miała być przeprowadzona rozmowa profilaktyczna był Leonard Witkowski z Mławy (przewodniczący MKZ NSZZ „Solidarność” w Mławie). Natomiast do grona osób wytypowanych do rozmów ostrzegawczych należeli: Roman Narożnik (przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność” w Zakładzie Narzędzi „VIS” w Ciechanowie), Stefan Kapitański (wiceprzewodniczący KZ NSZZ „Solidarność” w Rejonie Energetycznym w Mławie), Halina Olejak (delegatka do NSZZ „Solidarność” Region Mazowsze, zatrudniona w Zakładzie Narzędzi „VIS” w Ciechanowie), Andrzej Sikorski (członek KZ NSZZ „Solidarność” w Zakładzie „ZREMB” w Ciechanowie), Ireneusz Gallera (sekretarz Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” w Ciechanowie) – przy nim na marginesie znalazła się adnotacja „przewidziany do internowania”, Janusz Lubiejewski (zatrudniony w PZU w Mławie, członek Zarządu MKZ NSZZ „Solidarność” w Mławie) oraz Tadeusz Ochtabiński (zatrudniony w Zakładzie „Polam” w Pułtusku, przewodniczący MKZ NSZZ „Solidarność” w Pułtusku)⁸⁷.

Analizując zachowane dokumenty zauważamy, że od końca września do początku grudnia 1981 r. funkcjonariusze SB przygotowywali szczegółowe plany rozmów profilaktyczno-ostrzegawczych dla poszczególnych osób, które znajdo-

⁸⁶ AIPN BU 01218/76, Wykaz osób wytypowanych do przeprowadzenia rozmów ostrzegawczych lub profilaktycznych, Mława 25 VI 1981 r., k. 28–31.

⁸⁷ AIPN BU 01218/77, Wykaz osób przewidzianych do przeprowadzenia rozmów ostrzegawczych i profilaktycznych w wypadku poważnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa, [brak miejsca] 20 VII 1981 r., k. 32–34.

wały się na wcześniej przygotowanych listach, a także wnioski dla kilku nowych osób. Plany z września i października 1981 r. sporządzone przez Wydział III „A” zawierały dane dotyczące osób, z którymi miały być prowadzone rozmowy, ocenę ich dotychczasowej (wrogiej) działalności, a także cel rozmowy oraz jej plan (pytania)⁸⁸. Z kolei plany sporządzone przez funkcjonariuszy tego wydziału w listopadzie 1981 r.⁸⁹, a także plany przygotowane przez pracowników Wydziału III z listopada i grudnia 1981 r.⁹⁰ oraz plany Wydziału IV KWMO w Ciechanowie⁹¹ zawierały ponadto informacje na temat sposobu wezwania danej osoby,

⁸⁸ Tamże, Plan przeprowadzenia rozmowy profilaktyczno-ostrzegawczej z Tadeuszem Ochtabińskim przewodniczącym NSZZ „Solidarność” Region Mazowsze Oddział w Pułtusk w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa państwa, Mława 23 IX 1981 r., k. 43–44; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa z wymienioną osobą: Olejak Maria Halina, Mława 23 IX 1981 r., k. 45–46; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej na wypadek „PZ” z wymienioną osobą: Narożnik Roman, Mława 28 IX 1981 r., k. 58–59; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej na wypadek „PZ” z niżej wymienioną osobą: Janowski Czesław, Mława 28 IX 1981 r., k. 60–61; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa z niżej wym. osobą: Sikorski Andrzej, Mława 19 X 1981 r., k. 64–65; tamże, Plan przeprowadzenia rozmowy profilaktyczno-ostrzegawczej z Januszem Lubiejewskim przewodniczącym NSZZ „Solidarność” w Państwowym Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych w Mławie, w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa kraju, Mława 20 X 1981 r., k. 66–67.

⁸⁹ Tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej z figurantem sprawy rozpracowania operacyjnego krypt. „Bolek” nr rej. 1938 Bolesławem Szerypo w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa państwa, Mława 12 XI 1981 r., k. 68–71; Plan przeprowadzenia rozmowy profilaktyczno-ostrzegawczej w przypadku zaistnienia zagrożenia bezpieczeństwa kraju z Ireneuszem Gallerą – pracownikiem etatowym MKZ NSZZ „Solidarność” w Ciechanowie, figurantem sprawy operacyjnego sprawdzenia krypt. „Przywódca” nr ew. 2023, Mława 12 XI 1981 r., k. 72–74; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej z Janem Jędrzejewskim na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa i porządku publicznego w kraju, Mława 13 XI 1981 r., k. 75–77; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa z n/w osobą: Olszak Krzysztof, Mława 13 XI 1981 r., k. 78–80; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa w n/w osobą: Kapitański Stefan, Mława 13 XI 1981 r., k. 81–83; tamże, Plan przeprowadzenia rozmowy ostrzegawczej z Kazimierzem Gogolińskim członkiem Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” Oddział w Działdowie w przypadku zaistnienia zagrożenia bezpieczeństwa kraju, Mława 23 XI 1981 r., k. 84–86.

⁹⁰ AIPN BU 01218/75, Plan rozmowy ostrzegawczej w ramach operacji krypt. „KLON” z niżej wymienioną osobą: Zakrzewski Eugeniusz, Ciechanów 10 XI 1981 r., k. 18–21; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej w ramach operacji krypt. „KLON” z niżej wymienioną osobą: Semmler Kalus, Ciechanów 10 XI 1981 r., k. 22–25; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej w ramach operacji krypt. „KLON” z niżej wymienioną osobą: Olszewski Tadeusz, Ciechanów 10 XI 1981 r., k. 26–29; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej w ramach operacji krypt. „KLON” z niżej wymienioną osobą: Krauze Roman, Ciechanów 10 XI 1981 r., k. 30–33; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej w ramach operacji krypt. „KLON” z niżej wymienioną osobą: Budny Romuald, Ciechanów 10 XI 1981 r., k. 34–37; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej w ramach operacji krypt. „KLON” z niżej wymienioną osobą: Waleśkiewicz Liliana Emilia, Ciechanów 10 XI 1981 r., k. 38–40.

⁹¹ AIPN BU 01218/76, Plan rozmowy ostrzegawczej z Aleksandrem M. Zarębą, która będzie przeprowadzona w ramach operacji krypt. „KLON”, Mława 9 XI 1981 r., k. 39–42; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej z ob. Pszczołkowskim Benedyktem, która będzie przeprowadzona w ramach operacji krypt. „KLON”, Ciechanów 10 XI 1981 r., k. 43–45; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej z ob. Nawrockim Andrzejem, która będzie przeprowadzona w ramach operacji krypt. „KLON”, Ciechanów 10 XI 1981 r., k. 46–48; tamże, Plan przeprowadzenia rozmowy ostrzegawczej zgodnie z instrukcją operacyjną krypt. „KLON” z ob. Pawłowski Waldemar, Żuromin 11 XI 1981 r., k. 49–51; tamże, Plan przeprowadzenia rozmowy ostrzegawczej zgodnie z instrukcją operacyjną krypt. „KLON” z ob. Makowiecki Władysław, Żuromin 11 XI 1981 r., k. 52–54; tamże, Plan przeprowa-

wskazania funkcjonariuszy odpowiedzialnych za doprowadzenie jej do miejsca przeprowadzenia rozmowy oraz personalia funkcjonariuszy mających prowadzić rozmowę, a także dalszego postępowania z daną osobą. W zależności od wyników przeprowadzonej rozmowy ostrzegawczej w planach tych rozważano trzy możliwości: wykorzystanie operacyjne wezwanego, złożenie przez niego deklaracji o wycofaniu się z prowadzonej działalności, wnioskowanie w sprawie internowania w przypadku dalszego kontynuowania działalności⁹², lub zapisane w nieco innej formie: pobranie oświadczenia o zachowaniu w tajemnicy treści rozmowy i przekazania zainteresowanego do dyspozycji grupy śledczej⁹³, bądź też w przypadku złożenia pisemnego oświadczenia o zaprzestaniu działalności i lojalności wobec władz dany rozmówca miał zostać „w sprzyjających okolicznościach pozyskany do współpracy ze Służbą Bezpieczeństwa i zwolniony”, a w przeciwnym razie należało go internować⁹⁴.

Dla 13 osób znanych z wcześniej przygotowanych wykazów nie zachowały się szczegółowe plany mających odbyć się z nimi rozmów. Być może z takich rozmów z niektórymi w ogóle zrezygnowano. Natomiast wśród osób, których nie było w wykazach z czerwca i lipca, a dla których przygotowano indywidualne plany rozmów jesienią 1981 r. znalazło się 14 działaczy „Solidarności” z terenu województwa ciechanowskiego: Czesław Janowski (Sońsk/Ciechanów), Krzysztof Olszak (Ciechanów), Józef Buks (Zaborowo), Lilianna Emilia Waleśkiewicz (Pułtusk), Bolesław Szerypo (Pułtusk), Kazimierz Gogoliński (Nidzica/Działdowo), Tadeusz Olszewski (Grudusk), Stanisław Kudlicki (Lutocin), Jan Jędrzejewski (Ciechanów), Stanisław Adamczyk (Ciechanów), Andrzej Wojdyło (Ciechanów), Roman Kejza (Ciechanów), Jan Sławomir Cegielka (Kuczbork/Żuromin) i Henryk Mierzwiński (Raciąż). Dodajmy, że poza czterema pierwszymi z wymienionych dla innych były również przygotowane wnioski w sprawie ich internowania.

dzenia rozmowy ostrzegawczej zgodnie z instrukcją operacyjną krypt. „KLON” z ob. Kudlicki Stanisław, Żuromin 11 XI 1981 r., k. 55–57; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej z Buks Józefem, która będzie przeprowadzona w ramach operacji krypt. „KLON”, Płońsk 12 XI 1981 r., k. 59–61; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej z Mierzwińskim Henrykiem, która będzie przeprowadzona w ramach operacji krypt. „KLON”, Płońsk 12 XI 1981 r., k. 62–64; tamże, Plan przeprowadzenia rozmowy ostrzegawczej w ramach operacji „KLON” z ob. Cegielka Jan Sławomir, Żuromin 13 XI 1981 r., k. 65–67; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej z ob. S. Adamczykiem, która będzie przeprowadzona w ramach operacji kryptonim „KLON”, Ciechanów 17 XI 1981 r., k. 68–72; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej jaka będzie przeprowadzona z Rutkowskim Władysławem zam. Kraszewo Garzułty [!], Mława 23 XI 1981 r., k. 73–74; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej z ob. Wojdyło Andrzejem, która będzie przeprowadzona w ramach operacji kryptonim „KLON”, Ciechanów 2 XII 1981 r., k. 76–78; tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej z ob. Kejza Romanem, która będzie przeprowadzona w ramach operacji kryptonim „KLON”, Ciechanów 2 XII 1981 r., k. 79–81.

⁹² AIPN BU 01218/76, Plan rozmowy ostrzegawczej z Aleksandrem M. Zarębą, która będzie przeprowadzona w ramach operacji krypt. „KLON”, Mława 9 XI 1981 r., k. 42.

⁹³ Tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej z ob. Pszczółkowskim Benedyktem, która będzie przeprowadzona w ramach operacji krypt. „KLON”, Ciechanów 10 XI 1981 r., k. 45.

⁹⁴ Tamże, Plan rozmowy ostrzegawczej z ob. Nawrockim Andrzejem, która będzie przeprowadzona w ramach operacji kryptonim „KLON”, Ciechanów 10 XI 1981 r., k. 48.

O ewentualnym skierowaniu ich do ośrodków odosobnienia miały przesądzić wyniki przeprowadzonych z nimi rozmów ostrzegawczych. Z treści szyfrogramu płk. Bazylego Białokozowicza przesłanego 15 grudnia 1981 r. do Centralnego Stanowiska Kierowania w MSW w Warszawie wynika, że ostateczna lista osób zakwalifikowanych do przeprowadzenia rozmów ostrzegawczych w ramach akcji „Klon” z terenu województwa ciechanowskiego w dniu wprowadzenia stanu wojennego obejmowała 24 osoby⁹⁵.

Kolejnym elementem przygotowań funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa do operacji wprowadzenia stanu wojennego na terenie województwa ciechanowskiego była akcja o kryptonimie „Azalia” (wcześniej określana kryptonimem „Malwa”), polegająca na przejęciu kontroli nad łącznością, aby sparaliżować przewidywane przez władze państwowe reakcje społecznych na wprowadzenie stanu wojennego oraz utrudnić kontakt działaczom opozycji. Jak można wnosić z zachowanych dokumentów w pierwszej fazie przygotowań zamierzano jedynie przerwać łączność telefoniczną z wytypowanymi przez SB osobami. Świadczą o tym dwa wykazy z czerwca 1981 r., na których znalazły się nazwiska osób przewidzianych do wyłączenia telefonu na wypadek poważnego zagrożenia oraz domowe numery telefonów osób z Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” z terenu województwa ciechanowskiego⁹⁶. W późniejszych planach akcja ta – koordynowana przez MSW – miała dotyczyć całkowitej kontroli nad łącznością telefoniczną i telegraficzną. W jej realizacji zaplanowano współpracę z pododdziałami wojskowymi. Zgodnie z wytycznymi Sztabu MSW plan opanowania budynków telekomunikacji oraz odcięcia łączności telefonicznej na terenie Ciechanowa i województwa ciechanowskiego został opracowany 27 października 1981 r. przez naczelnika Wydziału II KWMO w Ciechanowie kpt. Kazimierza Kurka⁹⁷. Po podpisaniu go przez komendanta wojewódzkiego płk. Stanisława Koebcke oraz szefa Sztabu KWMO płk. Bazylego Białokozowicza został on przesłany do Departamentu II MSW w Warszawie, gdzie gen. bryg. Zdzisław Sarewicz, stojący na czele wspomnianego departamentu, dokonał drobnych poprawek i uzupełnień,

⁹⁵ AIPN BU 01218/73, Szyfrogram kierownika Sztabu KWMO w Ciechanowie płk. Bazylego Białokozowicza do Centralnego Stanowiska Kierowania w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, Ciechanów 15 XII 1981 r., k. 80.

⁹⁶ AIPN BU 01218/75, Wykaz osób przewidzianych do wyłączenia telefonu na wypadek poważnego zagrożenia, Ciechanów 11 VI 1981 r., k. 13 (na liście figurują: Eugeniusz Burkacki z Ciechanowa, Aldona Łaszczczyk z Pułtuska, Tadeusz Olszewski z Gruduska, Cezary Wojciech Świdnicki z Pułtuska i Wincenty Zgliczyński z Ciechanowa); AIPN BU 01218/77, Wykaz telefonów domowych członków Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność”, Mława 23 VI 1981 r., k. 13–14 (na liście widnieją: Leonard Witkowski z Mławy, Anna Juszkievicz z Mławy, Sławomir Ciarciński z Mławy, Roman Kejza z Ciechanowa, Mieczysław Węglewicz z Ciechanowa, Julian Skrzypczyk z Ciechanowa, Waldemar Pirkeł z Płońska, Franciszek Gościński z Płońska, Bolesław Szerypo z Pułtuska i Sławomir Willenberg z Działdowa).

⁹⁷ AIPN BU 01218/74, Plan operacyjno-technicznego zabezpieczenia akcji krypt. „MALWA” [słowo przekreślone i dopisane „AZALIA”] na terenie województwa ciechanowskiego, Ciechanów 27 X 1981 r., k. 5–16.

które 7 listopada zostały dołączone przez kpt. Kazimierz Kurka do planu z 27 października 1981 r.⁹⁸

Plan akcji „Azalia” zakładał opanowanie przez pięcioosobową grupę operacyjno-techniczną – wspieraną przez poddział wojska w sile 20 żołnierzy – budynku Centrali Automatycznej i Międzydzielowej przy ul. Sierakowskiego 12/14 w Ciechanowie, a także opanowanie przez czteroosobową grupę specjalną – wspieraną przez pododdział wojska w sile 10 żołnierzy – budynku Stacji Wzmacniakowej przy ul. Rzeczkwoskiej 141A w Ciechanowie oraz zabezpieczenie jej przed ewentualnym wyłączeniem⁹⁹. Zadania szczegółowe pierwszej grupy, którą dowodził por. Wojciech Klimkowski, kierownik Sekcji Wydziału II KWMO w Ciechanowie, sprowadzały się do opanowania budynku, wyłączenia zasilania centrali automatycznej, odsunięcia od urządzeń telefonistek centrali miejscowej oraz dyżurnych służby technicznej, którzy mogliby utrudniać wykonanie zadania, i umieszczenie wszystkich na czas przerwy w pracy w pokoju socjalnym na I piętrze¹⁰⁰. Z kolei grupa specjalna, którą dowodził ppor. Janusz Michalak, starszy inspektor Wydziału II KWMO w Ciechanowie, miała za zadanie wejść do obiektu przy ulicy Rzeczkwoskiej, przejąć i zabezpieczyć broń wartownika oraz ochronić urządzenia zasilające przed ich wyłączeniem aż do otrzymania sygnału o opuszczeniu budynku¹⁰¹. Gdy chodzi o zadania pododdziałów wojskowych wspierających funkcjonariuszy SB i innych członków wymienionych grup, którymi dowodzili por. Czesław Barański i chor. Zbigniew Orłowski z jednostki wojskowej w Ciechanowie, sprowadzały się one do zabezpieczenia obiektów na zewnątrz oraz rozmieszczenie posterunków wewnątrz nich, a także ewentualnego wsparcia w czasie akcji izolowania wskazanych pracowników oraz niedopuszczenia, aby w czasie trwania akcji nikt z pracowników nie wyszedł, ani nie wszedł do obiektu¹⁰². Ponadto na terenie Ciechanowa pięć dwuosobowych patroli milicyjnych miało zabezpieczać trasę kabli telekomunikacyjnych, cztery patrole miały czuwać nad umożliwieniem mieszkańcom łączności ze służbami miejskimi, a osobne trzy patrole zabezpieczały obiekty straży pożarnej przy ul. Rynek, pogotowia ratunkowego przy ul. Sienkiewicza i pogotowani energetycznego przy ul. Nadrzecznej¹⁰³.

⁹⁸ Tamże, Uzupełnienie do planu działań w ramach akcji krypt. „Azalia” na terenie województwa ciechanowskiego, Mława 7 XI 1981 r., k. 17.

⁹⁹ Tamże, Plan operacyjno-technicznego zabezpieczenia akcji krypt. „MALWA”, Ciechanów 27 X 1981 r., k. 12–13.

¹⁰⁰ Tamże, Zadania dla grupy operacyjnej w akcji krypt. „MALWA” [słowo przekreślone i dopisane „AZALIA”], Mława 10 XI 1981 r., k. 26–28.

¹⁰¹ Tamże, Zadania dla grupy operacyjnej w akcji krypt. „MALWA” [słowo przekreślone i dopisane „AZALIA”], Mława 10 XI 1981 r., k. 29–30.

¹⁰² Tamże, Zadania dla pododdziału wojskowego grupy operacyjnej w akcji krypt. „MALWA” [słowo przekreślone i dopisane „AZALIA”], Mława 11 XI 1981 r., k. 42–43; tamże, Zadania dla pododdziału wojskowego grupy specjalnej w akcji krypt. „MALWA” [słowo przekreślone i dopisane „AZALIA”], Mława 11 XI 1981 r., k. 47–48.

¹⁰³ Tamże, Zadania dla patroli MO w akcji krypt. „MALWA” [słowo przekreślone i dopisane „AZALIA”], Mława 12 XI 1981 r., k. 31–32.

Nad całością działań w ramach akcji „Azalia” miało czuwać czteroosobowe kierownictwo zgrupowane w gabinecie zastępcy komendanta wojewódzkiego MO d/s Milicji w Ciechanowie przy Placu Kościuszki, w składzie: kpt. Kazimierz Kurek (naczelnik Wydziału II), ppłk Ryszard Leński (naczelnik Wydziału „T”), kpt. Andrzej Gryszkiewicz (naczelnik Wydziału Łączności) oraz ppłk. Andrzej Biegański (naczelnik Wydziału Inspekcji)¹⁰⁴. W uzupełnieniu z 7 listopada 1981 r. zapisano, że pododdziały wojskowe w składzie przewidzianym w planach akcji „Azalia” wystawi Jednostka Wojskowa 2348 w Ciechanowie, a „w instruktażach udzielanych przed rozpoczęciem akcji grupom operacyjnej i specjalnej oraz pododdziałom WP należy zobowiązać funkcjonariuszy SB i żołnierzy WP do taktownego, ale zdecydowanego postępowania wobec załogi przebywającej na obiektach objętych akcją”¹⁰⁵. Planując akcję zakładano, że „od momentu powiadomienia do momentu rozpoczęcia akcji przewiduje się trzy godziny, w tym przewidziane jest powiadomienie, dojazd do miejsc koncentracji, instruktaż, dojazd do obiektów, opanowanie obiektów i unieruchomienie łączności”¹⁰⁶. Na miejsce koncentracji sił wybrano świetlicę KWMO przy ul. Orylskiej dla grupy operacyjno-technicznej, budynek MO przy Placu Kościuszki dla grupy specjalnej oraz świetlicę ZOMO na Krubinie dla patroli MO. Z dat zachowanych dokumentów można wnosić, że już 13 listopada 1981 r. akcja „Malwa” na terenie województwa ciechanowskiego, zmieniona później na akcję o kryptonimie „Azalia”, była już w pełni przygotowana – w planach termin zakończenia przygotowań wyznaczono na 15 listopada – a jej realizacja nastąpiła miesiąc później.

Ostatnim elementem przygotowań resortu spraw wewnętrznych do wprowadzenia stanu wojennego na terenie województwa ciechanowskiego były działania dezinformacyjne i kamuflażowe, które – jak wynika z szyfrogramów KWMO w Ciechanowie – dotyczyły trzech akcji. Pierwsza z nich o kryptonimie „Pierścień” została przeprowadzona z polecenia Komendy Głównej MO w dniu 8 grudnia w godzinach 16.00–22.00, z udziałem 51 funkcjonariuszy KWMO w Ciechanowie, 54 funkcjonariuszy jednostek terenowych MO, 18 członków ORMO, 8 reprezentantów „aktywu społecznego” oraz 7 żołnierzy LWP. W jej efekcie skontrolowano 41 „melin” oraz 51 innych miejsc grupowania się elementu przestępczego, ujawniono jedno przestępstwo i 29 wykroczeń, odzyskano łup z włamania do zładu futrzarskiego na terenie Mławy oraz zatrzymano 14 osób¹⁰⁷. Natomiast w dniach 9–10 grudnia prowadzona była operacja o kryptonimie „Spokój-2”, z udziałem 187 funkcjonariuszy MO oraz 551 zmobilizowanych członków ORMO, w wyniku której sprawdzono 84 „meliny”, 104 miejsca grupowania się elementu przestępczego oraz dokonano kontroli 562 innych miejsc, w wyniku

¹⁰⁴ Tamże, Plan operacyjno-technicznego zabezpieczenia akcji krypt. „MALWA”, Ciechanów 27 X 1981 r., k. 16.

¹⁰⁵ Tamże, Uzupełnienie do planu działań w ramach akcji krypt. „Azalia”, k. 17.

¹⁰⁶ Tamże, Plan operacyjno-technicznego zabezpieczenia akcji krypt. „MALWA”, Ciechanów 27 X 1981 r., k. 11.

¹⁰⁷ AIPN BU 0914/216/3, Informacja dzienna, Ciechanów 9 XII 1981 r., k. 66–67.

czego zatrzymano czterech sprawców przestępstw, dziewięć osób za wykroczenia i dwie osoby poszukiwane, a ponadto nałożono mandaty karne i skierowano 14 wniosków do kolegiów¹⁰⁸. Z kolei 11 grudnia w wyniku działań operacyjnych do walki ze spekulacją, w których brało udział sześciu funkcjonariuszy MO oraz dwóch członków ORMO, wszczęto jedno postępowanie przygotowawcze¹⁰⁹. Akcje te, zakończone propagandowym sukcesem (pisano o tym w gazetach), miały przede wszystkim odwrócić uwagę lokalnych społeczności od prowadzonych już wtedy działań mobilizacyjnych w szeregach członków ORMO, zwiększonej obecności w terenie funkcjonariuszy MO oraz żołnierzy LWP, a przede wszystkim osłabić czujność lokalnych struktur „Solidarności” oraz członków organizacji opozycyjnych w związku z bezpośrednimi przygotowaniem do akcji wprowadzenia stanu wojennego.

Przygotowania Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Ciechanowie

Poza ciechanowskim aparatem bezpieczeństwa działania przygotowawcze do wprowadzenia stanu wojennego prowadzono również w terenowych organach wojskowych o czym świadczą zachowane teczki Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Ciechanowie z okresu stanu wojennego. Pierwszym dokumentem zachowanym w materiałach archiwalnych tego sztabu (teczka nr 22) jest cytowane już zarządzenie ministra obrony narodowej z 23 października 1981 r. w sprawie powołania terenowych grup operacyjnych, które wpłynęło 26 października wraz z tezami do szkolenia członków tychże grup¹¹⁰. Zgodnie z tym zarządzeniem na terenie województwa zostało powołanych 16 terenowych grup operacyjnych (TGO), dwie terenowo-miejskie grupy operacyjne (TMGO) oraz wojewódzka grupa operacyjno-kontrolna (WGOK) działająca przy Wojewódzkim Sztabie Wojskowym¹¹¹. I tak TGO-1 obejmowała teren gminy Rybno, Lidzbark Welski i Płońsk, a jej kierownikiem (dowódcą) był mjr Jan Jabłecki (JW 1954 Ostróda), TGO-2 obejmowała gminy Działdowo, Iłowo, Wieczfnia Kościelna, a jej dowódcą był mjr Antoni Wojniak (JW 1954 Ostróda), TGO-3 – teren gminy Lubowidz, Kuczbork, Lipowiec Kościelny – dowódca: kpt. Benedykt Grochowski (JW 1954 Ostróda), TGO-4 – teren gminy Dzierzgowo, Czernice Borowe – dowódca: mjr Marek Szymański (JW 3832 Przasnysz), TGO-5 – teren gminy Grudusk, Szydłowo – dowódca: ppłk Ryszard Wiliński (JW 4420 Przasnysz), TGO-6 – teren gminy Szreńsk, Żuromin, Lutocin – dowódca: mjr Włodzimierz Duchnowski (JW 4420 Przasnysz), TGO-7

¹⁰⁸ Tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 12 XII 1981 r., k. 57–58.

¹⁰⁹ Tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 11 XII 1981 r., k. 61.

¹¹⁰ AIPN BU 1414/157, Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej Nr Pf. 30/oper. z dnia 23 października 1981 r., Warszawa 23 X 1981 r., k. 1–4v; tamże, Tezy do szkolenia terenowych grup operacyjnych, b. m. d., k. 5–6.

¹¹¹ AIPN BU 1414/159, Zestawienie działania terenowych grup operacyjnych na obszarze województwa ciechanowskiego, Ciechanów 29 X 1981 r., k. 7–9v.

– teren gminy Radzanów, Siemiątkowo, Biezuń – dowódca: mjr Jan Cebula (JW 3832 Przasnysz), TGO-8 – teren gminy Strzegowo, Stupsk, Wiśniewo – dowódca: kpt. Józef Pawelec (JW 4420 Przasnysz), TGO-9 – teren gminy Krasne, Opinogóra, Regimin – dowódca: kpt. Waldemar Krupa (JW 2348 Ciechanów), TGO-10 – teren gminy Pułtusk i Gzy – dowódca: mjr Lesław Dadas (JW 2348 Ciechanów), TGO-11 – teren gminy Ciechanów, Ojrzeń, Glinojeczek – dowódca: mjr Stanisław Głosek (JW 2348 Ciechanów), TGO-12 – teren gminy Raciąż, Baboszewo, Dzierżążnia – dowódca: por. Edward Karpowicz (JW 2636 Modlin), TGO-13 – teren gminy Płońsk, Sochocin, Naruszewo – dowódca: ppor. Grzegorz Wachoń (JW 2636 Modlin), TGO-14 – teren gminy Załuski, Nowe Miasto, Świercze – dowódca: mjr Lesław Gala (JW 2636 Modlin), TGO-15 – teren gminy Nasielsk, Winnica, Pokrzywnica – dowódca: kpt. Zbigniew Binder (JW 2636 Modlin), TGO-16 – teren gminy Karniewo, Gołymin, Sońsk – dowódca: mjr Tadeusz Osiak (JW 2229 Modlin). Początkowo grupy terenowe liczyły od dwóch do trzech oficerów i podoficerów. Stan na dzień 29 października 1981 r. we wszystkich grupach terenowych działających w województwie ciechanowskim wynosił 33 oficerów oraz 11 podoficerów¹¹². Natomiast nieco większa obsada dotyczyła grup terenowo-miejskich: TMGO-Ciechanów, którą dowodził mjr Kazimierz Nastaszyc, oraz TMGO-Mława pod dowództwem mjr. Mieczysława Wardy, a także WGOK kierowanej przez ppłk. Tomasza Koniecznego z Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Ciechanowie¹¹³.

Działania grup wojskowych w terenie w większości spotykały się ze zrozumieniem, a nawet przychylnością społeczną. Duże znaczenie w tym wypadku miał pielęgnowany na północnym Mazowszu od pokoleń szacunek do wojskowego munduru, ale również wytyczne płynące z komitetów PZPR różnego szczebla (osoba gen. Wojciecha Jaruzelskiego jako I sekretarza KC PZPR wykluczała właściwie jakiegokolwiek dyskusje w aparacie partyjnym). Mało kto natomiast zdawał sobie sprawę z ukrytych celów działalności tych grup, poza może nielicznymi opozycjonistami czy członkami dawnego podziemia niepodległościowego, wychulonymi na tego rodzaju działania wojska. W sprawozdaniu z realizacji zadań przez terenowe grupy operacyjne za okres od 26 października do 20 listopada 1981 r. szef Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Ciechanowie płk Zygmunt Mieszkowski pisał, że mimo złożonej sytuacji i problemów ekonomicznych w województwie nie odnotowano poważniejszych konfliktów społeczno-politycznych. Nawiązano bliski kontakt ze wszystkimi terenowymi organami administracji, organizacjami partyjnymi, gospodarczymi, kombatanckimi i młodzieżowymi, biorąc

¹¹² Tamże, k. 9.

¹¹³ AIPN BU 1414/157, Lista kierowników grup operacyjnych województwa ciechanowskiego, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 39–39v. Jak wynika z późniejszych dokumentów grupa koordynująca wojewódzka liczyła siedmiu oficerów, a grupy miejskie od siedmiu do dziewięciu oficerów, przy czym trzech z nich zajmowało się trzema zakładami na terenie Ciechanowa, a jeden fabryką na terenie Mławy. W tym samym czasie wzrosła obsada TGO-10, której podlegały dwa zakłady na terenie Pułtuska oraz TGO-15, której podlegały dwa zakłady na terenie Nasielska. Zob. AIPN BU 1414/159, Skład i rejon działania terenowych grup operacyjnych w województwie ciechanowskim, Ciechanów 30 IV 1982 r., k. 1–2.

udział w naradach, zebraniach i spotkaniach, w czasie których wyjaśniano obecną sytuację społeczno-polityczną. Wojskowe grupy terenowe spotkały się również z przychylnym nastawieniem ze strony lokalnych liderów NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych, otrzymując wiele zaproszeń do uczestnictwa w zebraniach. Stwierdzono, że osoby zajmujące kierownicze stanowiska w ogniwach politycznych, administracyjnych i gospodarczych poszczególnych gmin w przeważającej większości wykazują się operatywnością w działaniu i podejmują właściwe decyzje. Działalność terenowych instancji i organizacji partyjnych uznano za zróżnicowaną, ale w większości mało aktywną. Zauważono, że niektórzy sekretarze komitetów gminnych PZPR mają małe doświadczenie w pracy partyjnej. Do tego podkreślano brak partyjnego kierownictwa organizacjami młodzieżowymi, rozbieżności w ocenie zachodzących zjawisk, słabe rozeznanie „problematyki terenowej”, a także nieudolne pełnienie obowiązków przez kadrę kierowniczą zamieszkałą poza obrębem gmin i miast im podległym. W wielu urzędach gminnych oraz gminno-miejskich ujawniono pewne nieprawidłowości. Odnosiło się to również do organizacji ZSMP, która nie przejawiała aktywnej działalności na terenie województwa. Najwięcej jednak uwag odnotowano pod adresem zarządów i prezesów Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, głównie w związku z niewłaściwą dystrybucją węgla oraz artykułów spożywczych i odzieżowych. Za dobrą uznano natomiast działalność zakładów przemysłowych w województwie. Z kolei działalność uspołecznionych gospodarstw rolnych oceniono jako słabą i dość zróżnicowaną. Działalność NSZZ „Solidarność” na terenie województwa określono jako umiarkowaną, z wyjątkiem Pułtuska i Płońska, gdzie wielu związkowców prowadziło dość aktywną działalność. Wojskowych niepokoiła również ożywiona działalność NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych w niektórych rejonach województwa, zwłaszcza na terenie gminy Grudusk, Czernice Borowe, Nasielsk, Lutocin i Naruszewo¹¹⁴.

W sumie terenowe grupy operacyjne w okresie do 20 listopada 1981 r. podjęły 281 interwencji związanych z marnotrawstwem i niegospodarnością, 83 z nadużyciami i spekulacją, 129 z niewłaściwym traktowaniem interesantów w urzędach, 82 z niedopełnieniem obowiązków, naruszeniem dyscypliny oraz nadużyciem władzy, a także 1015 innych działań, dotyczących głównie zagospodarowania ziemi czy zakupu maszyn¹¹⁵. Ponadto 117 spraw uznano za niezadowolone i przekazano je do Urzędu Wojewódzkiego w Ciechanowie, a dotyczyły one różnych kwestii, takich jak doprowadzenie wody, rozbudowa dróg wiejskich, przyspieszenie prac melioracyjnych, zagospodarowanie opuszczonych budynków, założenie nowej centrali telefonicznej, przyspieszenie naprawy uszkodzonych linii energetycznych, usprawnienie dystrybucji nawozów sztucznych, weryfi-

¹¹⁴ AIPN BU 1414/158, Sprawozdanie z realizacji zadań przez terenowe grupy operacyjne działające na obszarze województwa ciechanowskiego za okres od dnia 26.10. do 20.11.1981 r., Ciechanów 26 XI 1981 r., k. 1–8.

¹¹⁵ Tamże, k. 6.

kacja kart opałowych, zapewnienie dostaw artykułów mięsnych, odzieżowych, szkolnych i wielu artykułów reglamentowanych, przyznanie renty w trybie wyjątkowym, umożliwienie zakupu samochodu inwalidzkiego, zwiększenie limitów na kredyty dla młodych małżeństw, przydział eternitu na pokrycie budynków gospodarczych, powołanie komisji do wyjaśnienia różnych nieprawidłowości i wielu innych drobnych, ale w skutkach dolegliwych dla lokalnych społeczności codziennych spraw¹¹⁶.

Z punktu widzenia trwających już wówczas przygotowań do wprowadzenia stanu wojennego – na co słusznie zwrócili uwagę inni historycy – chodziło jednak o coś więcej niż rzeczywistą pomoc w rozwiązaniu lokalnych problemów. Powołanie grup operacyjnych miało za jeden z celów prowadzenie działalności informacyjno-wywiadowczej i rozpoznanie rzeczywistej sytuacji politycznej w terenie, aby wykluczyć ewentualne zagrożenia ze strony grup oporu, a przede wszystkim o przyzwyczajanie ludzi do codziennej obecności mundurowych z bardziej „ludzką twarzą” niż milicjanci, a także „ujawnienie” w terenie wojska, które prezentowano jako sprawną i skuteczną siłę, dającą szansę na zaprowadzenie ładu oraz dyscypliny¹¹⁷. W tym kontekście zupełnie inaczej brzmią fragmenty cytowanego raportu szefa Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Ciechanowie, płk. Zygmunta Mieszkowskiego, sporządzonego pół miesiąca przed wprowadzeniem stanu wojennego, który pisząc o „szeroko zakrojonej działalności propagandowo-agitacyjnej” prowadzonej przez terenowe grupy operacyjne w czasie sesji gromadzkich rad narodowych, na zebraniach sołtysów, na spotkaniach w zakładach pracy czy na spotkaniach z miejscową ludnością, podkreślał, że w wielu przypadkach zapobiegło to „rozszerzeniu się akcji strajkowej w dniu 28.10.1981 r.”. Natomiast sami żołnierze z terenowych grup operacyjnych spotykali się „na każdym kroku z przyjaznym stosunkiem oraz dużą sympatią i szacunkiem ludzi”. Gdzie tylko się pojawili od razu „zbierała się grupa ludzi w celu podzielenia się swymi spostrzeżeniami oraz prosząc o różne interwencje”, co wynikało z powszechnego przekonania, że wojsko ma szerokie uprawnienia i może rozwiązać wszystkie problemy, co podkreślały odnotowane indywidualne wypowiedzi mieszkańców: „dobrze panowie, że tu jesteście, gdyż pracownicy gminy chodzą na wyższych obrotach i można wreszcie coś załatwić” (rolnik z gminy Grudusk), „dzięki wam pojawiły się papierosy i inne towary chowane dotąd pod ładą” (emeryt z gminy Strzegowo), „gdy opuścicie nasz teren wszystko będzie po staremu” (mieszkaniec gminy Płońska), czy wręcz: „zróbcie wreszcie porządek, bo nikt inny tego nie zrobi” (mieszkaniec gminy Wiśniewo)¹¹⁸. Taki mandat społecznego

¹¹⁶ AIPN BU 1414/158, Wykaz spraw niezakończonych na terenie woj. ciechanowskiego przekazanych do Urzędu Wojewódzkiego, Ciechanów 26 XI 1981 r., k. 10–17.

¹¹⁷ Zob. np. A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zła”...*, dz. cyt., s. 239; L. Pszczółkowski [Mohort], *Terenowe grupy operacyjne w województwie ciechanowskim (1981–1982)*, „Reduta. Ciechanowskie Pismo Historyczne” 2013, nr 2(1), s. 5–8.

¹¹⁸ AIPN BU 1414/158, Sprawozdanie z realizacji zadań przez terenowe grupy operacyjne działające na obszarze województwa ciechanowskiego, Ciechanów 26 XI 1981 r., k. 3–4.

zaufania wobec wojska dawał rękojmnię, że w przeciwieństwie do dość niepewnej i w konsekwencji nieprzewidywalnej w skutkach sytuacji z wiosny 1981 r., społeczeństwo polskie jest już na tyle zmęczone i zmanipulowane taktyką „odcinkowych konfrontacji i prowokacji”, że wszelka zbrojna konfrontacja z narodem, a przede wszystkim z niezależnym ruchem solidarnościowym, może teraz okazać się dla władz zwycięska.

Działalność operacyjno-wywiadowcza wojskowych grup terenowych nie wyczerpywała wszystkich prowadzonych jesienią 1981 r. przygotowań Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego i Wojewódzkiego Komitetu Obrony do wprowadzenia stanu wojennego na terenie województwa ciechanowskiego. Wspomniano już o przygotowaniach grup wojskowych do współdziałania w operacji o kryptonimie „Azalia”. Zgodnie z nimi od 11 listopada istniały plany operacyjne mówiące o tym, że por. Czesław Barański jako dowódca pododdziału składającego się z 20 żołnierzy miał współuczestniczyć w opanowaniu i ochronie Centrali Automatemycznej i Międzymiastowej przy ul. Sierakowskiego 12/14 w Ciechanowie. Natomiast inny pododdział składający się z 10 żołnierzy, pod dowództwem chor. Zbigniewa Orłowskiego, miał opanować i ochraniać Stację Wzmocniakową przy ul. Zagumiennej 141 w Ciechanowie¹¹⁹. Zapewne w tym okresie przygotowano również plany zabezpieczenia pięciu obiektów strategicznych na terenie województwa ciechanowskiego: wieży radiowo-telewizyjnej w miejscowości Szydłówek pod Mławą, wieży radiowo-telewizyjnej w miejscowości Świercze, magazynów cukrowniczych w Glinojeku oraz magazynów cukrowniczych i magazynów mięsnych na terenie chłodni w Ciechanowie¹²⁰. Jak można domniemywać – wynika to pośrednio z analizy późniejszych dokumentów – w omawianym okresie działające na terenie województwa wojskowe grupy operacyjne wytypowały też ważniejsze zakłady pracy, które po wprowadzeniu stanu wojennego miały zostać zmilitaryzowane, a faktyczne kierownictwo w nich mieli przejąć komisarze wojskowe, co w rzeczywistości nastąpiło po 19 grudnia 1981 r., o czym będzie mowa w dalszej części pracy.

¹¹⁹ AIPN BU 01218/74, Zadania dla pododdziału wojskowego grupy operacyjnej w akcji krypt. „MALWA” [słowo przekreślone i dopisane „AZALIA”], Mława 11 XI 1981 r., k. 42–43; tamże, Zadania dla pododdziału wojskowego grupy specjalnej w akcji krypt. „MALWA” [słowo przekreślone i dopisane „AZALIA”], Mława 11 XI 1981 r., k. 47–48.

¹²⁰ AIPN BU 1414/155, Pismo do szefa Oddziału Operacyjnego Warszawskiego Okręgu Wojskowego, Ciechanów 15 II 1990 r., k. 1–2. Dodajmy, że w przywołanej tu teczce Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Ciechanowie zawierającej dokumenty dotyczące ochrony obiektów, założonej w 1981 r. i prowadzonej do 1983 r., plany ochrony wymienionych obiektów, sporządzone przez ppłk. Stanisława Osucha, a zatwierdzone przez szefa Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Ciechanowie, płk. Zygmunta Mieszkowskiego, zostały wydrukowane 5 stycznia 1982 r., ale powstały zapewne już wcześniej, właśnie w związku z przygotowywaną akcją wprowadzenia stanu wojennego. Wskazują na to dokumenty Sztabu Generalnego LWP z końca grudnia 1981 r., w których jest mowa o propozycji zdjęcia ochrony wojskowej niektórych tych obiektów – chodziło m.in. o Składnicę Rezerw Państwowych w Glinojeku (*583 dni stanu wojennego*, s. 205). Zob. także L. Pszczółkowski [Mohort], *Stan wojenny w Ciechanowie...*, dz. cyt., s. 6.

Akcja „Azalia”

Pierwszą akcją przeprowadzoną na terenie województwa ciechanowskiego w ramach operacji wprowadzenia stanu wojennego było przejście kontroli nad łącznością telefoniczną i telegraficzną poprzez opanowanie i unieruchomienie Centrali Automatycznej i Międzymiastowej w Ciechanowie oraz zajęcie miejscowej Stacji Wzmacniakowej. Zgodnie z odgórnymi wytycznymi akcja ta rozpoczęła się 12 grudnia 1981 r. o godzinie 23.30, i – jak się wydaje – odbyła się zgodnie z planem i bez zakłóceń¹²¹. Podobnie było w całym kraju, gdzie objęto nią w sumie 320 obiektów, zajętych bez żadnych prób oporu czy incydentów¹²². W ramach akcji „Azalia” ciechanowska grupa operacyjna – tak jak planowano – unieruchomiła łączność centrali automatycznej miejscowej, międzymiastowej i telegraficznej, pozostając w budynku centrali do dnia wydania polecenia o przywróceniu łączności, a grupa specjalna opanowała Stację Wzmacniakową chroniąc ją przed ewentualnym wyłączeniem i pozostając w jej budynku aż do otrzymania sygnału do jego opuszczenia i zakończenia akcji. Dodajmy od razu, że w ramach przejścia kontroli nad przepływem informacji i środkami komunikacji oddziały wojskowe dokonały również opanowania wież radiowo-telewizyjnych w Szydłówku pod Mławą i w Świerczach. W późniejszym okresie – zgodnie z wytycznymi z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych¹²³ – po odblokowaniu centrali telefonicznej, a także przywróceniu łączności za pomocą telegramów, teleksów i telefonów, wprowadzono obowiązkową cenzurę przekazywanych informacji, aby zapobiec obiegowi informacji „zagrożających interesom bezpieczeństwa lub obronności państwa oraz sprzeciwiających się prawu i porządkowi publicznemu”. W zaleceniach dotyczących kontrolowania rozmów telefonicznych zwrócono uwagę, aby wspólnie z kierownikiem Wojewódzkiego Urzędu Telekomunikacji wytypować odpowiednich pracowników, którzy kontrolowaliby rozmowy telefoniczne, a przez pierwsze dwa tygodnie rolę tę mieli pełnić funkcjonariusze KWMO w Ciechanowie oddelegowani do akcji „Azalia”, wdrażając jednocześnie cywilnych pracowników łączności¹²⁴.

Jak wynika ze sprawozdania ppłk. Ryszarda Leńskiego, naczelnika Wydziału Zabezpieczenia Operacyjnego KWMO w Ciechanowie, cenzurę rozmów telefonicznych i telegramów – już po przywróceniu łączności – zorganizowano w pięciu centralach telefonicznych w miastach województwa ciechanowskiego: w Płońsku i Pułtusk (22 grudnia 1981 r.), w Mławie i Działdowie (23 grudnia 1981 r.) oraz w Ciechanowie (15 stycznia 1982 r.). Poza funkcjonariuszem Wydziału „T”

¹²¹ AIPN BU 1414/155, Ocena sytuacji w województwie, b. m. d., k. 15: „Wprowadzenie stanu wojennego na obszarze województwa odbyło się sprawnie, spokojnie i bez zakłóceń”. Zob. także L. Pszczółkowski [Mohort], *Stan wojenny w Ciechanowie...*, dz. cyt., s. 4.

¹²² G. Majchrzak, *Tajemnice stanu wojennego...*, dz. cyt., s. 173.

¹²³ AIPN BU 01218/ 78, Pismo do kierownika Wojewódzkiego Urzędu Cenzury w Ciechanowie wraz z kopią teleksu nr TLT-502 z 15 grudnia 1981 r., Warszawa 18 XII 1981 r., k. 6–7.

¹²⁴ Tamże, Pismo poufne, Warszawa 9 I 1982 r., k. 20.

KWMO w Ciechanowie przypisanym do WUT w Ciechanowie, nadzór cenzurą w innych miastach pełnili kierownicy jednostek wspierani przez emerytowanych milicjantów (byli to: ppłk Zygmunt Świniarski – Działdowo, kpt. Jerzy Splewiński – Mława, kpt. Stefan Tołczyk – Płońsk i ppłk Marian Dębski – Pułtusk)¹²⁵, którym podlegało 19 pracowników Urzędów Telekomunikacyjnych oraz 20 pracowników Urzędów Pocztowych. W sumie do początku 1983 r. oceniono w województwie ciechanowskich 59 497 telegramów i teleksów, spośród których zatrzymano 8 telegramów i sporządzono odpisy ze 127 telegramów, natomiast z rozmów telefonicznych, w których występowały nieprawidłowości sporządzono 185 notatek¹²⁶. Z zachowanych dokumentów wiemy, że w Urzędzie Poczto-Telegraficznym w Ciechanowie cenzurę telegramów prowadziły 4 osoby: Halina Makowska, Jadwiga Kamińska, Marianna Salwerowicz, Danuta Śmigielska, w Działdowie – 3 osoby: Barbara Strzelczyk, Janina Wujciak, Jadwiga Stachowicz, w Mławie – 4 osoby: Jadwiga Walczak, Bogumiła Białaś, Elżbieta Pietrzak, Anna Nowocińska, w Płońsku – 3 osoby: Wacława Smolińska, Alfreda Królak, Wiesława Wolert, w Raciążu – 2 osoby: Ryszard Rybicki, Barbara Rzyńska, w Pułtusku – 5 osób: Stanisław Gutowski, Jadwiga Michalska, Teresa Brzuchacz, Bogumiła Cieniecka, Halina Sierpińska, w Nasielsku – 4 osoby: Stanisława Przybylska, Jadwiga Pietrzak, Bożena Paczkowska, Małgorzata Kwiatkowska¹²⁷. Natomiast za cenzurę rozmów telefonicznych miejscowych i międzymiastowych w poszczególnych centralach telefonicznych odpowiadały: w Ciechanowie – 4 osoby (Edward Talarowski, Kazimiera Oleksiak, Zofia Rojewska, Teresa Duchlińska), w Mławie – 4 osoby (Janusz Chyliński, Tomasz Mikołajski, Zofia Topko, Stanisława Kruszyńska), w Działdowie – 3 osoby (Fabian Karło, Daniela Galińska, Kazimierz Lamparski), w Płońsku – 4 osoby (Piotr Książak, Ludwik Morawski, Janina Kamińska, Teresa Ślubowska) i w Pułtusku – 4 osoby (Stanisław Buczkowski, Kazimierz Koc, Józef Brach, Stanisława Zawadka)¹²⁸.

Wydaje się jednak, że znacznie ważniejsze od cenzury rozmów telefonicznych oraz korespondencji listowej i telegramów – co oczywiście w dłuższej perspekty-

¹²⁵ Tamże, Wykaz rezerwistów sprawujących nadzór w zakresie kontroli rozmów telefonicznych, cenzury korespondencji telexowej i telegramowej w ramach Wojewódzkiego Urzędu Cenzury w Ciechanowie, Ciechanów 29 IV 1982 r., k. 31.

¹²⁶ Tamże, Sprawozdanie podsumowujące z całokształtu prowadzonej cenzury korespondencji telekomunikacyjnej i kontroli rozmów telefonicznych, Ciechanów 11 I 1983 r., k. 92–93. W sprawozdaniu podkreślono, że dzięki cenzurze rozmów telefonicznych pozyskano informacje na temat posiadania broni przez dwóch studentów z Pułtuska, utrudniania czynności cenzorskich na centrali automatycznej w Działdowie przez przewodniczącego „Solidarności” w tej placówce, wrogiemu stosunku pracownika PBK w Pułtusku po wprowadzeniu stanu wojennego, który ujemnie wpływał na załogę zakładu, nielegalnego handlu artykułami przemysłowymi na większą skalę w Pułtusku oraz na temat nielegalnej organizacji młodzieżowej działającej w jednej ze szkół na terenie Mławy.

¹²⁷ Tamże, Pismo zastępcy dyrektora Wojewódzkiego Urzędu Poczty Sylwestra Sosnowskiego do Komendy Wojewódzkiej MO w Ciechanowie, Ciechanów 17 V 1982 r., k. 30.

¹²⁸ Tamże, Pismo dyrektora Wojewódzkiego Urzędu Telekomunikacji w Ciechanowie Janusza Łaszczycza do Komendy Wojewódzkiej MO w Ciechanowie, Ciechanów 30 IV 1982 r., k. 28.

wie czasowej przynosiło pożądane skutki – najistotniejsze dla całej akcji „Azalia” były działania aparatu bezpieczeństwa i wojska w pierwszych godzinach wprowadzenia stanu wojennego. Uniemożliwienie jakiegokolwiek łączności osobom prywatnym przekładało się bowiem na powodzenie innych przewidzianych akcji oraz znacznie zmniejszało niebezpieczeństwo zorganizowania jakichś form oporu społecznego. Z kolei w ocenie społecznej wprowadzona przez władze cenzura nie była aż tak dotkliwa jak wyłączenie środków łączności, zwłaszcza telefonicznej, co zarówno w ocenie osób prywatnych, jak i kierowników w zakładach pracy było uznawane za poważne utrudnienie wynikające z wprowadzenia stanu wojennego i rodziło niezadowolenie, z którym władze musiały się liczyć i na które w miarę szybko zareagowały¹²⁹.

Akcja „Jodła”

W nocy z 12 na 13 grudnia 1981 r. funkcjonariusze MO i SB z terenu województwa ciechanowskiego przystąpili do realizacji akcji „Jodła”, która polegała ona na zatrzymaniu wytypowanych wcześniej działaczy „Solidarności” i przedstawicieli miejscowej opozycji¹³⁰. Na podstawie meldunków kierownika Sztabu KWMO w Ciechanowie przesyłanych do Warszawy w dniach 13–15 grudnia 1981 r.¹³¹, jesteśmy w stanie odtworzyć przebieg akcji „Jodła” na terenie województwa ciechanowskiego, zgodnie z przygotowanymi wcześniej planami. Z analizowanego materiału wynika, że w trakcie tej operacji zatrzymano 11 osób z 13 zakwalifikowanych do internowania, w tym trzech członków władz regionalnych NSZZ „Solidarność” oraz ośmiu członków kierownictwa zakładowych NSZZ „Solidarność”. Spośród mieszkańców województwa ciechanowskiego, którym komendant wojewódzki wydał nakazy internowania z datą 13 grudnia 1981 r., nie udało się zatrzymać dwóch osób z powodu ich nieobecności w miejscu zamieszkania. W trakcie przeprowadzania operacji odnotowano ponadto dwa „incydenty”. Jak czytamy w meldunku przesłanym do Sztabu MSW w jednym przypadku internowany zachował się prowokacyjnie, nie otworzył drzwi mieszkania i próbował spowodować zbiegowisko, krzycząc przez otwarte okno mieszkania, że dokonano na niego napadu. Jednak po sprowadzeniu posiłków ZOMO i zagrożeniu przez umundurowanych funkcjonariuszy, że drzwi zostaną wyważone, otworzył mieszkanie i nie stawiał oporu. Natomiast w drugim przypadku internowany pomimo wezwań do otwarcia mieszkania nie odzywał się i dopiero około godz. 5.00, kiedy zagrożono wyłamaniem drzwi, otworzył je i nie stawiał oporu.

¹²⁹ Widać to m. in. w szyfrogramach przesyłanych z KWMO w Ciechanowie do centrali MSW w Warszawie. Zob. np. AIPN BU 0914/261/3, Informacja dzienna, Ciechanów 16 XII 1981 r., k. 44; AIPN BU 0914/261/4, Informacja dzienna, Ciechanów 16 I 1982 r., k. 373.

¹³⁰ Ta część pracy jest w znacznej części powtórzeniem cytowanego już artykułu: L. Zygner, M. Zygnier, *Akcja „Jodła”* (w druku).

¹³¹ AIPN BU 01218/73, Meldunek do Dyrektora Biura Śledczego MWS w Warszawie, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 77; tamże, Meldunek dotyczący operacji „JODŁA”, Ciechanów 14 XII 1981 r., k. 78–79; tamże, Meldunek do Centralnego Stanowiska Kierowania MSW, Ciechanów 15 XII 1981 r., k. 80.

Jak zaznaczono całą operację „Jodła” zakończono o godz. 6.00 dnia 13 grudnia 1981 r., a około godz. 12.00 osoby internowane zostały osadzone w Zakładzie Karnym w Iławie¹³². O zatrzymaniu w dniu 13 grudnia 11 osób z 13 planowanych, które zostały umieszczone w zakładzie karnym w ramach akcji „Jodła” płk Bazyli Białokozowicz informował również w meldunku dziennym przekazanym dyżurnemu operacyjnemu MSW w Warszawie¹³³.

Na podstawie wspomnianych meldunków, a także zachowanych teczek internowanych udało się ustalić imienną listę 11 osób zatrzymanych w nocy z 12 na 13 grudnia 1981 r. w ramach akcji „Jodła” na terenie województwa ciechanowskiego. Byli to: Ireneusz Gallera (Ciechanów)¹³⁴, Krzysztof Eugeniusz Graczyk (Płońsk)¹³⁵, Jan Jędrzejewski (Ciechanów)¹³⁶, Roman Kejza (Ciechanów)¹³⁷, Stanisław Kudlicki (Lutocin)¹³⁸, Henryk Mierzwiński (Raciąż)¹³⁹, Andrzej Nawrocki (Grudusk)¹⁴⁰, Tadeusz Olszewski (Mława/Grudusk)¹⁴¹, Franciszek Pogorzelski (Ciechanów)¹⁴², Bolesław Szerypo (Pułtusk)¹⁴³ i Andrzej Wojdyło (Ciechanów)¹⁴⁴. Wszyscy oni należeli do grupy ponad 3 tysiące osób, które zostały internowane w Polsce w pierwszą noc stanu wojennego¹⁴⁵. Natomiast dwie osoby spośród 13 osób z nakazem internowania, których nie udało się zatrzymać funkcjonariuszom MO i SB, to Stanisław Adamczyk z Ciechanowa i Kazimierz Gogoliński z Nidzicy¹⁴⁶.

¹³² Tamże, Meldunek dotyczący operacji „JODŁA”, k. 78–79.

¹³³ AIPN BU 0914/216/3, Meldunek dzienny, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 53.

¹³⁴ AIPN Gd 162/24, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 25/81 o internowaniu, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 6.

¹³⁵ AIPN Gd 162/254, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 30/81 o internowaniu, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 24.

¹³⁶ AIPN Bi 71/114, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 27/81 o internowaniu, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 5.

¹³⁷ AIPN BU 3705/326, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 24/81 o internowaniu, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 9.

¹³⁸ AIPN Bi 71/115, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 26/81 o internowaniu, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 6.

¹³⁹ AIPN Gd 587/1, Skorowidz alfabetyczny osób internowanych w Zakładzie Karnym w Iławie za lata 1981–1982, k. 23 (nr ewidencyjny 6/81).

¹⁴⁰ Tamże, k. 25 (nr ewidencyjny 5/81).

¹⁴¹ AIPN Bi 71/170, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 16/81 o internowaniu, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 6.

¹⁴² AIPN Bi 71/136, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 17/81 o internowaniu, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 5.

¹⁴³ AIPN Bi 71/85, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 18/81 o internowaniu, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 5.

¹⁴⁴ AIPN Bi 71/99, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 28/81 o internowaniu, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 5.

¹⁴⁵ Zob. G. Majchrzak, *Tajemnice stanu wojennego...*, dz. cyt., s. 73–74.

¹⁴⁶ AIPN Gd 162/86, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 4/81 o internowaniu, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 22 (dotyczy Stanisława Adamczyka); AIPN Bi 71/191, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 31/81 o internowaniu, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 5 (dotyczy Kazimierza Gogolińskiego). Zob. także R. Tomkiewicz, *Działdowo po II wojnie światowej. Wybrane zagadnienia*, [w:] M. Radoch (red.), *Dzieje Działdowa i Działdowszczyzny na przestrzeni wieków. Zbiór studiów*, Działdowo 2019, s. 391.

Pierwszy z nich skrył się przed funkcjonariuszami w swoim domu (na poddaszu), a rano uciekł z Ciechanowa i przez ponad półtora miesiąca ukrywał się w różnych miejscowościach, między innymi u rodziny pod Płockiem, na terenie Łodzi oraz w Warszawie¹⁴⁷. Jak wynika z informacji dziennej wysłanej do Sztabu MSW 29 stycznia 1982 r. tego dnia został on zatrzymany na terenie Warszawy i przewieziony do KWMO w Ciechanowie¹⁴⁸, a następnie do komendy w Mławie, skąd 2 lutego trafił do Zakładu Karnego w Iławie¹⁴⁹. Natomiast Kazimierz Gogoliński – sekretarz MKZ NSZZ „Solidarność” w Działdowie – w nocy z 12 na 13 grudnia znajdujący się poza miejscem zamieszkania, uczestniczył 13 grudnia rano w zebraniu związkowym w szpitalu rejonowym w Działdowie, po którym na polecenie przewodniczącego Sławomira Willenberga wyjechał do Warszawy celem nawiązania kontaktu z władzami regionalnymi związku, i następnie ukrywał się aż do zatrzymania go przez funkcjonariuszy MO w Nidzicy 19 grudnia 1981 r.¹⁵⁰

O niektórych szczegółach z przebiegu akcji „Jodła” na terenie Ciechanowa informuje nas notatka służbowa por. Grzegorza Wernickiego z Wydziału V KWMO w Ciechanowie – nawiązująca w treści do cytowanego już meldunku szefa Sztabu KWMO w Ciechanowie z 14 grudnia 1981 r.¹⁵¹ – w której opisał on okoliczności zatrzymania Jana Jędrzejewskiego, sekretarza KZ NSZZ „Solidarność” w Kombinacie Budowlanym w Ciechanowie¹⁵². Zgodnie z planem operacyjnym do jego zatrzymania zostało oddelegowanych dwóch funkcjonariuszy MO oraz por. SB Grzegorz Wernicki, który był kierownikiem grupy operacyjnej. Plan działania przewidywał, że po przybyciu do miejsca zamieszkania Jędrzejewskiego por. Wernicki podając się za pracownika Urzędu Telekomunikacyjnego, poinformuje figuranta, że ma dla niego telegram. W wypadku, gdyby figurant nie otworzył drzwi i zapytał jaka jest treść telegramu, miał otrzymać odpowiedź: „Przyjeżdżaj natychmiast, ojciec nie żyje”, przy czym telegram miał być nadany z Działdowa, gdzie rzeczywiście mieszkał jego ojciec. Gdyby jednak figurant nie dał temu wiary i wszczął alarm wówczas dwaj umundurowani funkcjonariusze MO mieli niezauważeni wyjść na ulicę korytarzem w piwnicy. Po upływie około dwóch minut mieli wrócić i pod pretekstem pojawienia się w związku z zaistniałym incydentem nawiązać służbową rozmowę z figurantem. Zgodnie z ustaleniami 12 grudnia o godz.

¹⁴⁷ S. Adamczyk, *Nie potrafię inaczej żyć*, [w:] *Niepokorny Ciechanów*, opr. J. Wróblewski, A. Gołębiowski, Ciechanów 2006, s. 20–23.

¹⁴⁸ AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 29 I 1982 r., k. 342.

¹⁴⁹ AIPN Gd 587/1, Skorowidz alfabetyczny osób internowanych w Zakładzie Karnym w Iławie za lata 1981–1982, k. 6 (wpis z 3 II 1982 r.).

¹⁵⁰ AIPN BU 0914/216/3, Informacja dzienna, Ciechanów 19 XII 1981 r., k. 37 (tu dopisane ręcznie, że jako zakwalifikowany do internowania, ukrywał się od 13 XII 1981 r.); tamże, Informacja dzienna, 24 XII 1981 r., k. 25; AIPN BU 0904/434, Plan wykonawczy do kwestionariusza ewidencyjnego krypt. „GRAFIK” nr rej. 3082, Mława 25 II 1983 r., k. 126; AIPN Po 161/1, Wykaz alfabetyczny osób internowanych w okresie stanu wojennego, k. 33, poz. 2082 (tu podane daty pierwszego internowania: 19–24 XII 1981 r.).

¹⁵¹ AIPN BU 01218/73, Meldunek dotyczący operacji „JODŁA”, k. 78.

¹⁵² AIPN BU 01218/77, Notatka służbowa dot. Jana Jędrzejewskiego – akcja krypt. „JODŁA”, Ciechanów 15 XII 1981 r., k. 90–91.

24.00 przystąpiono do realizacji zaplanowanej operacji. Jednak Jan Jędrzejewski nieufny słowom oficera SB podającego się za pracownika poczty odpowiedział, że drzwi nie otworzy i telegram odbierze rano na poczcie i tam go pokwituje. Natomiast po chwili z otwartego okna rozległy się jego okrzyki kierowane do osób stojących na postoju taksówek oraz do przechodniów: „Na pomoc!”, „Ludzie łapcie bandytę!”, „Napad na członka Solidarności”. W reakcji na te okrzyki ludzie zaczęli biec w kierunku zdarzenia, a oficer SB i funkcjonariusze MO wycofali się z miejsca akcji. Po około trzech minutach pojawili się dwaj funkcjonariusze MO, na których widok Jan Jędrzejewski i jego małżonka zaczęli krzyczeć przez okno: „Milicja!”, „Wy skurwysyny!”. To znowu wywołało zainteresowane przechodniów i osób oczekujących na postoju „Taxi”. Na widok ludzi biegnących w kierunku zdarzenia funkcjonariusze opuścili budynek. O godz. 0.30 kierujący akcją spotkał się z nimi w umówionym miejscu i wydał rozkaz obserwacji mieszkania figuranta. Sam natomiast udał się do siedziby KWMO w Ciechanowie, chcąc nawiązać kontakt z dyrektorem Kombinatoru Budowlanego w Ciechanowie, aby z jego pomocą wywabić z mieszkania Jana Jędrzejewskiego. O godz. 1.30 wraz z naczelnikiem Wydziału V KWMO w Ciechanowie mjr. Stanisławem Westwalewiczem udał się do miejsca zamieszkania dyrektora, ale okazało się, że nie ma go w domu. W tej sytuacji szef sztabu KWMO podjął decyzję o siłowym zatrzymaniu Jędrzejewskiego przy użyciu drużyny ZOMO. O godz. 2.15 por. Wernicki wraz z drużyną ZOMO przystąpił do operacji. Widząc co się dzieje Jan Jędrzejewski nie dopuścił do sforsowania drzwi mieszkania, lecz sam je otworzył i o godz. 2.25 – bez stawiania oporu – został doprowadzony w kajdankach do samochodu służbowego i odwieziony do Mławy, gdzie o godz. 3.30 trafił do aresztu tymczasowego¹⁵³, skąd jeszcze tego samego dnia wraz z innymi internowanymi został przewieziony do Zakładu Karnego w Iławie¹⁵⁴.

W podobnych, choć nieco mniej dramatycznych okolicznościach, odbywały się zatrzymania innych osób z nakazem internowania w ramach akcji „Jodła”. Andrzej Wojdyła, rzecznik ciechanowskiej „Solidarności”, późniejszy wojewoda ciechanowski¹⁵⁵, wspominał, że w jego mieszkaniu por. SB Jan Grabowski wraz z dwoma funkcjonariuszami MO pojawił 12 grudnia 1981 r. o godz. 23.55. Po zatrzymaniu został doprowadzony do samochodu MO i przewieziony do Mławy, gdzie osadzono go w areszcie, a rano wraz z innymi odesłano do miejsca odosobnienia w Iławie. Transport internowanych z Mławy dotarł do Iławy koło południa, kiedy jeszcze zwalniano z cel więźniów Zakładu Karnego, aby przygotować miejsce dla internowanych (więźniowie zostali objęci amnestią)¹⁵⁶. Nikt z członków najbliższej rodziny Andrzeja Wojdyły (jego żona była wówczas w za-

¹⁵³ AIPN BU 01218/77, Notatka służbowa dot. Jana Jędrzejewskiego, k. 90–91.

¹⁵⁴ AIPN Gd 587/1, Skorowidz alfabetyczny osób internowanych w Zakładzie Karnym w Iławie za lata 1981–1982, k. 16 (wpis z 13 XII 1981 r.).

¹⁵⁵ Na jego temat zob. T. Kaczorowska (red.), *Kto jest kim w Ciechanowskim*, Ciechanów 1994, s. 208.

¹⁵⁶ A. Wojdyła, *Niedokończona rozmowa*, [w:] *Niepokorny Ciechanów...*, dz. cyt., s. 182–184.

awansowanej ciąży), a także innych internowanych nie wiedział przez długi czas co dzieje się z zatrzymanymi. Jak zapamiętali świadkowie tamtych wydarzeń o fakcie internowania Wojdyły jego żona poinformowała działaczy „Solidarności” w czasie porannej mszy odprawionej 13 grudnia w Ciechanowie, która miała rozpoczynać zjazd wojewódzki NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych, ostatecznie odwołany z nakazu władz wojskowych¹⁵⁷. Dodajmy, że pierwszy list do żony Andrzej Wojdyło wysłał z miejsca internowania 16 grudnia, po czym dwa dni później wystosował pismo do KWMO w Ciechanowie z prośbą o pomoc materialną dla żony, natomiast ona sama przyjechała do Iławy na półgodzinne widzenie z mężem 2 stycznia 1982 r.¹⁵⁸ Podobnie było również w wypadku Urszuli Urbańskiej-Szerypo, żony internowanego Bolesława Szerypo z Pułtuska, która została w domu sama z dwojgiem kilkuletnich dzieci, nie wiedząc zupełnie dokąd zabrano w nocy jej męża¹⁵⁹. O samym zajściu poinformowała rano pracowników „Polamu”, którzy mieli skontaktować się w tej sprawie z władzami Regionu „Mazowsze”, co jednak zostało uniemożliwione poprzez odłączenie linii telefonicznej i telegraficznej¹⁶⁰. Załamana losem męża opowiadała w swoim miejscu pracy (pracowała jako lekarz w szpitalu w Pułtusku), że fakt jego internowania może go załamać albo zdeterminować do jeszcze większego zaangażowania w działalność związkową, co z kolei – według meldunków SB – miało spowodować pojawienie się w lokalnym środowisku plotek o pobiciu Bolesława Szerypo przez funkcjonariuszy MO i SB, a także o nieludzkim traktowaniu internowanych¹⁶¹. Natomiast z akt internowanego Szerypo wynika, że 16 grudnia pozwolono mu wysłać do żony pierwszy list, a ona sama przyjechała do Iławy na półgodzinne widzenie z mężem po raz pierwszy 1 stycznia 1982 r.¹⁶² O losie innych internowanych rodziny dowiadywały się z listów oraz relacji osób, które sukcesywnie – począwszy od 24 grudnia 1981 r. (tego dnia uchylono decyzję o internowaniu Henryka Mierzwińskiego) – były zwalniane z zakładu karnego w Iławie.

Poza 11 osobami internowanymi w nocy z 12/13 grudnia 1981 r. na terenie województwa do końca grudnia zostało zatrzymanych jeszcze osiem innych osób, przy czym wobec dwóch internowanych – na skutek trwającego postępowania – zmieniono formę ich zatrzymania z internowania na areszt¹⁶³. Stąd informacja

¹⁵⁷ K. Jakubowski, *Nie uważam się za bohatera. Rozmowa z Jerzym Karwowskim*, „Tygodnik Ciechanowski” nr 50 z 13 grudnia 2011 r., s. 15. Zob. także B. Pszczółkowski, *Rozczarowanie elitami*, [w:] *Niepokorny Ciechanów...*, dz. cyt., s. 129.

¹⁵⁸ AIPN Bi 71/99, Karta ewidencji próśb, skarg i wniosków oraz korespondencji prywatnej i widzeń (Andrzej Wojdyło), [1981/1982], k. 12–13.

¹⁵⁹ *Wspomnienia Grażyny Patejuk*, [w:] B. Potyrał, K. Wiśniewski (red.), *Pułtuska „Solidarność” 1980–1981. Wspomnienia i dokumenty*, Pułtusk 2011, s. 75.

¹⁶⁰ *Wspomnienia Wiesławy Stryjek*, [w:] B. Potyrał, K. Wiśniewski (red.), dz. cyt., s. 60–61. Zob. także A. Grabowski, *Dziennik stanu wojennego*, „Studia Mazowieckie” (tekst publikowany w tym numerze).

¹⁶¹ AIPN BU 0914/216/3, Informacja dzienna, Ciechanów 24 XII 1981 r., k. 24.

¹⁶² AIPN Bi 71/85, Karta ewidencji próśb, skarg i wniosków oraz korespondencji prywatnej i widzeń (Bolesław Szerypo), [1981/1982], k. 11–12.

¹⁶³ Byli to: Kazimierz Gogoliński (jako internowany występuje w dniach 19–24 grudnia 1981 r.) oraz

podana w solidarnościowej prasie podziemnej („Fakty” nr 1/1982) o internowaniu 16 osób z terenu województwa ciechanowskiego do końca grudnia 1981 r. odpowiadała rzeczywistości¹⁶⁴. W grupie internowanych w dniach 14–30 grudnia, poza wspomnianym już Kazimierzem Gogolińskim zatrzymanym 19 grudnia, znaleźli się: Jan Sławomir Cegiełka z Kuczborka, przewodniczący MKZ NZSS „Solidarność” w Żurominie (14 grudnia)¹⁶⁵, Ryszard Jaltuszewski, wiceprzewodniczący KZ NSZZ „Solidarność” w Zakładach Graficznych w Działdowie (16 grudnia)¹⁶⁶, Mieczysław Węglewicz, członek Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” w Ciechanowie (21 grudnia)¹⁶⁷, Władysław Makowiecki z Chromakowa, przewodniczący NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych w gminie Lutocin (21 grudnia)¹⁶⁸, Sławomir Willenberg, przewodniczący MKZ NZSS „Solidarność” w Działdowie (21 grudnia)¹⁶⁹, Lech Cechowski komendant tzw. milicji robotniczej działającej przy działdowskim MKZ NZSS „Solidarności” (21 grudnia)¹⁷⁰, a także Jan Brzozowski, przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność” PKP z Działdowa (30 grudnia)¹⁷¹.

Sławomir Willenberg (jako internowany występuje w dniach 22–24 grudnia 1981 r.). AIPN Po 161/1, Wykaz alfabetyczny osób internowanych w okresie stanu wojennego, k. 33 (poz. 2082), k. 142 (poz. 9060). Na temat drugiego z wymienionych zob. T. Ruzikowski, *Willenberg Sławomir Jan*, [w:] J. Olszkie i in. (red.), *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976–1989*, t. 4, Warszawa 2020, s. 518; T. Kaczorowska (red.), dz. cyt., s. 204; R. Tomkiewicz, *Działdowo po II wojnie światowej...*, dz. cyt., s. 391.

¹⁶⁴ Zob. T. Ruzikowski, *Mazowsze, Warmia i Mazury...*, dz. cyt., s. 288.

¹⁶⁵ AIPN Gd 162/118, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 32/81 o internowaniu, Ciechanów 14 XII 1981 r., k. 5; AIPN BU 0914/216/3, Informacja dzienna, Ciechanów 14 XII 1981 r., k. 58 (dopisane ołówkiem: Cegiełka); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 15 XII 1981 r., k. 48 (dopisane na marginesie długopisem); AIPN Gd 587/1, Skorowidz alfabetyczny internowanych w Zakładzie Karnym w Iławie za lata 1981–1982, k. 9 (wpis z 19 XII 1981 r.).

¹⁶⁶ AIPN Bi 71/156, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 33/81 o internowaniu, Ciechanów 16 XII 1981 r., k. 5; AIPN BU 0914/216/3, Informacja dzienna, Ciechanów 16 XII 1981 r., k. 45 (dopisane ołówkiem: Jaltuszewski); AIPN Gd 587/1, Skorowidz alfabetyczny internowanych w Zakładzie Karnym w Iławie za lata 1981–1982, k. 16 (wpis z 19 XII 1981 r.).

¹⁶⁷ AIPN Gd 162/19, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 36/81 o internowaniu, Ciechanów 21 XII 1981 r., k. 5; AIPN BU 0914/216/3, Informacja dzienna, Ciechanów 21 XII 1981 r., k. 32; AIPN Gd 587/1, Skorowidz alfabetyczny internowanych w Zakładzie Karnym w Iławie za lata 1981–1982, k. 36 (wpis z 23 XII 1981 r.).

¹⁶⁸ AIPN Bi 71/126, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 35/81 o internowaniu, Ciechanów 21 XII 1981 r., k. 5; AIPN BU 0914/216/3, Informacja dzienna, Ciechanów 21 XII 1981 r., k. 32; AIPN Gd 587/1, Skorowidz alfabetyczny internowanych w Zakładzie Karnym w Iławie za lata 1981–1982, k. 24 (wpis z 23 XII 1981 r.).

¹⁶⁹ AIPN BU 0914/216/3, Informacja dzienna, Ciechanów 21 XII 1981 r., k. 32; AIPN Po 161/1, Wykaz alfabetyczny osób internowanych w okresie stanu wojennego, k. 142, poz. 9060 (tu podane daty pierwszego internowania: 22–24 XII 1981 r.). Natomiast w dostępnych dokumentach nie odnaleziono decyzji komendanta wojewódzkiego MO w Ciechanowie o internowaniu w tym okresie.

¹⁷⁰ AIPN Bi 71/30, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 34/81 o internowaniu, Ciechanów 21 XII 1981 r., k. 2; AIPN BU 0914/216/3, Informacja dzienna, Ciechanów 21 XII 1981 r., k. 32; AIPN Gd 587/1, Skorowidz alfabetyczny internowanych w Zakładzie Karnym w Iławie za lata 1981–1982, k. 9 (wpis z 24 XII 1981 r.).

¹⁷¹ AIPN Bi 71/27, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 38/81 o internowaniu, Ciechanów 29 XII 1981 r., k. 6; AIPN BU 0914/216/3, Informacja dzienna, Ciechanów 20 XII 1981 r., k. 9; AIPN Gd 587/1, Skorowidz alfabetyczny internowanych w Zakładzie Karnym w Iławie za lata 1981–1982, k. 8 (wpis z 30 XII 1981 r.).

Dodajmy, że podane tu datyienne internowania tych osób – skądinąd zgodne z ogólnopolskim wykazem internowanych – są datami decyzji wydanych przez komendanta wojewódzkiego MO, choć samo zatrzymanie niektórych osób nastąpiło dzień lub kilka dni wcześniej. Z większością zatrzymanych były prowadzone najpierw rozmowy ostrzegawcze w ramach akcji „Klon”, a następnie po odmowie zaprzestania dalszej działalności, ewentualnie nie wyrażeniu zgody na współpracę ze Służbą Bezpieczeństwa, wręczano im decyzje o internowaniu.

Natomiast w 1982 r. – razem ze wspomnianym już wcześniej Stanisławem Adamczykiem, którego zatrzymano 29 stycznia na terenie Warszawy i 2 lutego osadzono w Zakładzie Karnym w Iławie – internowano dziewięć kolejnych osób, w tym trzy osoby internowano powtórnie. Do internowanych w tym okresie należeli: wspomniani już działacze „Solidarności” z Działdowa – Kazimierz Gogoliński (21 stycznia)¹⁷² i Sławomir Willenberg (23 stycznia)¹⁷³, a także Zbigniew Stanisław Paradowski, były sekretarz KZ NSZZ „Solidarność” w Fabryce Sprzętu Oświetleniowego i Urządzeń Technicznych „Polam” w Pułtusk (15 lutego)¹⁷⁴, Tadeusz Wojtaszek z Działdowa, członek NSZZ „Solidarność” (16 kwietnia i ponownie 1 lipca)¹⁷⁵, Krzysztof Eugeniusz Graczyk, były przewodniczący Oddziału NSZZ „Solidarność” w Płońsku (9 maja)¹⁷⁶, Sławomir Konrad Latek, działacz NSZZ „Solidarność” w Fabryce Sprzętu Oświetleniowego i Urządzeń Technicznych „Polam” w Pułtusk (13 maja)¹⁷⁷, Tadeusz Wiesław Ochtabiński, były przewodniczą-

¹⁷² AIPN Bi 71/191, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 2/82 o internowaniu, Ciechanów 21 I 1982 r., k. 9; AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 21 I 1982 r., k. 361; AIPN Gd 587/1, Skorowidz alfabetyczny internowanych w Zakładzie Karnym w Iławie za lata 1981–1982, k. 13 (wpis z 23 I 1982 r.).

¹⁷³ AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 23 I 1982 r., k. 356; AIPN BU 01068/47/69, Karta E-16, Mława 21 I 1982 r., k. 10–11. Ze względu na stan zdrowia Sławomir Willenberg odbywał karę poza miejscem odosobnienia dla internowanych.

¹⁷⁴ AIPN Bi AIPN 71/132, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 3/82 o internowaniu, Ciechanów 15 II 1982 r., k. 5; AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 16 II 1982 r., k. 302; AIPN BU 0914/216/5, Informacja dzienna, Ciechanów 1 VII 1982 r., k. 394; AIPN Gd 587/1, Skorowidz alfabetyczny, k. 28 (wpis z 17 II 1982).

¹⁷⁵ AIPN Gd 162/352, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 6/82 o internowaniu, Ciechanów 13 V 1982 r., k. 5; tamże, Nakaz zatrzymania i doprowadzenia, Ciechanów [1 VII 1982 r.], k. 3; AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 16 IV 1982 r., k. 168.

¹⁷⁶ AIPN Gd 162/254, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 6/82 o internowaniu, Ciechanów 9 V 1982 r., k. 6. Skądinąd wiadomo, że decyzję o ponownym internowaniu Krzysztofa Graczyka podjęto już 7 maja, w związku z podjęciem przez niego prób organizowania nielegalnej działalności związkowej. AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 7 V 1982 r., k. 118.

¹⁷⁷ AIPN Gd 162/87, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 7/82 o internowaniu, Ciechanów 13 V 1982 r., k. 6; AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 12 V 1982 r., k. 108. Dodajmy, że funkcjonariusze MO zatrzymali Sławomira Latka już 11 maja, po czym prowadzono z nim rozmowy w ramach akcji „Klon”, a 13 maja komendant wojewódzki MO wydał decyzję o jego internowaniu, choć o internowaniu wyżej wymienionego jako środka zmierzającym do zapobieżenia zorganizowaniu 13 maja strajku w pułtuskim „Polamie” jest mowa już w meldunku dziennym z 10 maja. AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 10 V 1982 r., k. 112. Zob. także S. K. Latek, *Tajna „Solidarność” w Pułtusk w latach 1982–1986: wspomnienia konspiratora*, Pułtusk 2014, s. 19.

cy Oddziału NSZZ „Solidarność” w Pułtusk (14 maja)¹⁷⁸ i Mirosław Józef Telka, działacz NSZZ „Solidarność” w Przedsiębiorstwie Budownictwa Komunalnego w Pułtusk, poprzednio zatrudniony w Zakładach „Ursus” w Warszawie i związany z tamtejszym KZ NZSS „Solidarność” (8 listopada)¹⁷⁹. W przypadku osób powtórnie internowanych ich zatrzymanie wiązało się z faktem, że wbrew podpisanym w dniu zwolnienia zobowiązaniom do zaniechania dalszej działalności niebezpiecznej dla państwa, podejmowały one w swoich środowiskach działania uznane przez władze za nielegalne. Podobnie było z osobami, które wcześniej – w ramach akcji „Klon” – zobowiązały się do lojalności, a pomimo to nadal prowadziły działalność niezgodną z przepisami o stanie wojennym. Tak było na przykład ze Sławomirem Konradem Latkiem z fabryki „Polam” w Pułtusk, który we wspomnieniach pisał o swoim pierwszym zatrzymaniu w lutym 1982 r. i nakłanianiu go do podpisania zobowiązania do współpracy z SB w mławskiej siedzibie KWMO w Ciechanowie, a następnie o tym, że w maju 1982 r. – na skutek doniesienia jednego z kolegów z zakładu pracy – został kolejny raz zatrzymany i z decyzją o internowaniu przewieziony do Zakładu Karnego w Iławie, gdzie z powodu braku miejsc nie został przyjęty, tylko skierowany do nowo powstałego ośrodka internowania w Kwidzynie¹⁸⁰.

Podsumowując przebieg akcji „Jodła” w województwie ciechanowskim chciałem stwierdzić, że z analizy zachowanych materiałów SB oraz akt internowanych wynika, że akcja ta, po raz pierwszy – dodajmy – zastosowana przez resort spraw wewnętrznych do walki z przeciwnikiem na tak masową skalę (w całym kraju wydano 10 132 decyzje o internowaniu)¹⁸¹, realizowana była na terenie województwa od 13 grudnia 1981 r. do 8 listopada 1982 r. i objęła w sumie 25 internowanych, wśród których cztery osoby były internowane dwukrotnie (Krzysztof Eugeniusz Graczyk, Kazimierz Gogoliński, Sławomir Willenberg, Tadeusz Wojtaszek). Tylko jeden z internowanych (Sławomir Willenberg) ze względu na zły stan zdrowia w okresie internowania przebywał poza wyznaczonymi przez władze miejscami odosobnienia. Spośród internowanych w pierwszych dniach stanu wojennego najpóźniej odzyskał wolność Jan Sławomir Cegiełka (21 sierpnia 1982), co po części wynikało z faktu kilkukrotnej odmowy podpisania przez nie-

¹⁷⁸ AIPN Gd 162/247, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 8/82 o internowaniu, Ciechanów 14 V 1982 r., k. 5; AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 12 V 1982 r., k. 108; tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 14 V 1982 r., k. 104.

¹⁷⁹ AIPN Gd 162/284, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 12/82 o internowaniu, Ciechanów 6 VI 1982 r., k. 5; AIPN BU 0914/216/5, Informacja dzienna, Ciechanów 8 XI 1982 r., k. 121.

¹⁸⁰ S.K. Latek, dz. cyt., s. 16–17, 19–21. Dodajmy, że razem ze Sławomirem Konradem Latkiem do ośrodka odosobnienia w Kwidzynie trafił tego samego dnia również – długi raz już internowany – Krzysztof Eugeniusz Graczyk. AIPN Gd 162/254, Akta internowanego – Krzysztof Graczyk, wpis na okładce akt. Zob. także *Wykaz osób internowanych osadzonych w Zakładzie Karnym Kwidzynie, [w:] Kwidzynie. W niewoli brata mego... Stan wojenny. Wspomnienia, refleksje, oceny*, opr. B.K. Gołąb, W. Kałudziński, Olsztyn 2005, s. 372.

¹⁸¹ G. Majchrzak, *Tajemnice stanu wojennego...*, dz. cyt., s. 75.

go deklaracji lojalności za cenę odzyskania wolności¹⁸², i on również był najdłużej internowanym spośród wszystkich mieszkańców województwa ciechanowskiego (internowany przez 249 dni, w miejscu odosobnienia przebywał 222 dni, a cztery tygodnie spędził na przepustce)¹⁸³. Poza nim blisko pół roku w miejscu odosobnienia – bez żadnych przepustek – spędzili: Mieczysław Węglewicz (181 dni)¹⁸⁴ oraz Stanisław Adamczyk (172 dni)¹⁸⁵, którzy wykazali się postawą bezkompromisową wobec władz¹⁸⁶. Z kolei najkrócej internowani byli Henryk Mierziński (11 dni) i Zbigniew Stanisław Paradowski (12 dni). Ostatnim internowanym z terenu województwa ciechanowskiego w ramach akcji „Jodła” był Mirosław Józef

¹⁸² AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 17 IV 1982 r., k. 186: „W dniu 16.04.82 r. przeprowadzono rozmowę z byłym działaczem Oddziału NSZZ «Solidarność» w Żurominie Janem Cegiełką, który nadal przebywa w ośrodku dla internowanych w Iławie. (...) W czasie rozmowy zakomunikował, że nie przyjmie żadnej propozycji podpisywania oświadczeń, czy deklaracji w zamian za zwolnienie. Twierdzi, że jest niewinny i władze powinny same go zwolnić”; AIPN 0914/216/5, Informacja dzienna, Ciechanów 3 VIII 1982 r., k. 327: „Dnia 28.07.1982 r. przeprowadzono rozmowę z byłym przewodniczącym KZ NSZZ «Solidarność» w Fabryce Maszyn Żniwnych w Żurominie Janem Cegiełką, aktualnie urlopowanym z ośrodka odosobnienia w Kwidzynie. W toku rozmowy Jan Cegiełka, który do tej pory zajmował bezkompromisową postawę i wykazywał zdecydowanie nieprzychylny stosunek do władz zapowiedział rezygnację z pracy związkowej i zajęcie się własnymi sprawami. (...) Odmówił jednak podpisania deklaracji o lojalności”; tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 18 VIII 1982 r., k. 300: „W dniu 17 bm. przeprowadzono rozmowę lojalizacyjną z Janem Cegiełką – b[ylým] przewodniczącym MKZ NSZZ «Solidarność» w Żurominie, urlopowanym z ośrodka internowania w Kwidzynie. Wymieniony dotychczas odmawiał podpisania jakiegokolwiek oświadczenia o zaprzestaniu prowadzenia działalności politycznej. Podczas ostatniej rozmowy napisał oświadczenie, że nie będzie prowadził działalności związkowej w okresie trwania stanu wojennego. Mimo tego uważa się on nadal za osobę pokrzywdzoną, która walczyła o słuszne prawa”.

¹⁸³ AIPN Gd 162/118, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 3/82 o przerwie w internowaniu, Ciechanów 23VII 1982 r., k. 9.

¹⁸⁴ AIPN Gd 162/19, Karta internowanego, wpis na okładce akt, k. 1; tamże, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 16/82 o uchyleniu internowania, Ciechanów 23 VII 1982 r., k. 41.

¹⁸⁵ AIPN Gd 162/86, Karta internowanego, wpis na okładce akt, k. 1; tamże, Decyzja Komendanta Wojewódzkiego MO w Ciechanowie nr 18/82 o uchyleniu internowania, Ciechanów 21 VI 1982 r., k. 13.

¹⁸⁶ AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 17 III 1982 r., k. 232–233: „W dniu 16.03.1982 r. przeprowadzono rozmowy z dwoma osobami internowanymi w ośrodku odosobnienia w Iławie, tj. z byłym działaczem NSZZ RI «Solidarność» w Grudusku – farmaceutą Tadeuszem Olszewskim oraz członkiem byłego Oddziału NSZZ «Solidarność» w Ciechanowie – lekarzem medycyny Mieczysławem Węglewiczem. T. Olszewski w toku rozmowy zadeklarował lojalność wobec ustroju i władz państwowych oraz podpisał oświadczenie o przestrzeganiu norm prawnych. M. Węglewicz natomiast nie wyraził chęci nawiązania dialogu i odmówił podpisania wymienionego oświadczenia”; tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 29 I 1982 r., k. 342: „W dniu 29.01.1982 r. zatrzymano i internowano ukrywającego się Ob. Stanisława Adamczyka byłego działacza NSZZ «Solidarność» Wiejska w Ciechanowie. Po zatrzymaniu go na terenie Warszawy i przewiezieniu do KWMO w Ciechanowie odmówił on złożenia wyjaśnień i podpisania oświadczenia o respektowaniu przepisów prawa stanu wojennego”; AIPN Gd 162/86, Akta internowanego Stanisława Adamczyka, Protokół o zastosowaniu szczególnego środka bezpieczeństwa oraz użyciu siły fizycznej, Iława 16 II 1982 r., k. 25–26; tamże, Wniosek o wymierzenie kary dyscyplinarnej, Iława 16 II 1982 r., k. 29: „W/w internowany [Stanisław Adamczyk] odmówił wyjścia do komendanta w celu przeprowadzenia rozmowy”.

Telka, który wyszedł na wolność 15 grudnia 1982 r. po półtoramiesięcznym pobycie w ośrodku odosobnienia w Kwidzynie¹⁸⁷.

Najważniejszą rolę – jak się wydaje – akcja internowań odegrała przede wszystkim w pierwszym okresie stanu wojennego. Zgodnie z założeniami władz doprowadziła ona do izolacji osób uznanych za „poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa” i wpłynęła na ewentualne wygaszenie „miejsc zapalnych” na terenie województwa, gdzie mogło dojść do strajków czy innych form sprzeciwu. Informacje na temat internowanych dość szybko docierały – mimo ograniczonej łączności – do coraz szerszego grona osób, w tym do byłych działaczy związkowych oraz miejscowych opozycjonistów¹⁸⁸. Miało to również swoje dodatkowe znaczenie, może nawet przez władze zamierzone, aby wpływać prewencyjnie na postawy tych osób, które w tym samym okresie były objęte działaniami w ramach kolejnej akcji związanej z wprowadzeniem stanu wojennego, czyli akcji określonej kryptonimem „Klon”. W założeniach strategów stanu wojennego stanowiła ona bowiem uzupełnienie akcji „Jodła”, tym bardziej że osoby nią objęte, które w czasie prowadzonych z nimi rozmów wyrażały sprzeciw i wykazywały postawę bezkompromisową wobec władz, trafiały zazwyczaj do miejsc internowania.

Akcja „Klon”

Zgodnie z planami wprowadzenia stanu wojennego poza akcją internowania osób, które mogły być zagrożeniem dla bezpieczeństwa państwa, znacznie większą grupę działaczy „Solidarności” oraz innych osób znanych z wrogich wypowiedzi i wystąpień przeciwko rządowi PRL objęto akcją „Klon”. Polegała ona na przeprowadzeniu rozmów ostrzegawczych i skłonieniu tych osób do podpisania deklaracji lojalności, popularnie nazywanej w stanie wojennym lojalką, która do dziś w wielu kręgach uchodzi za dokument wstydlivy, co wynika po części z faktu, że zmuszanie do podpisania tego dokumentu ze strony SB miało za cel łamanie charakterów i rozbijanie solidarności środowiskowej, a niekiedy bywało też wstępem – ale to już w wyjątkowym przypadkach – do werbunku do współpracy agenturalnej¹⁸⁹. Z meldunku kierownika Sztabu KWMO w Ciechanowie z 15 grudnia 1981 r. wiemy, że w ciągu pierwszych dwóch dni stanu wojennego w ramach akcji „Klon” przeprowadzono – tak jak wcześniej planowano – 24 rozmowy z wytypowanymi działaczami „Solidarności”, spośród których jedną osobę internowano, natomiast pozostałe 23 osoby podpisały oświadczenia o lojalności¹⁹⁰. Ponieważ już 14 grudnia 1981 r. wieczorem meldunek o tej samej

¹⁸⁷ Zob. L. Zygnier, M. Zygnier, *Akcja „Jodła”* (w druku).

¹⁸⁸ Zob. np. W.J. Nicman, *Burzliwy romans z „Solidarnością”*. *Wspomnienia samotnego wojownika ze „Stacji”*, Ciechanów 2020, s. 37.

¹⁸⁹ G. Majchrzak, *Tajemnice stanu wojennego...*, dz. cyt., s. 249.

¹⁹⁰ AIPN BU 01218/73, Meldunek do centralnego stanowiska kierownika MSW, Ciechanów 15 XII 1981 r., k. 80. Wśród osób z którymi prowadzono rozmowy 14 grudnia był między innymi Benedykt Pszczółkowski, wiceprzewodniczący Prezydium WKZ NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych w Ciechanowie, w latach 1989–1991 senator RP. Zob. B. Pszczółkowski, *Rozcza-*

treści został przesłany do dyżurnego operacyjnego MSW, nie ulega wątpliwości, że osobą, która odmówiła podpisania oświadczenia i w wyniku tego została internowana był Jan Cegiełka¹⁹¹. O kolejnych rozmowach w ramach akcji „Klon” informowano w meldunkach dziennych przesyłanych do MSW w ciągu następujących tygodni. Wynika z nich, że 15 grudnia 1981 r. przeprowadzono 13 rozmów ostrzegawczo-profilaktycznych, w wyniku których jedna osoba następnego dnia została internowana (był to Ryszard Jajtuszewski), a pozostałe 12 osób podpisało deklaracje o lojalności¹⁹². W dniu 16 grudnia przeprowadzono kolejnych 5 rozmów, zakończonych podpisaniem oświadczeń o lojalności¹⁹³. Rozmowy były prowadzone również w następujących dniach, a ich efektem były kolejne podpisane „lojalaki”: 17 grudnia – 18 rozmów, 18 grudnia – 4 rozmowy, 19 grudnia – 9 rozmów, 20 grudnia – 13 rozmów¹⁹⁴. Inaczej było 21 grudnia, kiedy przeprowadzono 8 rozmów profilaktyczno-ostrzegawczych, z których 7 zakończyło się podpisaniem oświadczenia o lojalności. Natomiast jedna osoba odmówiła podpisania takiego oświadczenia i tego samego dnia została internowana (był to Mieczysław Węglewicz)¹⁹⁵. Dalsze rozmowy ostrzegawcze kontynuowano również w następujących dniach, aż do świąt Bożego Narodzenia: 22 grudnia odbyło się 9 rozmów, 23 grudnia – 4 rozmowy, 24 grudnia – 5 rozmów, i wszystkie one zakończyły się podpisaniem deklaracji o lojalności¹⁹⁶. W okresie poświątecznym rozmowy odbywały się 28 grudnia (2 osoby) i 29 grudnia (5 osób) i zakończyły się podpisaniem „lojalak”¹⁹⁷. W sumie więc od 13 do 29 grudnia 1981 r. w ramach akcji „Klon” przeprowadzono rozmowy ostrzegawcze ze 110 osobami z terenu województwa ciechanowskiego, spośród których tylko trzy osoby odmówiły podpisania deklaracji o lojalności i zostały internowane.

rowanie elitami, [w:] *Niepokorny Ciechanów...*, dz. cyt., s. 129. Na jego temat zob. *Kto jest kim w Ciechanowskim*, s. 157-158. Wśród osób zatrzymanych, z którymi prowadzono rozmowy w ramach akcji „Klon” byli też Tadeusz Ochtabiński i Zbigniew Paradowski z kierownictwa KZ NSZZ „Solidarność” w Fabryce Sprzętu Oświetleniowego i Urządzeń Technicznych „Polam” w Pułtusk. Zob. A. Grabowski, *Dziennik stanu wojennego*. Dodajmy, że w całym kraju w dniach 13–14 grudnia przeprowadzono w sumie 394 rozmowy w ramach akcji „Klon”, w czasie których 349 osób złożyło deklarację lojalności (z tego w województwie ciechanowskim – 23 osoby), odmówiło zaś 45 osób, które zostały internowane (w tym jedna osoba z województwa ciechanowskiego). Zob. *Załącznik do „Informacji Dziennej” [MSW] z dnia 14 XII 1981 r.*, Warszawa, 14 XII 1981 r., [w:] *Stan wojenny w dokumentach w władz PRL 1980–1983*, wyd. i opr. B. Kopka, G. Majchrzak, Warszawa 2001, s. 67.

¹⁹¹ AIPN BU 0914/216/3, Meldunek dzienny, Ciechanów 14 XII 1981 r., k. 51.

¹⁹² Tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 15 XII 1981 r., k. 48 (informacja dopisana długopisem na marginesie).

¹⁹³ Tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 16 XII 1981 r., k. 45.

¹⁹⁴ Tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 17 XII 1981 r., k. 42; tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 18 XII 1981 r., k. 39; tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 19 XII 1981 r., k. 37; tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 20 XII 1981 r., k. 35.

¹⁹⁵ Tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 21 XII 1981 r., k. 32.

¹⁹⁶ Tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 22 XII 1981 r., k. 30; tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 23 XII 1981 r., k. 27; tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 24 XII 1981 r., k. 24.

¹⁹⁷ Tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 28 XII 1981 r., k. 15; tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 29 XII 1981 r., k. 13.

Dalsze rozmowy w ramach akcji „Klon” prowadzono w styczniu 1982 r., ale odbywały się one już sporadycznie: 4 stycznia – jedna rozmowa, 7 stycznia – dwie, 11 stycznia – jedna, 14 stycznia – jedna¹⁹⁸. Wyjątkowy przebieg miała rozmowa przeprowadzona z zatrzymanym 29 stycznia 1982 r. Stanisławem Adamczykiem, który po przewiezieniu z Warszawy do KWMO w Ciechanowie „odmówił wyjaśnień i podpisania oświadczenia o respektowaniu prawa stanu wojennego”, na skutek czego został internowany¹⁹⁹. Pozostałe rozmowy – jak informowano w meldunkach do MSW w Warszawie – przynosiły pozytywny skutek, ponieważ osoby podpisujące oświadczenia o lojalności starały się unikać oficjalnej działalności opozycyjnej, a niektórzy nawet całkowicie zrywali swoje kontakty z dawnymi działaczami „Solidarności”, na co wskazuje między innymi szyfrogram kierownika Sztabu KWMO w Ciechanowie płk. Bazylego Białokozowicza z 7 stycznia 1982 r. Czytamy w nim o przeprowadzonej dzień wcześniej rozmowie z kierownictwem Wojewódzkiego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych w Ciechanowie, podczas której działacze tego związku w przypadku wznowienia działalności „Solidarności” („neo-Solidarności”) zobowiązali się do wyeliminowania z władz „zwolenników radykalnych metod działania”, a były przewodniczący Aleksander Zaręba wyraził nawet gotowość wystąpienia w radiu i w telewizji dla zaprezentowania celów przyszłej działalności NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych²⁰⁰. Z kolei w meldunku z 10 stycznia 1982 r. odnajdujemy informację, że „b[ły] przewodniczący KZ KSZZ „Solidarność” przy Woj[ewódzkim] Szpitalu Zespolonym w Ciechanowie, Andrzej Smoliński, w wyniku przeprowadzonej rozmowy w ramach akcji krypt. KLON całkowicie zmienił swój styl życia. Obecnie nie utrzymuje żadnych kontaktów, ograniczając się do życia rodzinnego. Obawia się przy tym, iż w każdej chwili może zostać odseparowany od rodziny”²⁰¹.

O ponad 60 innych rozmowach profilaktyczno-ostrzegawczych prowadzonych przez Służbę Bezpieczeństwa czytamy w meldunkach KWMO z kolejnych miesięcy stanu wojennego²⁰², choć tylko jedna z tych rozmów została określona

¹⁹⁸ AIPN BU 0914/216/4, Meldunek dzienny, Ciechanów 4 I 1982 r., k. 402; tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 7 I 1982 r., k. 394; tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 11 I 1982 r., k. 386; tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 14 I 1982 r., k. 377.

¹⁹⁹ Tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 29 I 1982 r., k. 342.

²⁰⁰ Tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 7 I 1982 r., k. 394.

²⁰¹ Tamże, Meldunek dzienny, Ciechanów 1 I 1982 r., k. 388

²⁰² AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 8 III 1982 r., k. 253 (rozmowa z Zofią Jędrzejewską z Ciechanowa); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 13 III 1982 r., k. 240–241 (rozmowa ze Stanisławem Karnacewiczem z Ciechanowa); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 26 III 1982 r., k. 213 (rozmowa z Andrzejem Kobrańskim z Nowego Dworu Mazowieckiego i Tadeuszem Puchalskim z Pułtuska); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 10 IV 1982 r., k. 181 (rozmowa z Pawłem Serwanem z Ciechanowa); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 11 IV 1982 r., k. 178–179 (rozmowa z Benedyktą Kruszyńską z Mławy); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 7 V 1982 r., k. 119 (rozmowa z Jerzym Stanisławem Szwejmem z Działdowa); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 2 VI 1982 r. (rozmowa z Tadeuszem Kowalkowskim z Mławy); AIPN BU 0914/216/5, Informacja dzienna, Ciechanów 1 VII 1982 r., k. 395 (rozmowa z byłym internowanym

wprost jako rozmowa w ramach akcji „Klon”²⁰³, a przy dwóch innych sformułowanie to, pierwotnie zapisane w meldunku, zostało później przekreślone²⁰⁴. Należy więc podkreślić, że działania podjęte przez KWMO w ramach akcji „Klon”, które objęły w pierwszym miesiącu stanu wojennego – tak można szacować na podstawie zachowanych meldunków – około 120 mieszkańców województwa ciechanowskiego, a w następnych miesiącach co najmniej 60 kolejnych osób, przyniosły pożądany przez władze efekt i znacznie osłabiły działalność opozycyjną w gronie byłych działaczy „Solidarności” na terenie województwa ciechanowskiego. Zaledwie kilka osób, z którymi rozmawiano w grudniu 1981 r. i w styczniu 1982 r., odmówiło podpisania deklaracji o lojalności i zostało internowanych. Jednak błędem byłoby twierdzenie, że inne osoby, które podpisały oświadczenia lojalnościowe całkowicie zaprzestały działalności opozycyjnej. Większość z nich bowiem, nawet po podpisaniu „lojalki”, poprzez różne formy działalności nadal występowała w obronie wartości głoszonych przez „Solidarność” i stała w opo-

Janem Brzozowskim); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 6 VIII 1982 r., k. 321 (planowana rozmowa z Krystyną Pedynkowską z Działdowa); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 14 VIII 1982 r., k. 307 (rozmowa z R. Jędrzejczykiem z Ciechanowa); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 25 VIII 1982 r., k. 286 (rozmowa z M. Grabowskim z Mławy); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 26 VIII 1982 r. (rozmowa ze Sławomirem Willenbergiem z Działdowa); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 30 VIII 1982 r., k. 273–274 (w dniach 20–30 VIII 1982 r. przeprowadzono 47 rozmów profilaktyczno-ostrzegawczych z byłymi członkami „Solidarności” oraz 7 rozmów z księżmi); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 13 IX 1982 r., k. 242–243 (planowana rozmowa z Markiem Domańskim z Mławy); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 27 X 1982 r., k. 148 (rozmowa z byłym internowany Ryszardem Jaltuszewskim oraz Waldemarem Nicmanem z Ciechanowa); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 31 X 1982 r., k. 140 (rozmowa z Janem Sadkowskim z Płońska); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 6 XI 1982 r., k. 125 (rozmowa z byłym internowanym Tadeuszem Olszewskim); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 12 XI 1982 r., k. 111 (rozmowa z byłym internowany Krzysztofem Graczykiem); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 20 XII 1982 r., k. 29 (rozmowy z Mieczysławem Łysikiem i Zdzisławem Dłutowskim z Pułtuska, Tadeuszem Kaczmarczykiem z Zimolzy i Władysławem Mątowskim z Bogurzynka); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 23 XII 1982 r., k. 21 (rozmowy z Wiesławem Wołęjszo z Ciechanowa, Stanisławem Świętochowskim z Płońska, Aleksandrem Zarebą i Kazimierzem Borowskim); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 24 XII 1982 r., k. 17 (rozmowa z Markiem Marchewką z Mławy); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 25 XII 1982 r., k. 15 (rozmowa z Arkadiuszem Malechowskim z Płońska i Andrzejem Sikorskim z Ciechanowa, a także planowana rozmowa z Piekarskim z Mławy); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 29 XII 1982 r., k. 10 (dwie rozmowy z osobami ze środowiska oświatowego i jedna z osobą ze służby zdrowia).

²⁰³ Była to rozmowa z Arkadiuszem Wasilewskim, właścicielem gospodarstwa rolnego z Legionowa, zatrzymanym 12 maja 1982 r. i oskarżonym o kolportaż ulotek na terenie wsi Gołądkowo i Pokrzywnica. Przy czym – jak czytamy w meldunku komendanta wojewódzkiego MO – prokurator z Pułtuska nie dopatrywał się popełnienia przez niego zarzucanego mu czynu, a sam wymieniony w czasie rozmowy ostrzegawczej podpisał oświadczenie o przestrzeganiu obowiązującego porządku prawnego. Tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 14 V 1982 r., k. 103.

²⁰⁴ Rozmowy te prowadzone były z dwoma uczniami klasy IV Liceum Ogólnokształcącego w Ciechanowie – Piotrem Walczakiem i Dariuszem Gosem, u których podczas rewizji przeprowadzonej 8 kwietnia 1982 r. znaleziono rysunki o treści antypaństwowej, a w czasie przeprowadzonych z nimi rozmów ostrzegawczych (w ramach akcji „Klon”, co zostało w meldunku przekreślone) uzyskano od nich podpisanie zobowiązań o przestrzeganiu obowiązującego porządku prawnego. Tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 8 IV 1982 r., k. 185.

zycji do rządu PRL²⁰⁵. Potwierdzają to również meldunki o rozmowach dyscyplinujących z osobami, które już wcześniej podpisały oświadczenia o lojalności w ramach akcji „Klon”, albo za deklarację przestrzegania przepisów stanu wojennego zostały zwolnione z internowania, a później podejmowały działania, które organa władzy uznały za złamanie prawa²⁰⁶, co zresztą dla niektórych skończyło się ponownym internowaniem²⁰⁷. Z drugiej strony nie można zapominać, że to właśnie działania w ramach akcji „Klon”, a także już wcześniej prowadzone działania operacyjne SB w odniesieniu do działaczy „Solidarności”, legły u podstaw tworzenia w województwie nowych struktur związkowych podporządkowanych władzom. Z danych aparatu partyjnego wynika, że do 11 listopada 1982 r. na terenie województwa przystąpiono do organizowania nowych związków zawodowych w 416 zakładach pracy (84% ogólnej ich liczby), w których działalność zaangażowanych było ponad 7,5 tysiąca osób²⁰⁸. Jeśli nawet było to znacznie mniej związkowców niż tych, którzy wcześniej należeli do „Solidarności”, to jednak trudno nie uznać tego faktu za dość wymierny sukces władz, do którego w znacznym stopniu przyczyniła się prowadzona akcja „Klon”. Wiele osób postanowiło też odstąpić od swojej dawnej działalności w „Solidarności” czy nie wypowiedać się publicznie o swojej sympatii dla tego związku czy ruchu solidarnościowego. Atmosferę tamtych dni oddaje świadectwo Waldemara Nicmana, który tak opisuje ówczesny nastrój panujący wśród opozycjonistów: „Ciechanowska Solidarność nie dość, że była słaba, skonfliktowana i zinfiltrowana, to po wprowadzeniu stanu wojennego stała się całkowicie rozbita. Ludzie bali się ze sobą rozmawiać i spotykać. Nawet na ulicy dobrzy koledzy udawali, że się nie znają. To była totalna katastrofa. Zwątpiłem czy kiedykolwiek się to uda odbudować”²⁰⁹.

Podobny charakter do opisanych rozmów w ramach akcji „Klon” miały również rozmowy z wybranymi grupami zawodowymi, które prowadziły zazwyczaj inne osoby niż funkcjonariusze SB, choć i one miały ten sam cel, czyli lojalizację osób związanych bezpośrednio z „Solidarnością” lub wspierających jej działalność. Trudno co prawda uznać je wprost za rozmowy w ramach akcji „Klon”, ale

²⁰⁵ Zob. B. Pszczółkowski, *Rozczarowanie elitami*, [w:] *Niepokorny Ciechanów...*, dz. cyt., s. 129; *Relacja Lilianny Waleśkiewicz*, [w:] B. Potyrał, K. Wiśniewski (red.), dz. cyt., s. 56.

²⁰⁶ Zob. np. AIPN BU 0914/216/5, Informacja dzienna, Ciechanów 1 VII 1982 r. (konieczność rozmowy z byłym internowanym Janem Brzozowskim, który pracując jako konduktor w pociągach pasażerskich wypowiedział się w gronie zaufanych osób, że „należy prowadzić walkę z władzą przez szeroko rozwiniętą działalność propagandową”); tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 6 XI 1982 r., k. 125 (rozmowa ostrzegawcza z byłym internowanym Tadeuszem Olszewskim z Gruduska, pracownikiem apteki, który na receptach stawiał znaki „Polski Walczącej”, i któremu przypomniano „o konsekwencjach podejmowania prób działalności naruszającej obecne przepisy prawne”).

²⁰⁷ AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 7 V 1982 r., k. 118 (podjęto decyzję o ponownym internowaniu Krzysztofa Graczyka, byłego przewodniczącego Oddziału „Solidarności” w Płońsku, w związku „z podjęciem przez niego prób organizowania nielegalnej działalności związkowej”).

²⁰⁸ T. Ruzikowski, *Mazowsze, Warmia i Mazury...*, dz. cyt., s. 304.

²⁰⁹ W.J. Nicman, *Burzliwy romans z „Solidarnością”*, s. 37.

przy całościowej ocenie działań władz podjętych w związku z wprowadzeniem stanu wojennego trzeba je uwzględnić, skoro informacje na ich temat pojawiają się w zachowanej dokumentacji SB. Były to między innymi rozmowy z pracownikami sądownictwa oraz z księżmi i nauczycielami. Odbływały się one w pierwszych tygodniach stanu wojennego, o czym czytamy między innymi w meldunkach kierownika Sztabu KWMO w Ciechanowie. Z pracownikami sądów rozmowy prowadził prezes Sądu Wojewódzkiego w Ciechanowie, celem określenia się byłych członków „Solidarności” co do dalszej ich przynależności do tego związku. W meldunku z 29 grudnia 1981 r. czytamy, że w czasie rozmów prowadzonych z pracownikami Sądu Rejonowego w Mławie wszystkie osoby, za wyjątkiem małżeństwa Juszkiewiczów, złożyły oświadczenia o wypisaniu się z „Solidarności”. Natomiast sędzia Ryszard Juszkiewicz, który był doradcą MKZ NZSS „Solidarność” w Mławie, a także jego żona, sędzia Anna Juszkiewicz, członkini mławskiego Prezydium MKZ NZSS „Solidarność”, stwierdzili, że podpisanie takiego oświadczenia byłoby sprzeczne z aktualnym stanem prawnym, gdyż związek ten jest czasowo zawieszony, a nie zdelegalizowany, a ponadto podpisując takie oświadczenie przyznaliby się do faktu, że ich działalność w „Solidarności” była czymś złym, co ubliżyłoby ich godności osobistej²¹⁰. Skądinąd wiadomo, że w wymiarze sprawiedliwości w całym województwie ciechanowskim procesem weryfikacji objęto w tym czasie 180 osób, spośród których wystąpienie z „Solidarności” zadeklarowało pod presją 138 osób²¹¹. Trzech sędziów odmówiło złożenia deklaracji lojalności, a wobec dwóch z nich skierowano wnioski o pozbawienie prawa wykonywania zawodu, których jednak minister sprawiedliwości ostatecznie nie uwzględnił²¹².

Gdy chodzi o rozmowy z księżmi, to prowadził je początkowo dyrektor Wydziału d/s Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Ciechanowie, Władysław Milanowski²¹³. Podczas tych rozmów – określanych w materiałach SB jako „profilaktyczno-ostrzegawcze” – przedstawiał on księżom konkretne zarzuty o naruszanie przez nich porządku prawnego i przypominał o obowiązku lojalności wobec władz państwowych oraz przestrzegania przepisów o stanie wojennym. Pierwsza tura tych rozmów odbyła się 4 lutego 1982 r. w Urzędzie Wojewódzkim w Ciechanowie, a uczestniczyli w nich z dwaj dziekani: ks. Czesław Głowicki z Ciechanowa i ks. Józef Mikołajewski z Pułtuska oraz z dwaj proboszczowie: ks. Romuald Jaworski

²¹⁰ AIPN BU 0914/216/3, Informacja dzienna, Ciechanów 29 XII 1981 r., k. 12 (były to rozmowy z pracownikami Sądu Rejonowego w Mławie).

²¹¹ T. Ruzikowski, *Mazowsze, Warmia i Mazury...*, dz. cyt., s. 301; L. Pszczółkowski [Mohort], *Stan wojenny w Ciechanowie...*, dz. cyt., s. 8.

²¹² Zob. *Notatka pracownika Gabinetu Ministra Sprawiedliwości Romana Ziółkowskiego na temat odwołań i zwolnień sędziów i asesorów sądowych w ramach akcji weryfikacyjnej pracowników wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 19 III 1982 r., [w:] *Stan wojenny w dokumentach*, s. 176–177. Zob. także G. Majchrzak, *Tajemnice stanu wojennego...*, dz. cyt., s. 94–95.

²¹³ Na jego temat: L. Zygmunt, *Wydział do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Ciechanowie 1975–1988/1989*, [w:] R. Łatka (red.), *Urząd do Spraw Wyznań. Struktury – działalność – ludzie*, t. 1: *Struktury wojewódzkie i wybrane aspekty działalności*, Warszawa 2020, s. 259–260.

z Płońską i ks. Franciszek Gal z Gliniojecka. Trzech pierwszych nie kwestionowało stawianych im zarzutów, twierdząc jednocześnie, że ich działania oraz podległych im księży nie były szkodliwe dla PRL, natomiast proboszcz z Gliniojecka „po wysłuchaniu przedstawionych mu zarzutów w ogóle nie podjął rozmowy i opuścił urząd”²¹⁴. Poza rozmowami z przedstawicielami administracji wyznaniowej z niektórymi z księży prowadzone były również „rozmowy lojalizacyjne” inicjowane przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. Z meldunku kierownika Sztabu KWMO w Ciechanowie wiemy między innymi o rozmowie z proboszczem parafii Krysk, ks. Andrzejem Pełą, która miała miejsce 15 grudnia 1982 r. W jej efekcie – jak czytamy – wymieniony ksiądz „znany dotychczas z negatywnych postaw”, stwierdził, że jest sympatykiem „Solidarności” robotniczej, ale „nie będzie podejmował żadnych akcji na jej rzecz, kierując się przede wszystkim wskazaniem prymasa i biskupa Sikorskiego, których uważa za umiarkowanych politycznie”²¹⁵. W większości więc i te rozmowy kończyły się obietnicą lojalności ze strony księży, choć wyrażaną jedynie ustnie (bez podpisywania oświadczenia). Nie zmienia to jednak faktu, że ciągle istniała niewielka grupa księży, którzy potępiali wprowadzenie stanu wojennego i których działalność niepokoiła zarówno władze partyjne, jak i administrację wyznaniową²¹⁶.

Ochrona obiektów strategicznych – militaryzacja zakładów pracy – działania terenowych grup operacyjnych

Ostatnim elementem operacji wprowadzenia stanu wojennego w województwie ciechanowskim, na który chciałem zwrócić uwagę, były działania podjęte przez wojsko, które od 13 grudnia 1981 r. faktycznie przejęło władzę w kraju i stało się dominującą siłą także w województwie ciechanowskim²¹⁷. Jak wynika z zachowanych dokumentów Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Ciechanowie gen. Tadeusz Tuczapski (sekretarz Komitetu Obrony Kraju), na podstawie uchwały nr 7/81 Komitetu Obrony Kraju z dnia 7 grudnia 1981 r. w sprawie powołania pełnomocników Komitetu Obrony Kraju oraz działania wojewódzkich komitetów obrony w sytuacji zagrażającej bezpieczeństwu i obronności państwa, powołał płk. Zdzisława Mazurkiewicza na komisarza – pełnomocnika Komitetu Obrony Kraju w województwie ciechanowskim²¹⁸. Był on pierwszym „komisarzem stanu wojennego”, a po nim funkcję tę pełnili: płk Franciszek Januszewski i płk Tadeusz Galecki²¹⁹. W omawianym okresie to oni faktycznie sprawowali naczelną władzę

²¹⁴ AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 5 II 1982 r., k. 325.

²¹⁵ AIPN BU 0914/216/5, Informacja dzienna, Ciechanów 16 XII 1982 r., k. 38.

²¹⁶ T. Ruzikowski, *Mazowsze, Warmia i Mazury...*, dz. cyt., s. 340–341; L. Zygmier, dz. cyt., s. 267–268.

²¹⁷ L. Kowalski, *Komitet Obrony Kraju...*, dz. cyt., s. 436.

²¹⁸ AIPN BU 1414/157, Akt powołania nr 51, [bez daty], k. 32–34; tamże, Lista kierowników grup operacyjnych województwa ciechanowskiego, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 39 (tu podpis płk. Zdzisława Mazurkiewicza).

²¹⁹ AIPN BU 1414/159, Pismo do Okręgowej Grupy Operacyjnej Warszawskiego Okręgu Wojskowego, Ciechanów 12 VII 1982 r. (tu podpis płk. Franciszka Januszewskiego); tamże, Sprawozdanie

w województwie, choć oficjalnie nadal funkcjonowała administracja cywilna, na czele z wojewodą Jerzym Wierchowskim²²⁰. Im też podlegali dowódcy terenowych i miejskich wojskowych grup operacyjnych, wojskowych grup operacyjno-kontrolnych oraz komendanci wojskowi w zakładach pracy, którzy nadzorowali sytuację na poszczególnych szczeblach administracji terenowej, w wybranych instytucjach oraz w zakładach pracy ważnych dla gospodarki.

Pisząc o działaniach przedstawicieli wojska, poza wspomnianymi już pododdziałami wojska wspierającymi funkcjonariuszy MO i SB w akcji „Azalia” na terenie Ciechanowa w nocy z 12 na 13 grudnia 1981 r., dość istotne dla powodzenia wszystkich działań operacyjnych związanych z wprowadzeniem stanu wojennego była ochrona wybranych obiektów strategicznych na terenie województwa. Przypomnijmy, że – zgodnie z wcześniejszymi planami – dotyczyła ona wieży radiowo-telewizyjnej w miejscowości Szydłówek pod Mławą, wieży radiowo-telewizyjnej w miejscowości Świercze, magazynów cukrowniczych w Głinojecku oraz magazynów cukrowniczych i magazynów mięsnych na terenie chłodni w Ciechanowie. Poza tym decyzją ministra obrony narodowej z 17 grudnia 1981 r. działaniami wojskowych grup operacyjno-kontrolnych objęto dodatkowe zakłady pracy na terenie województwa, celem ich ochrony przed ewentualnymi akcjami sabotażowymi oraz strajkami, co oznaczało w praktyce ich militaryzację i przejęcie kontroli nad nimi przez komisarzy wojskowych²²¹. Były to następujące zakłady pracy na terenie województwa: Zakłady Narzędziowe „VIS” w Ciechanowie (płk Józef Widemajer), Zakłady Budowy Maszyn „ZREMB” w Ciechanowie (mjr Antoni Patkowski), Zakłady Stolarstwa Budowlanej „STOLBUD” w Ciechanowie (ppłk Jan Morawski), Zakład Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego „HORTEX” w Płońsku (ppłk Bolesław Kolacya), Fabryka Sprzętu Oświetleniowego i Urządzeń Technicznych „POLAM” w Pułtusku (ppłk Ryszard Skrzyński), Fabryka Obuwia „SYRENA” w Mławie (mjr Mieczysław Skarbek i kpt. Jan Krzywicki), Przedsiębiorstwo Produkcji i Montażu Urządzeń Instalacyjnych i Konstrukcji Budowlanych „INSTAL” w Nasielsku (mjr Marian Leszek) oraz Zakład Elektroniczno-Mechaniczny „MERA-ZEM” w Nasielsku (mjr Andrzej Grabowski)²²². Zanim doszło do militaryzacji tych zakładów, w jednym z nich – w Zakładach „INSTAL” w Nasielsku – 18 grudnia 1981 r.

z działalności grupy operacyjno-kontrolnej województwa ciechanowskiego za okres od 17 maja do 20 września 1982 roku, Ciechanów 23 IX 1982 r., k. 69–71 (tu podpis płk. Tadeusza Galeckiego); tamże, Wykaz grup operacyjnych województwa ciechanowskiego, Ciechanów 4 V 1982 r., k. 122–124; AIPN BU 1414/155, Opinia służbowa ppłk. Ryszarda Wilińskiego za okres 25.10.1981–6.10.1982 r., bez daty (jako Pełnomocnik KOK podpisany płk Tadeusz Galecki).

²²⁰ Na jego temat zob. *Kto jest kim w Polsce 1984. Informator biograficzny*, Warszawa 1984, s. 1062; Z. Ptasiewicz, *Województwo ciechanowskie – zdarzenia i ludzie*, „Studia Mazowieckie” 2005, 1/7, nr 1, s. 94.

²²¹ AIPN BU 1414/157, Pismo Głównego Inspektora Obrony Terytorialnej do Szefa Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Ciechanowie, Warszawa 19 XII 1981 r., k. 66–67.

²²² Tamże, Wykaz pełnomocników KOK – komisarzy wojskowych w zakładach pracy województwa [ciechanowskiego], Warszawa 19 XII 1982 r., k. 69.

miała miejsce akcja protestacyjna, zorganizowana z inicjatywy przewodniczącego KZ NSZZ „Solidarność” Józefa Ostrowskiego oraz Andrzeja Kruszewskiego i Jana Sajewicza, kiedy to o godz. 11.00 włączono syreny i zgromadzono na hali pracowników, aby jednogminutową chwilą ciszy uczcić poległych górników z kopalni „Wujek”²²³. W tym okresie również w kilku innych zakładach doszło do akcji sabotażowych. Między innymi 16 grudnia 1981 r. w Przedsiębiorstwie Sprzętu i Transportu Melioracyjnego – Oddział w Mławie uszkodzono szafę sterowniczą tokarki karuzelowej. Miesiąc później, 17 stycznia 1982 r. w Zakładzie Produkcji Elementów Budowlanych „Faelbet” w Lidzbarku Welskim zniszczono silnik elektryczny przez wrzucenie do urządzenia metalowych przedmiotów, natomiast 18 stycznia w Zakładach Mleczarskich w Ciechanowie spuszczone do kanalizacji 15 tysięcy litrów mleka²²⁴. Aby takim właśnie akcjom sabotażu, czy potencjalnym akcjom strajkowym zapobiec, rozkazem nr 0213 dowódcy Warszawskiego Okręgu Wojskowego z dnia 27 grudnia 1981 r. przystąpiono do organizacji w Ciechanowie batalionu odwodowego (82 batalionu ochrony) w sile 210 żołnierzy z 3 pułku zmechanizowanego²²⁵, który już następnego dnia był w pełnej gotowości bojowej²²⁶. Zgodnie z treścią cytowanego rozkazu – z powołaniem się na zarządzenie Szefa Sztabu Generalnego WP z 24 grudnia 1981 r. – zadaniem tego batalionu było zapewnienie warunków do szybkiego i skutecznego reagowania przez szefa Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego na mogące zaistnieć zagrożenia na obszarze województwa²²⁷.

Po wprowadzeniu stanu wojennego obecność wojska w życiu cywilnym na terenie województwa, podobnie jak w wielu innych miejscach w kraju, na czele ze stołeczną Warszawą²²⁸, była widoczna na co dzień. Dotyczyło to przede wszystkim Ciechanowa i innych miastach oraz niektórych instytucji i zakładów pracy. W miastach, poza funkcjonariuszami MO i ORM, pojawiły się na ulicach patrole piesze złożone z żołnierzy. Ich zadaniem było zapewnienie porządku na kontrolowanym terenie, niedopuszczenie do gromadzenia się ludzi, w tym do tworzenia długich kolejek, przestrzeganie przepisów o godzinie milicyjnej oraz wyrętkowa kontrola poruszających się samochodów, zarówno ciężarowych (sprawdzanie przewożonych towarów zgodnie z posiadaną przez kierowcę dokumentacją), jak i samochodów osobowych (kontrola towarów przewożonych w bagażnikach)²²⁹.

²²³ AIPN BU 0914/216/3, Szyfrogram kierownika Sztabu KWMO w Ciechanowie, Ciechanów 18 XII 1981 r., k. 40. Zob. także T. Ruzikowski, *Mazowsze, Warmia i Mazury...*, dz. cyt., s. 293.

²²⁴ *Stan wojenny w Polsce. Kalendarium wydarzeń 13 XII 1981–31 XII 1982*, Warszawa 1999, s. 465. Na temat podejrzeń o akcję sabotażową w Fabryce Sprzętu Oświetleniowego i Urządzeń Technicznych „Polam” w Pułtusku pisał również A. Grabowski, *Dziennik stanu wojennego...*, dz. cyt.

²²⁵ AIPN BU 1414/157, Załącznik nr 2 do rozkazu dowódcy WOW nr 0213 z dnia 27.12.1982 r., Warszawa 27 XII 1981 r., k. 72v.

²²⁶ *Meldunek Grupy Operacyjnej SD MON za okres od 8.00 do 20.00 28.12.1981 r.*, Warszawa 28 XII 1981 r., [w:] *586 dni stanu wojennego...*, dz. cyt., s. 188.

²²⁷ AIPN BU 1414/157, Rozkaz dowódcy Warszawskiego Okręgu Wojskowego nr 0213 z dnia 27.12.1982 r., Warszawa 27 XII 1981 r., k. 70.

²²⁸ T. Ruzikowski, *Stan wojenny w Warszawie...*, dz. cyt., s. 34.

²²⁹ AIPN BU 1414/155, Zadania patroli pieszych na terenie miast wojewódzkich, [1981], k. 2.

Ponadto na rogatkach Ciechanowa i innych miast zorganizowano posterunki kontrolujące wjeżdżające i wyjeżdżające pojazdy, które w Ciechanowie składały się z sześciu żołnierzy i dowódcy, natomiast posterunki milicyjne liczyły od czterech do sześciu funkcjonariuszy MO. Ich zadaniem była kontrola pojazdów mechanicznych, sprawdzanie ważności kart drogowych, ustalenie celowości wyjazdu i legalności przewożonych towarów, posiadania przez kierowcę i pasażerów odpowiednich przepustek, ustalenie tożsamości podróżujących oraz przestrzeganie godziny milicyjnej²³⁰. Z kolei wojskowi i rezerwiści, którzy zostali skierowani do zmilitaryzowanych zakładów pracy odpowiadali za bezpieczeństwo, porządek i właściwą organizację pracy oraz niedopuszczenie do nieuzasadnionych przerw w pracy, a także akcji sabotażowych i strajków. Militaryzacja zakładów pracy prowadziła de facto do zaprowadzenia w nich reżimu wojskowego i surowej odpowiedzialności karnej²³¹. Pracownicy tych zakładów pełnili formalnie służbę, podlegając rygorom obowiązującym w wojsku. Polecenia służbowe dyrektorów czy kierowników ich zakładów, wydawane jednoosobowo i zazwyczaj konsultowane z przydzielonym do zakładu wojskowym komisarzem, były równoznaczne z wydaniem rozkazu. Ich niewykonanie podlegało karze. Również niezgłoszenie się do pracy bez usprawiedliwienia było od tej pory zagrożone karą pozbawienia wolności²³². Wydaje się jednak, że takie sytuacje należały do wyjątków.

Z zachowanych dokumentów wynika, że władze wojskowe dość pozytywnie oceniały operację wprowadzenia stanu wojennego na terenie województwa ciechanowskiego oraz ogólną sytuację. W dokumencie z początku 1982 r. czytamy: „Wprowadzenie stanu wojennego na obszarze województwa odbyło się sprawnie i bez zakłóceń. Na szybkie opanowanie sytuacji miało wpływ internowanie kilkudziesięciu aktywistów i przywódców lokalnej «Solidarności». Nie było strajków i demonstracji. Lokalne próby zająć były i są do dzisiaj. Zdecydowanie spokojna sytuacja panuje na wsi wśród rolników. Największa działalność ekstremalnych elementów «Solidarności» panuje w rejonie i samym Działdowie oraz Lidzbarku Welskim. Tam też pojawia się najwięcej ulotek. Wśród grup społecznych największą wrogą działalność do decyzji WRON i ustaleń stanu wojennego przejawia część nauczycieli i lekarzy, szukając poparcia wśród młodzieży. Były i są przypadki pobicia funkcjonariuszy MO. Napadów i sabotaży na obiekty wojskowe, gospodarcze i operacyjne nie było. Napadów na żołnierzy WP, kradzieży i pozyskania broni nie było i nie ma. (...) W celu utrzymania porządku i dyscypliny w m. Ciechanów, Płońsk, Mława, Pułtusk oraz ochrony osiedli wojskowych proponuje się wydzielić odpowiednie siły z batalionu odwodowego Szefa Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego (...). Dotychczas takich sił nie planowano i nie przewidywano. Praktyka stanu wojennego wykazała, że jest to konieczne”²³³.

²³⁰ Tamże, Organizacja i zadania posterunków na rogatkach w miastach wojewódzkich, [1981], k. 9.

²³¹ L. Pszczółkowski [Mohort], *Stan wojenny w Ciechanowie...*, dz. cyt., s. 6.

²³² T. Ruzikowski, *Stan wojenny w Warszawie...*, dz. cyt., s. 34.

²³³ AIPN BU 1414/155, Ocena sytuacji w województwie, [1982], k. 15–17.

Wprowadzenie stanu wojennego to również wzmożona działalność terenowy grup operacyjnych, których dowódcy w dniu 13 grudnia 1981 r. otrzymali odpowiednie akty powołania podpisane przez pełnomocnika Komitetu Obrony Kraju na województwo ciechanowskie. Podobnie jak dwa miesiące wcześniej żołnierze zostali podzieleni na 16 terenowych grup operacyjnych (TGO), dwie terenowo-miejskie grupy operacyjne (TMGO) oraz grupę operacyjno-kontrolną (WGOK) działająca przy Wojewódzkim Sztabie Wojskowym²³⁴. Wśród dowódców tychże grup nastąpiło tylko kilka zmian personalnych w stosunku do stanu z października 1981 r. Wśród nowo powołanych kierowników (dowódców) znaleźli się: por. Jan Wiśniewski (TGO-08), kpt. Jan Dębski (TGO-12), mjr Ryszard Wróblewski (TGO-13) oraz kpt. Adam Kaszyński (TGO-14). Po 19 grudnia pojawiły się też wojskowe grupy operacyjne, które trafiły do wytypowanych zakładów pracy na terenie województwa, o czym już pisałem. Jak wynika z meldunków SB, w przeciwieństwie do sytuacji z jesieni 1981 r. obecność grup wojskowych była w okresie stanu wojennego przyjmowana różnie, a sama obecność munduru i wojskowych kojarzyła się z pewną formą siłowej ingerencji w życie codzienne, a także pojawienia się różnych uciążliwości, które wielu mieszkańców pamiętało jeszcze z okresu minionej wojny. Stąd w meldunku z 5 maja 1982 r. czytamy, że sporo komentarzy wywołuje pojawienie się na terenie województwa wojskowej grupy inspekcyjnej. Wiele osób wyrażało obawę, że po dokonaniu tej kontroli nastąpi pogorszenie w zaopatrzeniu rynku w artykuły spożywcze, ponieważ województwo ciechanowskie jest typowym rejonem rolniczym i inspekcja bada „możliwości dalszego przemieszczania produktów rolnych w inne rejony kraju”²³⁵. Również pojawienie się grup wojskowych pod koniec 1982 r. wywoływało mieszane opinie. Rolnicy uważali, że grupy te powinny zwracać większą uwagę na nieprawidłowości w funkcjonowaniu administracji gminnej i instytucji obsługującej rolników, a także na spekulacje materiałami rolniczymi, a nie tylko ograniczać się do sprawdzania czystości i porządku, i to jeszcze po wcześniejszych zapowiedziach pojawienia się e danym miejscu²³⁶. Krytykowano też skład „brygad kontrolnych”, w których dominowali wojskowi i milicjanci, co miało owocować tym, że zakwestionowany towar u spekulantów będzie otrzymywać tylko wojsko i milicja, gdy tymczasem towar ten powinien być „sprzedawany w sklepach państwowych, a nie kierowany do zakładów pracy, z których wywodzą się kontrolujący”²³⁷. Jednak byli i tacy, którzy już samą zapowiedź kolejnego pojawienia się wojskowych grup terenowych uznali za „przedsięwzięcie przybliżające zniesienie stanu wojennego”, gdyż jego celem miało być „zabezpieczenie rozpoznania sytuacji politycznej na terenie kraju po ogłoszeniu zniesienia stanu wojennego”²³⁸.

²³⁴ AIPN BU 1414/157, Lista kierowników grup operacyjnych województwa ciechanowskiego, Ciechanów 13 XII 1981 r., k. 39.

²³⁵ AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 5 V 1982 r., k. 124.

²³⁶ AIPN BU 0914/216/5, Informacja dzienna, Ciechanów 4 XII 1982 r., k. 63.

²³⁷ Tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 14 IX 1982 r., k. 240.

²³⁸ Tamże, Informacja dzienna, Ciechanów 23 XI 1982 r., k. 87.

Warto więc w tym miejscu postawić pytanie o to, jak sytuację w województwie oraz działalność wspomnianych grup operacyjnych oceniali sami wojskowi reprezentujący Komitet Obrony Kraju? Otóż w liczącym 40 stron protokole pokontrolnym z terenu województwa ciechanowskiego odnoszącym się do inspekcji prowadzonej w dniach od 3 do 17 maja 1982 r. przewodniczący komisji inspekcyjnej, gen. Władysław Mróz, pisał, że wprowadzenie stanu wojennego na terenie województwa zostało przez większość społeczeństwa przyjęte ze zrozumieniem i ulgą. Poprawił się styl pracy urzędów i w stosunkowo krótkim czasie załatwiane są sprawy, które od dawna były zaniedbane. Niemały był w tym udział komisarzy wojskowych. Zdaniem wielu mieszkańców przeprowadzony ostatnio przegląd kadr kierowniczych nie spełnił jednak pokładanych nadziei. W dalszym bowiem ciągu na stanowiskach kierowniczych pozostali ludzie nieudolni oraz nieuczciwi urzędnicy, „tkwiący w określonych układach i czerpiący z nich korzyści”. Wielu ludzi wyrażało też opinię, że zbyt szybko łagodzone są rygory stanu wojennego²³⁹. W ciągu pięciu miesięcy stanu wojennego w niektórych dziedzinach życia nastąpiła pewna poprawa. Polepszył się styl i metoda działania urzędów. Nastąpiły zmiany w dyscyplinie społecznej. Częściowej poprawie uległ też stosunek do obowiązków służbowych. Lepiej zaspakajane były potrzeby bytowe ludności, a także zwiększyły się bezpieczeństwo i ład społeczny. Jednak w budownictwie, gospodarce rolnej i leśnej, skupie zboża, żywca i kontraktacji pod nowe plony, a także w zaopatrzeniu ludności w węgiel nie widać było poprawy. Jako niezadowolające oceniono dbałość o stan sanitarno-higieniczny, bezpieczeństwo i higienę pracy, czystość i porządek, ochronę środowiska naturalnego, ochronę przeciwpożarową oraz przestrzeganie tajemnicy państwowej i służbowej. Stwierdzono też liczne przykłady marnotrawstwa i złego stosunku do mienia państwowego²⁴⁰. Z kolei nastroje i dyscyplinę mieszkańców województwa oceniono jako niestabilną i mocno zróżnicowaną w poszczególnych środowiskach i regionach. Dawały o sobie znać również antagonizmy między poszczególnymi grupami ludności, co uwidoczniło się pisaniem skarg, odwołań, petycji, a także anonimów. Trudności ekonomiczne stwarzały ponadto motywy do przeciwstawiania interesów ludności miejskiej mieszkańcom wsi. Z kolei niepokoje społeczne i osłabienie autorytetu władzy dały powód do odżywiania przebrzmiałych spraw i dawnych zawiści. Atmosfera ta sprzyja powstawaniu tzw. układów i stanowiła dogodny grunt do działalności przeciwników politycznych, gdy tymczasem miejscowe władze wykazywały tendencję do minimalizowania przejawów podsycania niezdrowej atmosfery. Działania władz administracyjnych i instancji partyjnych przed 13 grudnia 1981 r., które nie dopuściły do szerszego rozpowszechnienia się w województwie akcji destrukcyjnych, prowadzonych pod płaszczykiem ruchu związkowego „Solidarność”, mimo że w sąsiednich województwach silne ogniwa

²³⁹ AIPN BU 1414/156, Protokół nr 24a inspekcji województwa ciechanowskiego, Warszawa 19 V 1982 r., k. 109.

²⁴⁰ Tamże, k. 107.

tej organizacji podejmowały próby rozszerzenia swej działalności na ten teren, ustrzegły lokalne społeczeństwo od wpływu chwytnych haseł „wichrzycieli porządku”. W niewielkim tylko stopniu uległy tym nastrojom załogi mniejszych zakładów pracy, przedsiębiorstw oraz ludność wiejska²⁴¹. Jednym słowem „karnawał Solidarności” nie miał zapuścić zbyt głębokich korzeni wśród mieszkańców północnego Mazowsza. Dlatego szef Inspekcji Wojska Polskiego, gen. Władysław Mróz, w swoich zaleceniach wskazał na konieczność dalszego „ukierunkowania pracy politycznej i uświadamiającej na demaskowanie poczynań wroga zewnętrznego i wewnętrznego, skierowanych przeciwko narodowi polskiemu”, większego uświadomienia kadry kierowniczej o odpowiedzialności za wychowie polityczne podwładnych, otoczenia specjalną troską młodzieży poprzez odseparowanie jej od destrukcyjnego oddziaływania elementów antynarodowych, zwiększenia odpowiedzialność pracowników oświaty i nauczycieli w tym zakresie, a także podjęcia zdecydowanej walki ze wszelkimi przejawami marnotrawstwa mienia społecznego i ludzkiego wysiłku oraz przywrócenia należytej rangi ludzkiej pracy²⁴².

Znacznie więcej informacji na temat wojskowych grup terenowych odnajdujemy w sprawozdaniach z działalności Komitetu Obrony Kraju w województwie ciechanowskim. W jednym z nich, sporządzonym przez ppłk. Ryszarda Wilińskiego, za okres od 13 grudnia 1981 r. do 13 czerwca 1982 r., czyli za pierwsze półrocze stanu wojennego, zawarto ogólną ocenę działań pełnomocników i grup operacyjnych oraz szczegółowe zalecenia celem poprawy zastanej sytuacji. W dokumencie tym czytamy, że w ocenianym okresie pełnomocnik wojewódzki KOK sprawował bezpośredni nadzór nad realizacją zadań ustalonych przez naczelne organy polityczne i władze państwowe, organizował kontrole realizacji przedsięwzięć mających na celu przeciwdziałanie sytuacji kryzysowej w kraju, koordynował współpracę terenowych organów administracji państwowej i gospodarczej z innymi organami, dostarczał informacji o sprawach leżących w sferze zainteresowań Komitetu Obrony Kraju, współdziałał z Wojewódzkim Komitetem Obrony oraz z terenowymi organami administracji państwowej i gospodarczej, a także uczestniczył przy ustalaniu – w razie potrzeby – dodatkowych zadań dla Wojewódzkiego Komitetu Obrony w sprawach związanych z zagrożeniem bezpieczeństwa i obronności państwa. Z kolei pełnomocnicy KOK w miastach i gminach nadzorowali realizację zadań przez terenowe organy administracji państwowej i gospodarczej stopnia podstawowego oraz podległe im jednostki organizacyjne, związane z bezpieczeństwem i obronnością państwa, w tym z funkcjonowaniem komunikacji, łączności, energetyki, instalacji paliwowych, ochroną obiektów gospodarki narodowej, obroną cywilną i militaryzacją określonych jednostek gospodarczych, a ponadto uzyskiwali informacje pozostające w sferze zainteresowań Komitetu Obrony Kraju oraz wykonywali inne zleczone im zadania. Natomiast pełnomocnicy KOK w zakładach pracy sprawowali nadzór nad

²⁴¹ Tamże, k. 108–109.

²⁴² Tamże, k. 113.

realizacją zadań związanych z bezpieczeństwem i obronnością państwa w podległych im zakładach, wykonywali zadania z zakresu badań i kompleksowych kontroli w dziedzinie obronności, przekazywali zdobyte informacje i sprawozdania do nadrzędnych pełnomocników KOK oraz wykonywali inne zlecone im zadania²⁴³. Ogólnie działania terenowych grup operacyjnych oceniano pozytywnie, gdyż miały się one przyczynić do poprawy w niektórych dziedzinach życia, w tym do usprawnienia działania urzędów, pozytywnych zmian w dyscyplinie społecznej, stosunku do obowiązków służbowych, potrzeb ludzi niepełnosprawnych i w podeszłym wieku, polepszenia pracy w podstawowych organizacjach partyjnych oraz podniesienia poczucia bezpieczeństwa i ładu społecznego. Za mniej znaczące uznano dokonania w zakresie zabezpieczenia potrzeb bytowych mieszkańców, w usprawnieniu funkcjonowania handlu i usług, zwłaszcza na wsi, w likwidacji marnotrawstwa i niegospodarności, w zwalczaniu zjawiska spekulacji, protekcyjnej sprzedaży i nieuczciwości sprzedawców oraz w efektywnym wykorzystywaniu sprzętu pozostającego w dyspozycji zakładów pracy, racjonalnym jego użytkowaniu i prawidłowym prowadzeniu remontów, w szczególności w Spółdzielniach Kółek Rolniczych. W oddzielnym punkcie podkreślono, że na terenie województwa „nie zanotowano przypadku prób organizowania i przeprowadzenia akcji protestacyjnych – za wyjątkiem kilkunastu osób, które przerwały pracę 13 maja 1982 roku”²⁴⁴ – co przypisano operatywności i osobistemu zaangażowaniu pełnomocników KOK i członków TGO²⁴⁵. W omawianym dokumencie wiele miejsca poświęcono również problemom, które nie zostały rozwiązane czy załatwione w czasie minionego półrocza oraz przyczynom tego stanu rzeczy²⁴⁶. Problemy te pokrywają się z faktami ujawnionymi w czasie kontroli prowadzonej przez Inspekcję Sił Zbrojnych w dniach 3–17 maja 1982 r., o czym wyżej pisałem. Analizowanie więc tego punktu nie wydaje się tu konieczne.

Natomiast ciekawe są wnioski końcowe zawarte w omawianym dokumencie, w których zaznaczono, że działania komisarzy KOK oraz terenowych grup operacyjnych w okresie pierwszego półrocza stanu wojennego nie tylko spełniły zadania przed nimi stawiane, ale spotkały się „z sympatią i szerokim uznaniem społeczeństwa, a także wiarą w to, że żołnierze Wojska Polskiego są tymi, którzy dołożą wszelkich starań, aby sytuacja w kraju ustabilizowała się w jak najkrótszym czasie”, choć – dodano – że „nie wszyscy oficerowie odpowiadali stawia-

²⁴³ AIPN BU 1414/159, Informacja z oceny działalności Pełnomocnika Komitetu Obrony Kraju na teren województwa ciechanowskiego, Ciechanów 21 VI 1982 r., k. 29–31.

²⁴⁴ Tamże, k. 31. Dodajmy, że chodziło tu o akcję strajkową planowaną 13 maja 1982 r. w Zakładach „Polam” w Pułtusk, do której starano się nie dopuścić poprzez internowanie Sławomira Łatka i Tadeusza Ochtabińskiego oraz rozmowy ostrzegawcze przeprowadzone z sześcioma pracownikami tego zakładu przez SB. Zob. AIPN BU 0914/216/4, Informacja dzienna, Ciechanów 12 V 1982 r., k. 108; S.K. Latek, dz. cyt., s. 18.

²⁴⁵ AIPN BU 1414/159, Informacja z oceny działalności Pełnomocnika Komitetu Obrony Kraju na teren województwa ciechanowskiego, Ciechanów 21 VI 1982 r., k. 31.

²⁴⁶ Tamże, k. 32–37.

nym wymogom i zachodziła konieczność wymiany kilku z nich²⁴⁷. Nie mniej ważne było stwierdzenie, że pełnomocnicy i grupy operacyjne w początkowym okresie stanu wojennego „bardziej rygorystycznie i konsekwentnie realizowali stawiane przez nimi zadania”, po czym z czasem „następowało życie się ze środowiskiem, w którym działali, a w pewnych przypadkach nawet utrata wiary w możliwość zmiany istniejących uwarunkowań”²⁴⁸. Czyżby więc i w działaniu wojskowych grup operacyjnych powiało z czasem rutyną, a lokalne tzw. układy okazały się nie do przezwyciężenia? A może jednak przyczyna tego leżała gdzie indziej? Pamiętajmy, że dramatyzm i niepewność powodzenia operacji wprowadzenia stanu wojennego w Polsce w grudniu 1981 r., w tym również na terenie województwa ciechanowskiego, mobilizowały wszystkie zaangażowane w tę operację siły, w tym również wojsko. O ile więc – jak już pisałem – udało się gen. Wojciechowi Jaruzelskiemu w oparciu o te siły wygrać „pierwszą bitwę” stanu wojennego, o tyle wygrana w wojnie wypowiedzianej narodowi okazała się niemożliwa. W tym zakresie również działania wojska, wspieranego przez milicję i służby specjalne, logistycznie bardzo dobrze przygotowane do wprowadzenia stanu wojennego, z czasem okazały się mniej skuteczne i niewystarczające, co może nawet wcześniej dało się zauważyć w terenie aniżeli w centrali.

Operacja wprowadzenia stanu wojennego na terenie województwa ciechanowskiego to wyjątkowe i zarazem jedno z bardziej dramatycznych wydarzeń w powojennych dziejach Mazowsza północnego. Ogromne siły, których użyto do przygotowania i realizacji tejże operacji pozwoliły na przeprowadzenie pięciu głównych akcji: przerwania i przejęcia kontroli nad łącznością, internowania najbardziej aktywnych działaczy „Solidarności”, przeprowadzenia rozmów ostrzegawczych z wytypowanymi wcześniej działaczami i opozycjonistami, od których żądano podpisania deklaracji o lojalności, opanowania kilku strategicznych obiektów na terenie województwa oraz militaryzację wybranych zakładów pracy, aby nie dopuścić do ewentualnych akcji strajkowych i sabotażowych. W wyniku tych działań w omawianym tu okresie internowano 25 osób, przeprowadzono rozmowy ostrzegawcze co najmniej z 180 osobami, przejęto kontrolę nad Centralą Automatyczną i Międzomiastową oraz Stacją Wzmacniakową w Ciechanowie, objęto ochroną pięć obiektów strategicznych, a także dokonano militaryzacji ośmiu zakładów pracy. W skali całego kraju było to niewiele, ale w historii Mazowsza te 586 dni stanu wojennego zapisało się na trwałe, jako zbiorowe doświadczenia całego pokolenia.

²⁴⁷ Tamże, k. 37.

²⁴⁸ Tamże, k. 38.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne:

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie: BU 001708/3073; BU 0904/434; BU 0914/216/3; BU 0914/216/4; BU 0914/216/5; BU 01068/47/69; BU 01218/73; BU 01218/74; BU 01218/75; BU 01218/76; BU 01218/77; BU 1414/155; BU 1414/156; BU 1414/157; BU 1414/158; BU 3705/326.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział w Białymstoku: Bi 71/27; Bi 76/85; Bi 71/86; Bi 71/99; Bi 71/114; Bi 71/115; Bi 71/126; Bi 71/132; Bi 71/136; Bi 71/156; Bi 71/170; Bi 71/191.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział w Gdańsku: Gd 162/19; Gd 162/24; Gd 162/86; Gd 162/87; Gd 162/118; Gd 162/247; Gd 162/254; Gd 162/284; Gd 162/352; Gd 567/1.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział w Poznaniu: Po 161/1.

Źródła drukowane:

586 dni stanu wojennego 1981–1983 w dokumentach Sztabu Generalnego WP, wyd. i opr. E.J. Nalepa, Piotrków Trybunalski 2021.

Bukowski W., *Moskiewski proces. Dysydent w archiwach Kremla*, Warszawa 1998.

Grabowski A., *Dziennik stanu wojennego*, „Studia Mazowieckie” 2022, nr 2.

Jaruzelski W., *Stan wojenny, dlaczego...*, przy współpracy M. Jaworskiego i W. Łoźnińskiego, Warszawa 1992.

Kwidzyn. *W niewoli brata mego... Stan wojenny. Wspomnienia, refleksje, oceny*, opr. B.K. Gołąb, W. Kałudziński, Olsztyn 2005.

Latek S.K., *Tajna „Solidarność” w Pułtusku w latach 1982–1986: wspomnienia konspiratora*, Pułtusk 2014.

Nicman W.J., *Burzliwy romans z „Solidarnością”. Wspomnienia samotnego wojownika ze „Stacji”*, Ciechanów 2020.

Niepokorny Ciechanów, opr. J. Wróblewski, A. Gołębiewski, Ciechanów 2006.

Porytaj B., Wiśniewski K. (red.), *Pułtуска „Solidarność” 1980–1981. Wspomnienia i dokumenty*, Pułtusk 2011.

PZPR a Solidarność 1980–1981. Tajne dokumenty Biura Politycznego, wyd. T. Kozłowski, Warszawa 2013.

Stan wojenny w dokumentach władz PRL 1980–1983, wyd. i opr. B. Kopka, G. Majchrzak, Warszawa 2001.

Stan wojenny w Polsce. Dokumenty i materiały archiwalne 1981–1983, wyd. T. Walichnowski i inni, Warszawa 2001.

Stan wojenny w Polsce. Kalendarium wydarzeń 13 XII 1981–31 XII 1982, Warszawa 1999.

Teczka Susłowa. Dokumenty, Warszawa 1993.

Opracowania

Piotrowski P. (red.), *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, Warszawa 2008.

Dudek A., *Wstęp*, [w:] A. Dudek (red.), *Stan wojenny w Polsce 1981–1983*, Warszawa 2003.

- Waligóra G. i in. (red.), *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976–1989*, t. 2, Warszawa 2012.
- Olaszek J. i in. (red.), *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976–1989*, t. 4, Warszawa 2020.
- Jakubowski K., *Nie uważam się za bohatera. Rozmowa z Jerzym Karwowskim*, „Tygodnik Ciechanowski” nr 50 z 13 grudnia 2011 r.
- Kowalski L., *Generał ze skazą. Biografia wojskowa gen. armii Wojciecha Jaruzelskiego*, Warszawa 2001.
- Kowalski L., *Komitet Obrony Kraju (MON – PZPR – MSW)*, Warszawa 2011.
- Kaczorowska T. (red.), *Kto jest kim w Ciechanowskim*, Ciechanów 1994.
- Kto jest kim w Polsce 1984. Informator biograficzny*, Warszawa 1984.
- Majchrzak G., *Działania SB wobec NSZZ „Solidarność” w latach 1980–1982*, [w:] W. Polak, P. Ruchlewski, J. Kufel (red.), *Czas przełomu. Solidarność 1980–1981*, Gdańsk 2010.
- Majchrzak G., *Próba stworzenia „neo-Solidarności”*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 7–8.
- Majchrzak G., *Tajemnice stanu wojennego*, Warszawa 2016.
- Osiński K., Rybarczyk P., *Kryzys bydgoski 1981 r. Przyczyny, przebieg, konsekwencje*, t. 1: *Monografia*, Bydgoszcz–Gdańsk–Warszawa 2013.
- Paczkowski A., *Droga do „mniejszego zła”. Strategia i taktyka obozu władzy lipiec 1980–styczeń 1982*, Kraków 2002.
- Paczkowski A., *Solidarność wobec perspektywy rozwiązania siłowego*, [w:] W. Polak, P. Ruchlewski, J. Kufel (red.), *Czas przełomu. Solidarność 1980–1981*, Gdańsk 2010.
- Pawlikowicz L., *Militarne aspekty „kryzysu polskiego” 1980–1981. Pierwsze cztery miesiące – radziecka interwencja czy stan wojenny?*, [w:] A. Czwołk, W. Polak (red.), *Stan wojenny. Fakty, hipotezy, interpretacje. Zbiór studiów*, Toruń 2008.
- Polak W., *Czas ludzi niepokornych. Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” i inne ugrupowania niezależne w Toruniu i Regionie Toruńskim (13 XII 1981–4 VI 1989)*, Toruń 2003.
- Polak W., *Najtrudniejsze egzaminy. Niezależne Zrzeszenie Studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika na tle wydarzeń w kraju i regionie (1980–1982)*, Toruń 2001.
- Polak W., *Stan wojenny – pierwsze dni*, Gdańsk 2006.
- Polak W., *Związek Sowiecki jako inspirator wprowadzenia stanu wojennego w Polsce*, [w:] A. Czwołk, W. Polak (red.), *Stan wojenny. Fakty, hipotezy, interpretacje. Zbiór studiów*, Toruń 2008.
- Polak W., Galij-Skarbińska S., Damazyn M., *Nikczemność i honor. Stan wojenny w stu odsłonach*, Kraków 2001.
- Pszczółkowski L. [Mohort], *Stan wojenny w Ciechanowie*, „Reduta. Ciechanowskie Pismo Historyczne” 2013, nr 3(1).
- Pszczółkowski L. [Mohort], *Terenowe grupy operacyjne w województwie ciechanowskim (1981–1982)*, „Reduta. Ciechanowskie Pismo Historyczne” 2013, nr 2(1).
- Ptasiewicz Z., *Województwo ciechanowskie – zdarzenia i ludzie*, „Studia Mazowieckie” 2005, 1/7, nr 1.
- Ruzikowski T., *Mazowsze, Warmia i Mazury*, [w:] A. Dudek (red.), *Stan wojenny w Polsce 1981–1983*, Warszawa 2003.
- Ruzikowski T., *Stan wojenny w Warszawie i województwie stołecznym 1981–1983*, Warszawa 2009.

Wprowadzenie stanu wojennego w województwie ciechanowskim

- Terlecki R., *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2007.
- Terlecki R., *Solidarność 1980–1989. Polska droga do wolności*, Warszawa 2018.
- Tomkiewicz R., *Działdowo po II wojnie światowej. Wybrane zagadnienia*, [w:] M. Radoch (red.), *Dzieje Działdowa i Działdowszczyzny na przestrzeni wieków. Zbiór studiów*, Działdowo 2019.
- Zygner L., *Wydział do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Ciechanowie 1975–1988/1989*, [w:] R. Łatka (red.), *Urząd do Spraw Wyznań. Struktury – działalność – ludzie*, t. 1: *Struktury wojewódzkie i wybrane aspekty działalności*, Warszawa 2020.
- Zygner L., Zygnier M., *Akcja „Jodła” w województwie ciechanowskim – przygotowania i przebieg w świetle materiałów Służby Bezpieczeństwa* (materiały pokonferencyjne oddane do druku).

The Introduction of Martial Law in the Ciechanów Province

The article presents the preparation and implementation of martial law in the Ciechanów Province in the light of the archival materials of the Provincial Citizens' Militia Headquarters in Ciechanów and the Provincial Military Staff in Ciechanów. In addition, the study used documents of people interned in detention centers in Iława and Kwidzyn. Apart from the preparations for the imposition of martial law on the part of the militia and the army, presented in the context of preparations on a national scale, the course of the "Azalia," "Fir," and "Klon" operations and the activities of military operational groups as well as representatives of the National Defense Committee in the Ciechanów Voivodeship were described in detail.

Keywords: martial law, 1981, preparations, introduction, Ciechanów voivodeship, history of Poland in the 20th century